תנ״ך · דרשות ודרושים

חיים עד העולם

רבי יעקב חיים סופר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חיים עד העולם

רבי יעקב חיים סופר

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חיים-עד-העולם/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

סיום למסכת ברכות 4
סיום למסכת שבת 8
סיום למסכת עירובין 10
סיום למסכת פסחים 12
סיום למסכת ר"ה 16
סיום למסכת יומא 18
סיום למסכת סוכה 19
סיום למסכת ביצה 23
סיום למסכת מגילה 25
סיום למסכת תענית 28
סיום למסכת מועד קטן 31
סיום למסכת חגיגה 32
סיום למסכת יבמות 36
סיום למסכת כתובות 37
סיום למסכת גיטין 38
סיום למסכת קדושין 41
סיום למסכת נדרים 43
סיום למסכת נזיר 46
סיום למסכת סוטה 48
סיום למסכת בבא קמא 52
סיום למסכת בבא מציעא 54
סיום למסכת בבא בתרא 56
סיום למסכת סנהדרין 58
סיום למסכת מכות 62
סיום למסכת שבועות 64
סיום למסכת דיני ע"ז 66
סיום למסכת הוריות 68
סיום למסכת זבחים 69
סיום למסכת מנחות 71
סיום למסכת חולין 75
סיום למסכת בכורות 79
סיום למסכת ערכין 80
סיום למסכת תמורה 82
סיום למסכת כריתות 84
סיום למסכת מעילה 86
סיום למסכת תמיד 88
סיום למסכת נדה 90
חידושים על הש"ס 93

הקדמת המחבר בשפה רפה מדבר:

יתקדש הבורא ויתפאר העושה שבראנו לכבודו ונתן לנו תורתו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו, לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ, לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש. והעושר והכבוד מלפניך, ואתה מושל בכל, ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל. וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. הנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה, מה אשיב לח' כל תגמולוהי עלי. אודה ה' מאוד בפי ובתוך רבים אהללנו, על אשר עזרני וזכני ברוב רחמיו וחסדיו לחבר את הספר הזה הנקרא חיי"ם ע"ד העול"ם דרושים ודקדוקים לכל סיום המסכתות של הש"ס דרך פרד"ס ודברי אגדה המשמחים את הלב שהייתי אומר לפני החברים ביום שמחה, שמחה של תורה בגומרא של מסכתא. שכן אז"ל במס' שבת סוף דקי"ח ע"ב אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן, והביאו מור"ם ז"ל בהנה ליו"ד סי' רס"ו סעי' כ"ו יעו"ש. וקראתי אותו חיי"ם ע"ר העו"לם ע"ש התורה שנקראת חיים) שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. ונאמר כי מוצאי מצא חיים. כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים. ועוד כי יש בו רמז לשמי יעקב חיים כי כן כתב הרוקח צריך אדם לרמוז שמו בספרו, והוא כי ע"ד העול"ם גי' ג"מ יעק"ב והיה חיים גם יעקב חיים עד העולם והשי"ת ברוב רחמיו וברוב חסדיו יוסיף לנו חיים ארוכים ונעימים. ויזכנו לחבר עוד חבורים אחרים ולהוציאם לאורה. זאת חוקת התורה. ויאיר עינינו בתורתו. כדי לעבוד עבודתו ויפתח לבנו בתלמוד תורתו. וישם בלבנו אהבתו ויראתו לעשות רצונו בשלימות כדת מה לעשות. ויעזרנו על דבר כבוד שמו. ויראינו בביאת משיחו אנחנו וכל ישראל אחינו יראו ענינו וישמח לבנו בעגלא ובזמן קריב אכי"ר.

סיום למסכת ברכות

(וגם למסכת מו"ק ויבמות ונזיר וכריתות ותמיד)

אמר רבי לוי בר חייא היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון ע"כ, וי"ל מהו הטעם שאמר היוצא מבית הכנסת ונכנס לביהמ"ד כי מה יש הפרש אם יוצא מבית הכנסת והולך לבית המדרש או יוצא מביתו והולך לביהמ"ד. ועוד מהו אומרו ועוסק בתורה כי ודאי ההולך לביהמ"ד עוסק בתורה וכי הולך לביהמ"ד לעסוק בדברי הבאי

ח"ו. ועוד למה נתן לו שכרו שיזכה לקבל פני שכינה ולא אמר שיזכה לחיי העולם הבא או דבר אחר:

ונלע"ד בס"ד כי ידוע כי האדם הוא כלול מטו"ר ויש בו יצה"ט ויצה"ר, ויצה"ר מסית את האדם להלוך בתענוגי העוה"ז לאכול ולשתות ולשמוח ולעדן גופו החומרי של העוה"ז אבל היצה"ט מסית את האדם להלוך ולחזר אחר התורה ומצות ומעט"ו ודעת האדם שוקל לעשות פשרה ביניהם לאחוז בזה וגם בזה והוא כשקם האדם בבקר הולך לבית הכנסת להתפלל ולומד מעט ואח"כ הולך לביתו לסעוד ואח"כ הולך לעסקיו. אבל האיש אשר נגע האלהים בלבו ואינו חושב תענוגי העוה"ז למאומה ומגבר בו היצה"ט וכל חפצו ותאותו לעסוק בתורה ובמצות בלבד כדי להאיר בחי' הנר"ן שלו זה לא דיו שהולך לביה"כ להתפלל ויוצא להלוך לביתו לסעוד ואח"כ הולך לביהמ"ד אלא תיכף כשיוצא מבה"כ הולך לביהמ"ד כי אינו חושש לגופו להברותו אלא כל חשקו להאיר נשמתו וע"כ מודדין לו מדה כנגד מדה כמו שהוא רודף אחר האורה כך משלמין לו שזוכה לקבל פני שכינה ונהנה מאורה. ואומרו ועוסק בתורה ר"ל בדברי הגמרא פלפול וסברה ומוציא הלכה לאורה כי עי"ז משבר כח הקלי', ומוציא הלכה לאורה ולכן זוכה לקבל פני שכינה להנות מאורה אבל לא בקורא מקרא.

ועוד נ"ל בס"ד דמי שהוא יוצא מבה"כ להלוך לביהמ"ד כיון שאין דעתו להלוך לבית לסעוד או לעסקיו יהי לבו פנוי ובוטח כי אינו חושש לזמן אם יעבור ויבא להתפלל בכונה ובשמחה רבה ובהתלהבות ועי"ז תקבל נפשו אור עליון הנמשך בעת התפילה כמ"ש בשער הכוונות דף א' ע"ב יעו"ש. ואח"כ כשיבא תיכף לביה"מ לעסוק בתורה הרי נוסף אורה על אורה ועי"ז יזכה לקבל פני שכינה להנות מאורה מדה כנגד מדה. וז"ש ילכו מחיל אל חיל וכו' כי חי"ל ג"י ח"ס ור"ל כשילכו מחם התלהבות התפלה לחם התורה כמש"ה הלא כה דברי כאש וכו' יראה אל אלהים בציון שיזכה לקבל פני שכינה. ואמרו ילכו לשון רבים ואח"כ יראה לשון יחיד. הענין הוא כי זהו שיוצא מבה"כ ונכנס לביה"מ לעסוק בתורה יש מתקנאים ממנו ולומדים ממעשיו והמזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו ע"כ קראו בלשון רבים, ואמרו יֵרָאֶה אל אלהים בציון שפירושו האדם מתראה לפני המקום אע"ג דרבי לוי אמר זוכה ומקבל שכינה שפירושו האדם רואה פני שכינה קרי ביה יֵרָאֶה ג"כ שהאדם רואה ומתראה לפני המקום וכמ"ש במסכת חגיגה דף ב' ע"א:

שם. **אמר** רבי חייא בר אשי אמר רב, תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון:

נראה לפרש מ"ש אין להם מנוחה לא בעוה"ז הוא במ"ש למעלה שהולכים מבה"כ לבית המדרש ואינו חושש להבראת גופו שהולך בתחלה לבית לסעוד ואח"כ לביה"מ אלא תיכף קודם שנח מתפלה של בה"כ הולך לביה"מ לעסוק בתורה או במ"ש רש"י ז"ל שהולכים מישיבה לישיבה וממדרש למדרש. ומ"ש ולא בעוה"ב הוא כי הצדיק אחר פטירתו מן העוה"ז והולך לעוה"ב תמיד הוא מזדכך ועולה ממדרגה למדרגה למחיצה יותר עליונה וכשמעלין אותו למחיצה יותר עליונה מענישין אותו על דקדוקי מצות קלות. וכפי ערך המעלה שמעלים אותו צריך שיזדכך יותר אפי' בדקדוקי מצות כחוט השערה וכנז' בשער הגלגולים הקדמה כ"ב יעו"ש. וז"ש אין להם מנוחה לעוה"ב כי תמיד הם מזדככים ועולים ממדרגה למדרגה למחיצה יותר עליונה וזה שאמר הכתוב יראה אל אלהים בציון שזכר שם אלהים שהוא דין כידוע ולא אמר שם הוי"ה שהוא רחמים לרמוז כי בעלותו ממדרגה למדרגה להתקרב אל ה' למחיצה יותר עליונה יש דין שמענישין אותו אפי' על דקדוקי מצות קלות. ואימרו ילכו מחיל אל חיל לשון רבים ואח"כ יראה לשון יחיד לומר שאע"ג שיש הרבה ת"ח בעוה"ז שהולכים מבהכ"נ לביה"מ או מישיבה לישיבה וכו' אין מדרגתם שוה לעוה"ב אלא כל אחד ואחד כפי בחינתו וכמ"ש רז"ל במסכת בבא בתרא דף ע"ה ע"א כי על כל כבוד חופת מלמד שכל אחד ואחד עושה לו הקב"ה חופה לפי כבודו יעו"ש. ואומרו בציון לרמוז אל בחי' ג"ע כי היסוד נקרא ציון כמ"ש בע"ח שער ל"ה פ"ג, ושם בחי' גן עדן כמ"ש רז"ל בשער הכוונות דרוש ד' מדרושי הלילה דף נ"ד ע"ב שגן עדן העליון ביסוד הבינה וג"ע התחתון ביסוד המלכות יעו"ש:

שם. **א"ר** אלעזר א"ר חנינה. ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך שלום רב לאוהבי תורתיך ואין למו מכשול. יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך. למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך. ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

וי"ל דמאיזה טעם ת"ח מרבים שלום בעולם. ועוד היאך יצא ראיה מהפסוק שהביא שת"ח מרבים שלום בעולם שהפסוק לא אמר כ"א וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך דמשמע דמי שהוא לומד לו מרבית השלום. וגם מ"ש אל תקרי בניך אלא בוניך אינו משמע על העולם אלא הפסוק מדבר על כנסת ישראל, וגם י"ל מה יש קישור לזה עם הפסוקים שהביא:

ונלע"ד בס"ד ע"פ מ"ש הרב חסד לאברהם ז"ל מענין שני נהר ל' דט"ו ע"ב וז"ל ודע כי כל ת"ח הדורש באגדה יש לו כח למחול כל עונותיו ושל ישראל. ואם מוסיף ואומר קדיש על האגדה נמחלין לו כל עונותיו, ואפי' נחתם עליו גזר דין לרעה, הקב"ה מוחל

לו ומכפר עונותיו. וכן השומע דרוש מפי חכם בחכמת הקבלה הנקרא אגדה נמחלו לו כל עונותיו עכ"ל. נמצא שע"י למוד התורה בדרוש אגדה יש כח למחול כל עונות ישראל ואם מוסיף ואומר קדיש על האגדה אפי' נחתם עליו גזר דין לרעה הקב"ה מוחל לו ומכפר עונותיו. וז"ש וכל בניך למודי ה' ר"ל אם כל בניך יהיו לומדים דברי אגדה ואומרים עליה קדיש שהוא שבח לה' וזה שכתב תיבת לה' ולא אמר לומדי בלבד] אז ורב שלום בניך שיהיה להם שלום הרבה שאפי' נחתם עליהם גזר דין לרעה מתבטל. ולא עוד לא אאל תקרי בניך אלא בוניך שיש כח ביד דורשי אגדה אם הם רבים בכל המקומות למחול עונות של כל ישראל ותחזור א"י להבנות והוא ע"י ביאת הגואל [שכל מקום שנאמר אל תקרי נדרשת שניהם כמ"ש המפרשים] וכשיהיה שלום בישראל לעתיד יהיה שלום בכל העולם והמלחמות בטלים כמש"ה ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה (ישעיה ב') ולכן אמר מרבים שלום בעולם ואל תקרי בניך אלא בונך כי זה תלוי בזה כי כשתבנה א"י יהיה שלום בכל העולם כמ"ש. וזהו שהביא פסוק אח"כ שלום רב לאוהבי תורתיך ואין למו מכשול. כי ע"י קדיש שעל דברי אגדה אפי' נחתם גזר דין לרעה הקב"ה מוחלו ומכפר העונות כמש"ל. וז"ש נמי אח"כ יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך כי ע"י דרשות ת"ח בדברי אגדה נמחלין עונותיהם ועונות של ישראל וכיון שנמחלין עונותיהם אז תבנה א"י ויהיה שלום ושלוה. ואומרו אח"כ למען אחי ורעי וכו' למען בית ה' וכו' לומר שיתכונו דורשי אגדה כי עי"ז ישובו ישראל לנויהם וביהמ"ק יבנה על מכונו, ואז ה' עוז לעמו יתן זה מלכות מלך המשיח שהמלכות נקראת עוז כמש"ה ויתן עוז למלכו וכו' ה' יברך את עמו בשלום:

וז"ש המסדר הדרן עלך הרואה וסליקא לה מסכת ברכות, שאחר שלמד דברי אגדה הכתובים בסוף המסכת מתפלל אל ה' ואומר הדרן עלך הרואה ר"ל החזירנו אליך אתה ה' הרואה שרואה בעני עמו ישראל כמש"ה ראה ראיתי את עני עמי כו' ואז וסלקא לה מסכת ברכות ר"ל ותעלה לה חבורת הברכות שנתנבאו הנביאים להיות לישראל לעתיד. בב"א:

או יאמר הא דהביא המסדר ה' פסוקים אלו לפי שיש בהם ה' פעמים שלום דטוב גם הוא שלום ולרמוז אל חמשה חסדים הנמשכים מיסוד דבינה שבדעת דז"א אל יסוד דז"א ואח"כ אל יסוד המלכות הנקראים שלום שכל יסוד נקרא שלום כמ"ש בשער הכוו' בדרוש שים שלום של העמידה דף ל"ז ע"ג יעו"ש לכך נקראים על שמו, ולפי שאמר ת"ח מרבים שלום בעולם וכו' בא לרמוז היאך נמשכת ההשפעה בעולם ואמר שהוא ע"י ה"ח הנמשכים מיסוד דבינה ליסוד דז"א ואח"כ אל יסוד המלכות הנקראים שלום ועי"ז

יהיה השפעה בעולם בסוד ותתן טרף לביתה וכו' וזה רמז התנא ג"כ בסוף מסכת עוקצין א"ר שמעון בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן וכו' דמהו אמורו לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה וכו' הוול"ל לא מצא הקב"ה ברכה לישראל וכו' ולמה לו למימר כלי מחזיק אבל ע"פ האמור ניחא דבא לרמוז על בחי' כלי היסוד הנקרא שלום שהוא מחזיק ברכה שנמשכים בו כל כללות ה' חסדים ומשם נמשך אח"כ אל כל העולמות:

הדרן עלך הרואה וסליקא לה מסכת ברכות. לרמוז אל מ"ש מורם ז"ל בהגהה סס"י ר"ב. וז"ל כל הפירות שיודע בהם שהם עיקר הפרי מברך עליהם בפה"ע ושאינן עיקר הפרי בפה"א ואם הוא מסופק בו אם הוא עיקר הפרי או לא בפה"א ואם אינו יודע מהו מברך שהכל עכ"ל. וכתב המ"א שם היינו אחר שלמד אבל מי שלא למד לא יאכל עד שילך אצל חכם ללמדו כמ"ש במסכת ברכות ל"ה ע"א יעו"ש, וז"ש הדרן עלך הרואה ר"ל בתחילה חזרנו עליך הרואה שחזרנו והלכנו אצל חכם [שנקרא רואה ע"ש שרואה בדעתו ושוקל הסברות כיצד יפסוק הדין או ע"ש שרואה ומעיין בספרים] ולמדנו הלכות ברכות. ואח"כ וסליקא לה מסכת ברכות ר"ל אחר שלמדנו אם אנו מסופקים תעלה לה מסכת ברכות ר"ל הכלל שיש לנו בברכות. שהוא ספק ברכות להקל דאם הוא מסתפק בו אם ברכתו עץ או אדמה יברך אדמה ואם אינו יודע מהו יברך שהכל:

או יאמר לפי שגמרא זו היא לבדה על סדר זרעים ולא יש עוד על שאר הסדר לפי שאין ישראל על אדמתם ואין נוהגים ביניהם מצות האמורות בזה הסדר לכך כשסיים המסדר הגמרא ולא ראה עוד לפי שאין ישראל בנויהם ולא נוהגות ביניהם התחיל להתפלל אל ה' ולומר הדרן עלך הרואה ר"ל החזירנו אליך למקום שבחרת לא"י אתה ה' הרואה שרואה בעוני עמו ישראל ואז וסליקא מסכת ברכות ר"ל תעלה לה מסכת ברכות ברכת המצות הנוהגות בארץ כי ישובו ישראל איש למשפחתו ולנחלתו. בב"א:

סיום למסכת שבת

בס"ד

עולא איקלע לבי ריש גלותא, חזייה לרבה בר רב הונא דיתיב באוונא דמיא וקא משח ליה, אמר לי' אימר דאמרי רבנן מדידה דמצוה דלאו מצוה מי אמור, אמר ליה מתעסק בעלמא אנא:

י"ל דלמה אמר לו בלשון שאלה, מדידה דלאו מצוה מי אמור, והוול"ל מדידה דלאו מצוה לא אמור כון דהמעשה שהביא המתניתין היתה של מצוה ועלי' קאמר ומדבריהם למדנו

שפוקקין ומודדין וכו' א"כ ההיתר ג"כ צריך להיות בדבר מצוה וי"ל במ"ש התוספות [לעיל דף קכ"ו ע"ב] דהמדידה לא הוי איסור כ"כ אלא משום דהוי כעובדא דחול, אבל פקק דמשום תוספת אהל דדמי לבנין ליכא למשרי משום מצוה, ור"ל אלא בכל ענין יש להתיר כמ"ש התוספות כאן, וא"כ כיון דהתנא כיילנהו כחדא שאמר ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וכו' יש להסתפק בדבר דאיכא למימר כמו דהפקוקה א"צ לדבר מצוה גם המדידה כן ואע"ג דהוי כעובדא דחול כה"ג לא גזרו דהכל הוא מה שנראה בעיני חכמים לגזור. ומן המעשה אין ראיה דהמעשה שהיה כך היה, ואיכא למימר גזרו בהא נמי משום דהוי כעובדא דחול ולא התירו אלא דוקא מדידה של מצוה, לכך אמר לו בלשון שאלה לראות מה ישיב לו אם מסכים עמו או לא, והשיב לו כדברך שהוא אסור רק מתעסק בעלמא אנא:

או יאמר דהוה פשיטא ליה דלא התירו אלא דוקא מדידה של מצוה משום דהוי כעובדא דחול, והא דאמר לו בלשון שאלה מפני שהיה בי ריש גלותא והיו מצויין שם הרבה אנשים ואין דרך ארץ להקשות לחכם בפני המון העם. לכך אמר לו בלשון שאלה והוא יבין מאליו ועל פ"ז א"ש מה דאמר הגמרא עולא אקלע לבי ריש גלותא וכו' דמה צורך להביא העובדא והיה די לומר עולא חזייה לרבא וכוי אבל על פי האמור ניחא דלא תקשה למימר למה אמר בלשון שאלה לכך אמר בי ריש גלותא ומסתמא מצויין שם אנשים הרבה ואין דרך להקשות לחכם בפני המון העם לכך א"ל בלשון שאלה:

שם דלא מצוה מי אמור, קשה דמי הגיד לו דלא היתה מדידה של מצוה דשמא נפל איזה דבר לתוך המים והיה כבוש מעת לעת ולקחו מאותו המים בערב שבת ובשלו בו שלא נודע להם ועכשיו ידעו ובא לשער אם יש ששים במים או לאו וי"ל כגון דהיה ידוע שאין נותנים בזה הכלי כ"א מים מלוחים כדי להקר ואין ראוים לתבשיל, או כגון שידוע להם שהכלי עשוי להקר ולישב בו ונמאס בעיני הבריות ואין לוקחים ממנו מים ליתן לתוך מאכל:

שם אמר ליה מתעסק בעלמא אנא, י"ל דלמה אמר תיבת אנא דנראה שהיא שפת יתר, וי"ל דבא לרמוז לו שלא יקשה בעיניו איך מתעסק בדבר שלא לצורך ובפרט ביום שבת שהוא קדוש ולא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא כדי לעסוק בהם בתורה כמ"ש ז"ל לכך אמר לו תיבת אנא ר"ל אנא שהוא חכם לגבי דידי אע"ג שעכשיו אין בו מצוה לאחר זמן שיהיה לפני איזה הוראה שצריכה מדידה זה תועיל לי וא"כ חשוב צורך מצוה ואינה לבטלה ח"ו:

או יאמר הא דאמר תיבת אנא לרמוז לו שלא יקשה בעיניו איך לא חש מפני הרואים שילמדו לעשות מדידה שלא לצורך מצוה והם אין יודעין לחלק בין יש בה צורך לאין בה צורך, לכך אמר תיבת אנא, לרמוז לו כיון שאני חכם לא יאמרו על זאת המדידה כ"א לצורך מצוה:

או יאמר דתיבת אנא גי' ב"ן ובא לרמוז כי הוא תמיד כל עסקו בעוה"ז כדי לברר ניצוצות קדושה של שבעה מלכי אדום שהם בחי' שם ב"ן כידוע:

ומה שסידרו גמ' זו תחילתה ת' וסופה א' שרומזים לכ"ב אותיות התורה שתחילתן אלף וסופן תי"ו לרמוז שצריך האדם לעסוק בתורה ביום שבת מתחלתו ועד סופו וכמ"ש ז"ל לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא כדי לעסוק בהם בתורה, ועוד לרמוז ששקולה שבת כנגד כל התורה כולה וכל המשמרה כהלכתה כאילו קיים כל התורה כולה, ועוד לרמוז אם עוסקים בתורה הם נגאלין ויהיה עולם שכולו שבת:

ומה שהתחיל התנא באות יוד ומסיים באות תיו לרמוז אם יהיה האדם ענו בעוה"ז כמו אות היוד הזה שהיא קטנה מכל האותיות יזכה לעתיד לעולם שכולו שבת ולהיות עם הצדיקים דירתי ארבעה מאות עלמין דכסופין:

הדרן עלך מי שהחשיך וסליקא לה מסכת שבת, ידוע מה שאמרו ז"ל כל הקצין כלו ואין הדבר תלוי אלא בתשובה וזה א"א אם לא יהיה סייעתא מן שמיא דכיון דיצה"ר בעולם א"א אם לא יהיו רשעים ועוד אין צדיק בארץ וכו' ובשביל זה התפלל ירמיה הנביא ואמר השיבנו ה' אליך ונשובה וכו' ר"ל אתה תסעיינו ותשיבנו כי א"א אם לא אתה תסעיינו ונשובה, וזה שרמז בסוף המסכתא זו בהדרן עלך מי שהחשיך ר"ל החזירנו אליך אתה מי שהחשיך שבראת יצה"ר והחשיך העולם, ור"ל סייעינו לחזור אליך בתשובה שלימה, ואז ע"י זה וסליקה לה כ"י למסכת שבת עולם שכולו שבת שיבא הגואל ויגאל אותנו ויהיה עולם שכולו שבת:

או יאמר במ"ש הרב ז"ל כי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שהם ניצוצות הקדושה שבתוך הקליפות שיתבררו ויתוקנו ויחזרו אל שרשם העליון (עיין שעה"מ פ' בהר סיני) וז"ש הדרן עלך מי שהחשיך ר"ל לכשנחזור אליך אלו ניצוצות קדושה שנחשכו בתוך הקלי' אז וסליקה לה כ"י למסכת שבת עולם שכולו שבת בב"א:

סיום למסכת עירובין

מתני' רבי שמעון אומר מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך שלא התירו לך אלא משום שבות:

גמ' היכי קאי התם קאי דקאמר תנא קמא קושרה ואמר ליה ר' שמעון עונבה. עניבה דלא אתי לידי חיוב חטאת שרו ליה רבנן קשירה דאתי לידי חיוב חטאת לא שרו ליה רבנן והא דלא אמר זה לעיל במשנה דקושרין נימא וכו' כתבו התו' משום דבעי לאסוקי מילי דמקדש אבל לא במדינה עכ"ל. ור"ל המסדר המשניות הניח טעם ר"ש דאוסר בקשירת **נימא** דכינור במקדש אחר שמסיים כל החלוקים שיש בין מקדש למדינה. אמנם עדיין יש להבין דאין דרך התנא לומר דבר הנוגע למשנה זו אחר כמה דברים. וי"ל דדוקא אם היה מזכיר הפלוגתא דר"ש בהדיא במשנה היה צריך להזכירה באותה משנה עצמה אבל הכא שאינו מזכיר אלא טעם הפלוגתא הנזכר בברייתא להכי הניחה עד שגמר כל מילי דמקדש אבל לא במדינה. מיהו עדיין יש להקשות דאין דרך התנא המסדר המשניות לכתוב במשנה טעם הפלוגתא שלא נזכר במשנה כ"א בברייתא. וי"ל כיון דאינו מזכיר כ"א דרך אגב על מה שנזכר במשנה לא איכפת וכמ"ש התו' דהכי קאמר ליה ר"ש לת"ק אעפ"י שמיקל אני במחשיך חוץ לתחום מחמיר אני בנימת הכנור דהתם לאו קולא הוא אלא משלך נתנו לך וגם כאן לא נתנו לך אלא משלך דהיינו עניבה דהוי דבר המותר ג **שם** עניבה דלא אתי לידי חיוב חטאת שרו ליה רבנן קשירה דאתי לידי חיוב חטאת לא שרו ליה רבנן. וי"ל דלמה כפל הדברים שני פעמים רבנן והיה די באחת. ונלע"ד לפרש בס"ד כי רבנן גי' ש"ב ושני פעמים ש"ב גי' תר"ד ועם שמונה אותיות דשני פעמים רבנן והכולל גי' תרי"ג ולרמוז כי מצות דרבנן היא אחת מתרי"ג מצות שצוותה התורה לשמוע דברי חכמים והיא מצות ועשית על פי הדבר וכו' ולא תסור, וזהו נמי הטעם שמברכין על מצות דרבנן אשר קדשנו במצותיו וכו' כגון על נטילת ידים וחנוכה ומגלה וכדומה והיכן צונו בלאו דלא תסור. וכ"כ הרש"ש ז"ל בס' נה"ש דכל מצות דרבנן כולם הם ענפי מ"ע דועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וכו' והזהרתם ענפי מצות ל"ת דלא תסור וכל אלו הענפים שהם מצות דרבנן ותקנות וחומרות כולם הם בהתקבצות כללות החו"ג שביסוד דז"א וכולם נקראים גזרות שהם פרצופי יעקור הנקראים יסוד יעו"ש. וע"כ הבא לקיים מצוה דרבנן חוץ ממה שמכוון שמקיים מ"ע דרבנן יכוון ג"כ לקיים מצות ועשית ע"פ הדבר וכו' ושלא לעבור על לאו דלא תסור מכל אשר יורוך, ונרמז בסוף מסכתא זו לפי שכולה מענין מצות דרבנן ערובי חצירות ושתופי מבואות וכדומה ולרמוז כי המקיימם הוא מקיים ג"כ מצוה דאורייתא דלא תסור מכל אשר יורוך:

ועוד י"ל הא דאמר שני פעמים רבנן בסוף המסכתא כדי לרמוז על שני מצות דרבנן שנשנו במסכתא זו שהם ערובי תחומין ושיתופי מבואות דעירובי חצירות הם בכלל שיתופי מבואות וכמ"ש לעיל דף עז ע"ב שהביא פלוגתא דר"מ וחכמים ופליגי אמוראי

בדבריהם ואיכא למ"ד בפת דכ"ע לא פליגי דבחדא סגי וכן סתם בש"ע סי' שפ"ז דאם נשתתפו בפת א"צ לערב בחצירות וכ"פ מור"ם שם בהגה יעו"ש. ור"ל שתהא זהיר וזריז בשני מצות אלו דרבנן ששנית במסכתא זו לזכות אתה ולזכות אחרים שלא יתרשלו מלערב כי דברי חכמים צריכים חיזוק:

ועוד י"ל הא דאמר שני פעמים רבנן בסוף מסכתא זו לרמוז אם תזדרז לקיים מצות עירובין ששנית במסכתא זו שהם דרבנן בשמים וסייעוך לקיים עוד מצות דרבנן וע"ד שאמרו שכר מצוה מצוה:

ונראה שזהו הטעם שקרה המסדר למסכתא זו עירובין שיש בה אותיות ע"ב רי"ו שהם ג' רפ"ח והתחיל באות מ' מבוי וסיים באות ן' רבנן שהן אותיות מ"ן לרמוז שהמקיים מצות דרבנן כמו עירובין וכדומה הוא מעלה בחי' מ"ן מן בחי' הרפ"ח ניצוצי קדושה כמו המקיים מצות דאורייתא אלא רק שזו יש לה, בחי' בפ"ע וזו יש לה בחי' בפ"ע:

ועוד י"ל הא דסיים בתיבת רבנן לפי שהיא ג"י ש"ב כנ"ז ולרמוז כי מי שלא קים מצות עירובין צריך להיות יושב ביום שבת בביתו ולא יצא אנא ואנא לטייל בשוק כי שמא ישכח ויוציא חפץ חוץ לתחום:

הדרן עלך המוצא תפילין. וסליקא לה מסכת עירובין, תפילין הוא לשון פלילה פלא וידוע דבחטא אדה"ר נתערב טוב ברע ואימתי שיגמר בירורם שיסתלק הטוב מן הרע ועולה אל מדרגתו אז יבא הגואל, ואנחנו לא נדע מה נעשה כי היה כמה שנים ולא יכולנו לגמור ברורם כדי שיבא הגואל וא"כ צריך שיהיה סייעתא מן שמייא להגמר ברורם כדי שיבא הגואל, וז"ש הדרן עלך המוצא תפילין ר"ל אנחנו חוזרין עליך בורא עולם המוצא תפילין ר"ל הממציא פלילות ועושה נפלאות שתסייע בעליית הבירורין ואז וסליקא לה מסכת עירובין ר"ל שלא ישאר עוד הטוב מעורב עם הרע אלא עולה אל שורשו ואל מדרגתו כדי שתהיה גאולה שלימה לעד ולעולמי עולמים בב"א:

סיום למסכת פסחים

מתני' בירך ברכת הפסח פטר את של זבח וכו' משמע הא דמברך על הפסח תחלה הוא כדי לאכול קודם הזבח והא ק ל דהפסח נאכל על השבע ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. וי"ל דהא דמברך על הפסח תחלה הוא כדי להתחיל לאכול ואינו אוכל ממנו אלא מעט ואח"כ אוכל הזבח ואח"כ חוזר לאכול הפסח כשיעור על השבע. ועוד י"ל דהא דבירך ברכת הפסח אינו רוצה לאכול הפסח עכשיו אלא אח"כ אחר הזבח ועתה רוצה לאכול הזבח אלא שנזרקה הברכה מפיו ברכת הפסח או שטעה ובירך על הזבח ברכת

הפסח פטר את של זבח וכמו מי שבירך על פירות האילן בורא פרי האדמה דיצא כיון שהוא בכלל האדמה. ועוד י"ל לעולם כמו שאמרנו בתחלה דבירך ברכת הפסח ורוצה ג"כ לאכול הפסח והא דק"ל דאינו נאכל אלא על השבע אינו אלא מצוה מן המובחר אבל אינו מעכב וכ"מ מלשון הרמב"ם פ"ח דקרבן פסח דין ג' שכתב וז"ל מצוה מן המובחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה בי"ד אוכל מהם תחלה ואח"כ אוכל בשר פסח כדי לשבוע ממנו עכ"ל, משמע שאינו אלא למצוה מן המובחר ולא לעיכובא, וכ"מ מלשון המשנה דקאמר בירך ברכת הפסח וכו' לשון דיעבד אבל לכתחלה לא אריך למיעבד הכי אלא דאפ"ה פטר את של זבח:

שם רבי שמלאי איקלע לפדיון הבן, בעו מיניה פשיטא על פדיון הבן אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן אבי הבן מברך. ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה כהן מברך או אבי הבן מברך. כהן מברך דקמטי הנאה לידיה או אבי הבן מברך דקא עביד מצוה. לה הוה בידיה. אתא שאיל ביה מדרשא. אמרו ליה אבי הבן מברך שתים. והלכתא אבי הבן מברך שתים ע"כ.

ויש להבין דלמה אצטריכו למימר פשיטא על פדיון הבן וכו' אבי הבן מברך ואח"כ אמרו שהחיינו מי מברך. והלא היו יכולין לשאול בקיצור שהחיינו מי מברך כהן מברך דקמטי הנאה לידיה או אבי הבן מברך דקעביד מצוה. ועוד מאין פשיטא להו דצריך שהחיינו וקבעו מי מברך דשמא א"צ שהחיינו כמו מצות מילה ותפילין כמ"ש התו' במס' סוכה (מ"ו ע"א ד"ה העושה) ועוד למה לא נסתפקו כי תרווייהו בעו לברוכי אבי הבן דקעביד מצוה וכהן דקמטי הנאה לידיה:

ונראה לפרש דהא דהקדימו לומר פשיטא על פדיון הבן וכו' ואח"כ אמרו שהחיינו מי מברך לפי שאם לא היה אבי הבן מברך על פדיון הבן הייתי אומר דודאי כהן מברך כיון שהוא עסוק במצוה שעל ידו נפדה הבן וגם מטי הנאה לידיה ולא הוו נחתי לספיקה לשאול. אבל מאחר דפשיטא דאבי הבן מברך על פדיון הבן היה לו מקום לספק לחול. דנעשו שניהם האב והכהן שקולים. דהאב עושה מצוה וגם מברך על פדיון הבן. והכהן עוסק במצוה וגם מטי הנאה לידיה. וע"כ נחתי לספיקא דהאב עדיף לברך שהחיינו מפני שמברך על פדיון הבן וכדי לסדר שתי הברכות ביחד וכמו שסידרו חכמים לברך על הכוס כמה ברכות ביחד. או כהן עדיף לברך דמטי הנאה לידיה ולפיכך אקדימו לומר פשיטא כדי שיהיה מקום לספק לחול:

והא דפשיטא להו דצריך לברך שהחיינו וקבעו מי מברך כבר כתבו התו' שם בסוכה טעם לזה דבכל מצוה שיש בה שמחה תיקנו לומר שהחיינו יעו"ש. ועוד עיין הטעם

בתו' בכורות מ"ט ע"א ד"ה לאחר שכתבו דהא דמברכין שהחיינו על מצות פדיון הבן משום דלא שכיחא יעו"ש:

והא דלא נסתפקו דתרווייהו בעו לברוכי אבי הבן וכהן אבי הבן משום דקעביד מצוה וכהן משום דקמטי הנאה לידיה, נלע"ד לפרש משום דכיון דתרווייהו עסוקים במצוה אחת פשיטא דא"צ לברך שניהם אלא אחד מברך והשני יוצא בברכת חברו:

שם. אתא שאיל ביה מדרשא. והא דהוצרך הוא לילך לבית המדרש ולא שלח אותם הם לשאול. י"ל מפני שחשש שמא יצטרך לדין זה משא ומתן עם החכמים ואם ישלח אחרים שמא יתעכבו מחמת שאינם יודעים במשא ומתן של החכמים ויתעכב ג"כ הפדיון עד למחר או למחרתו וחביבה מצוה בשעתה ולפיכך הלך הוא בעצמו כדי לידע מה להשיב אם יצטרך למשא ומתן ותיכף יצא הדין לאמתו ויחזור לעשות הפדיון.

ובזה אתייא שפיר נמי דלמה הוצרך הש"ס לומר רבי שמלאי איקלע לפדיון הבן ולא אמר בקיצור בעו מיניה מרבי שמלאי וכו' והוא כדי להשמיענו דבשעת עשיית המצוה בעו מיניה ולפיכך הלך הוא בעצמו לשאול בבית המדרש כדי שלא תתעכב המצוה:

שם. אמרו ליה אבי הבן מברך שתים. והלכתא אבי הבן מברך שתים. י"ל דלמה הוצרכו לומר אבי הבן מברך שתים ולא אמרו בקיצור אבי הבן מברך. ועוד כיון דאמרו ביה מדרשא אבי הבן מברך שתים למה חזר הש"ס לומר והילכתא אבי הבן מברך שתים דמאן פליג בזה ואתא לאפוקי מיניה.

וי"ל ע"פ מ"ש לעיל דכל אחד יש לו איזו עדיפות אבי הבן דמברך על פדיון הבן והכהן דקמטי הנאה לידיה. ולזה אמר אבי הבן מברך שתים לרמוז דעיקר עדיפות של אב כדי לברך שתים דכך תקנת חכמים לסדר הברכות אהדדי כמו בכוס של קידוש והבדלה. וזהו ג"כ הטעם שחזר לומר הש"ס והילכתא אבי הבן מברך שתים מפני שלא תסבור לומר דמ"ש בבית מדרשא דאבי הבן מברך שתים פירושו דיכול לברך שתים אבל אין ה"נ דאי בעי כהן לברוכי מצי לברך. לזה אמר והילכתא אבי הבן מברך שתים ר"ל כך קם דינא דדוקא אבי הבן מברך שתים אבל כהן אינו יכול לברך אלא יוצא בשמיעה שמברך אבי הבן:

ומה שהתחיל הש"ס בבדיקת חמץ וסיים בפדיון הבן נראה לרמוז ע"ד שכתבו המפ' ז"ל דהחמץ הוא רמז ליצה"ר ולכך צריך לבדוק בחורין ובסדקים ר"ל צריך האדם לפשפש בכל מעשיו אשר הוא עושה בבית ובחוץ בסתר ובגלוי ובפרט בעונות שדש האדם בעקביו שצריך לפשפש בהם יותר ויותר. והתורה הבטיחה את ישראל שבסוף הימים יעשו תשו' ועי"ז תהיה הגאולה כמ"ש ושבת עד ה' אלהיך וכו' ושב ה' אלהיך את שבותך

וכו, וזהו שהתחיל הש"ס בבדיקת חמץ וסיים בדין פדיון הבן לרמוז כי עיקר התשו' אינו די במה שאומרים בפה חטאתי עויתי וכו' אלא צריך לחפש במעשיו כמו בדיקת חמץ שכמה נזהרין ממנו בני האדם ועי"ז יהיה פדיון הבן של ישראל שנקראו בן בכור שנאמר בני בכורי ישראל:

וזהו ג"כ שהתחיל הש"ס בתיבת אור וסיים בתיבת שתים לרמוז אל מ"ש במד"ר (פ' בא פ' ח"י) כשם שעשה הקב"ה בעוה"ז ביד מיכאל וגבריאל כן לעת"ל יעשה על ידיהם שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו זה מיכאל וגבריאל עכ"ל. וזהו שהתחיל בתיבת אור וסיים בדין פדיון הבן ובתיבת שתים, לרמוז כי אור אשר יהיה לעתיד לפדיון הבן שהם ישראל ע"י שתים שהם מיכאל וגבריאל. ונראה שמיכאל וגבריאל הם רמז לחסד וגבורה ור"ל שיהיה חסד לישראל וגבורה לאו"ה:

ועוד י"ל כי תיבת שתים רומז אל שני משיחים משיח בן יוסף ומשיח בן דוד ור"ל כי אור אשר יהיה לעתיד לפדיון בן בכור שהם ישראל ע"י שתים שני משיחים:

הדרן עלך ערבי פסחים, וסליקא לה מסכת פסחים נראה דיש רמז בזה אל מ"ש בזוה"ק (פ' בא דף מ' ע"ב) וז"ל פקודא בתר דא לספר בשבחא דיציאת מצרים דאיהו חיובא על בר נש לאשתעי בהא שבחא לעלמין הכי אוקימנא כל בר נש דאשתעי ביציאת מצרים ובההוא ספור חדי בחדוא זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי, דהוא חדו מכלא דהאי איהו בר נש דחדי במריה, וקב"ה חדי בההוא ספור, ביה שעתא כניש קב"ה לכל פמלייא דיליה ואמר לון זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפורקני כדין כולהו מתכנשין ואתין ומתחברין בהדייהו דישראל ושמעו ספורא דשבחא דקא חדאן בחדוא דפורקנא דמאריהון כדין אתיין ואודו ליה לקב"ה על כל אינון ניסין וגבורן ואודן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא דחדאן בחדוא דפורקנא דמאריהון, כדין איתוסף ליה חילה וגבורתא לעילא. וישראל בההוא סיפורא יהבי חילא למאריהון כמלכא דאתוסף חילא וגבורתא כד משבחין גבורתיה ואודן ליה וכולהו דחלין מקמיה ואסתלק יקריה על כולהו ובג"כ אית לשבחא ולאשתעי בספור דא כמה דאתמר עכ"ל. נמצא דע"י ספור יצ"מ מסתלק יקרא דקב"ה על כל פמלייא דיליה. וז"ש הדרן עלך ערבי פסחים ר"ל תמיד אנחנו חוזרין עליך ערבי פסחים לספר ביצ"מ, ואם תאמר מה יש צורך לזה והלא קמי שמיא גלייא כל הנסים ונפלאות שעשה לישראל ולמה אנחנו חוזרים לספרם, לזה אמר וסליקא לה מסכת פסחים ר"ל כדי שיסתלק יקרא דקב"ה על כלא לי' סיפור זה של מסכת פסחים:

סיום למסכת ר"ה

אמר רב אחא בר עוירא א"ר שמעון חסידא פוטר היה רבן גמליאל אפי' עם שבשדות. ולא מיבעיא הני דקיימי הכא. אדרבה הני אניסי הני לא אניסי דתני אבא בריה דרב **בנימין** בר חייא עם שאחורי כהנים אינם בכלל ברכה. אלא כי אתא רבין א"ר יעקב בר אידי א"ר שמעון חסידא לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות. מ"ט משום דאניסא במלאכה אבל דעיר לא ע"כ. ופי' רש"י ז"ל פוטר היה וכו' שש"ץ מוציאם. עם שאחורי כהנים אינם בכלל ברכה ואעפ"י שעם שבשדות בכלל ברכה הני דמצו למיתי קמי כהנים ויפנו כהנים אליהם ויברכום והם לא באו אינם בכלל ברכה אבל דעיר לא משום דלא אניסי ויכולין להסדיר תפלתן ע"כ.

והנה לכאורה י"ל מהו שמקשה הגמרא אדרבה הני אניסי הני לא אניסי דתני אבא וכו' עם שאחורי כהנים אינם בכלל ברכה. דחילוק יש בין התפלה לברכת כהנים, דהתפלה צריך האדם להתפלל הוא בעצמו ולפיכך אמר רבי שמעון חסידא פוטר היה רבן גמליאל אפי' עם שבשדות שהם רחוקים מהש"ץ ואינם שומעין התפלה כלל ולא מיבעיא הני דקיימי הכא ושמעי התפלה מהש"ץ לא כן ברכת כהנים שמצוה לבא כנגד הכהנים כמ"ש רז"ל בסוטה ל"ח ע"א כה תברכו פנים כנגד פנים ואלו שאחורי הכהנים כיון שבנקל יכולין לבא כנגד הכהנים ואינם באים לפיכך אינם בכלל ברכה, וא"כ מאי מקשה מעם שאחורי הכהנים:

ועל כן נראה דהגמרא הכי פירושא, פוטר היה רבן גמליאל אפי' עם שבשדות שהם רחוקים מהש"ץ ואפ"ה הש"ץ מוציאם ולא מיבעיא הני דקיימי הכא בתוך העיר ואינם באים לשמוע התפלה מהש"ץ שהש"ץ מוציאם, ולזה מקשה אדרבה הני אניסי הני לא אניסי, פי' הנה עם שבשדות אניסי שהם מחוץ לעיר ואינם יכולין לבא לפיכך הש"ץ מוציאם אעפ"י שאין שומעין מש"ץ אבל הני שבתוך העיר לא אניסי ויכולין לבא לשמוע התפלה מהש"ץ וא"כ למה יוצאין בתפלת הש"ץ ועפ"ז תבא הקושיא בטוב מעם שאחורי הכהנים שמפני שהם יכולין לבא כנגד הכהנים ואינם באים אינם בכלל ברכה וה"נ כיון שיכולין לבא לשמוע מהש"ץ ואינם באים צריך שלא יצאו בתפלת ש"ץ, ותירץ אלא כי אתא רבין וכו לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות מ"ט משום דאניסי במלאכה ואינם יכולין לבא לשמוע התפלה מש"ץ אבל דעיר לא משום שיכולין לבא לבה"כ לשמוע התפלה מש"ץ ולכוין עליו. ולפי זה משמע דאפי' הבקי יוצא בתפלת הש"ץ בר"ה ויוה"כ אם מכוין עליו מתחלה ועד סוף וזה יבא כפי מ"ש הטור בסי' תקצ"א יעו"ש:

ועוד י"ל ע"פ מ"ש למעלה כי תפלת ר"ה ויוה"כ ושל פרקים צריך להסדירם ואח"כ יתפלל. וז"ש רבי שמעון חסידא, פוטר היה רבן גמליאל אפי' עם שבשדות שהם עוסקים במלאכתם ואינם יכולין להסדיר תפלתם, ולא מיבעיא הני דקיימי הכא ועוסקים במלאכתם. וע"ז מקשי אדרבה הני עם שבשדות אניסי במלאכתם דתמיד הם צריכים לשמור ולעשות וע"כ אין להם פנאי להסדיר ולפיכך הש"ץ מוציאם לא כן הני דקיימי הכא לא אניסי דיכולין להתבטל מעט ממלאכתם ולהסדיר תפלתם כדי להתפלל וא"כ למה הש"ץ מוציאם דמאי שנא מעם שאחורי כהנים שמפני שיכולין לבא כנגד הכהנים אינם בכלל ברכה וא"כ ה"נ כיון שיכולין להתבטל מעט ממלאכתם ולהסדיר תפלתם ולהתפלל בעצמם צריך שלא יצאו בתפלת הש"ץ, ותירץ אלא כי אתא רבין וכו' לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות מפני שתמיד הם עסוקים במלאכתם ואין יכולין להסדיר תפלתן ולפיכך הם יוצאים בתפלת הש"ץ אם הם מכוונים אליו אבל דעיר לא שאינם יוצאין בתפלת הש"ץ מפני שיכולין להסדיר תפלתם ולהתפלל בעצמם. וזה יבא כפי' רש"י ז"ל דפי' אבל דעיר לא משום דלא אניסי ויכולין להסדיר תפלתן משמע דהחילוק הוא מפני סידור התפלה וכל שיכול להסדיר תפלתו ולהתפלל הוא בעצמו אינו יוצא בתפלת הש"ץ אפי' בתפלת ר"ה ויוה"כ. ועיין טור וב"י סי' תקצ"א ודוק:

והא שסידרו מסכתא זו לד' פרקים מפני שמסכת ר"ה היא רמז אל בחי' המלכות והמלכות יש בה ד' בחי' שהם כנגד סוד ד' אותיות אדנ"י כמ"ש בשער הכוו' בהקדמת דרושי ר"ה יעו"ש. וזהו ג"כ שהתחיל התנא במשניות של מסכתא זו באות א' וסיים באות ן שעם הכולל הם בגי ב"ן לרמז כי אלו ד' פרקים הם רמז אל בחי' המלכות שהיא בחי' שם ב"ן:

והא שסיימו הגמרא באות א' והתחלת המשנה ג"כ באות א' לרמוז כי בזמן הזה אחר החורבן גם בא"י עושין ר"ה שני ימים לפי שיש ב' בחי' פנימיות וחיצוניות ובכל יום נתקן בחי' אחת ביום א' נתקן בחי' הפנימיות וביום ב' נתקן בחי' החיצוניות כמ"ש בשער הכוו' דרוש ב' דר"ה יעו"ש:

ומה שסיים הגמרא בתיבת לא שהיא בהיפוך אתוון אל לרמוז כי הגלות הרומז לר"ה שהיא בחי' דין לעתיד יהפך למדת רחמים אל בסיד חסד אל כל היום:

וזה שאמר הדרן עלך יום טוב וסליקא לה מסכת ר"ה. ר"ל לעתיד תמיד אנחנו מסבבים עלך יום טוב שהוא מדת הרחמים וסליקא מסכת ר"ה שהיא בחי' מדת הדין כי לעתיד יהיה תמיד מתנהג מדת החסד וכמש"ה וחסדי מאתך לא ימוש כו' בב"א:

סיום למסכת יומא

תנא דבי ר ישמעאל הרואה קרי ביוה"כ ידאג כל השנה כולה, ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העוה"ב. אמר רב נחמן בר יצחק תדע שכל העולם כולו רעב והוא שבע. כי אתא רב דימי אמר מפיש חיי סגי ומסגי ע"כ.

והנה יש להבין הדקדוקים שיש במאמר הזה תחלת כל מהו שאמר הרואה קרי ביום הכפורים ולא אמר בליל יוה"כ כי כן הדרך לראות בלילה. ועוד מהו שאמר ידאג כל השנה כולה. דמה תועיל לו הדאגה דאדרבא הדאגה תזיק לו יותר כמ"ש המפ' ז"ל דמדת העצבון גרוע היא מאד דמונעת אותו מכוונת התפלה ומן הלימוד ומעשיית המצות וגם גורמת לו שיהיה מקרה לילה שנדבקת בו פלונית שכן שמה לילית מלשין יללה וחונה במי שיש בו עצבון וא"כ בא לתקן ונמצא מקלקל ח"ו. ועוד למה אמר ידאג ולא אמר יצטער. ועוד מהו שאמר כל השנה כולה כיון שאמר כל השנה למה צריך לומר כולה. ועוד מהו הטעם שאם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העוה"ב דמה תלוי זה בזה. ועוד יש להבין מ"ש רב נחמן תדע שכל העולם וכו' דטעם זה נותן על ידאג או על מובטח לו שהיא בן העוה"ב.

והנה לקושיא ראשונה י"ל הא דאמר הרואה קרי ביום הכפורים ולא אמר בליל כפורים כדי לכלול גם היום עם הלילה ור"ל דלא יש הפרש ביניהם בענין זה בין ראה בלילה ובין ראה ביום דין אחד להם ולזה לא אמר בליל כפורים דהוה משמע דוקא בלילה אבל בתיבת יום נכלל גם הלילה עמו ע"ד מ"ש ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד דכללות היום והלילה נקרא יום וכאלה רבות במקרא דהיום והלילה בכללות נקרא יום כמו ששת ימים תעשה מלאכה ביום השביעי וכו' ביום הראשון מקרא קודש וכו' וכאלה רבות דפירושם ביום ובלילה. ועיין ב"י סי' תרט"ו שכתב ופי' הרואה קרי ביוה"כ בליל יוה"כ ולאפוקי ממאן שכתב דרואה קרי ביום דוקא קאמר עכ"ל אמנם לפי מה שכתבתי אתיא שפיר:

ומ"ש ידאג כל השנה כולה אינו ר"ל יתעצב דאדרבא מדת העצבון אין מגונה ממנה כנז' אלא ר"ל יתן דעתו תמיד כל השנה כולה לשוב בתשו' ולפשפש במעשיו תמיד ובפרט באותם עונות שדש אדם בעקביו שאינו מרגיש שהם עונות צריך ליתן דעתי עליהן. וז"ש תיבת ידאג שהיא גי' ח"י שהיא בחי' היסוד שנקרא חי והרואה קרי הוא פוגם בבחי' היסוד כמ"ש המקו' וא"כ התיקון הוא צריך לתקן בחי' היסוד מקום שפגם וצריך לעשות תיקון כרת בכל ליל ששי שהוא בחי' היסוד דהיינו שילמוד כל אותו הלילה ולהתענות בכל ערב ר"ח ולעשות תיקון כרת בלילה ואז אם עלתה לו שנה בתשוב' שתקן מה שפגם מובטח לו שהוא בן עוה"ב. מפני שגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. ומ"ש כל

השנה כולה לרבות חודש העיבור וחודש האחרון שלא תאמר מקצתו ככולו וגם עד יוה"כ הבא.

וזהו שאמר רב נחמן תדע שכל העולם כולו רעב וכו' ר"ל ולכך צריך לעשות תשו' כיון שהוא משונה מכל העולם ואז ע"י התשו' אדרבא יהא לו לסי' טוב יראה זרע יאריך ימים.

וזהו ג"כ שאמר רב דימי מפיש חיי סגי ומסגי. ר"ל מדה כנגד מדה שהפיש ברחמי ע"י התשו' מפיש חיי. וכנגד מה שתיקן עון שז"ל סגי ומסגי וזהו שנרמז בפסוק יראה זרע יאריך ימים:

ומה שהתחיל מסכתא זו באות ש' וסיים באות יו"ד שהם אותיות ש"י לרמוז אל מ"ש רז"ל בסוף מסכת עוקצין עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי ים וכו' י"ש בגי' ש"י ולכן התחיל מסכתא זו באות ש' וסיים באות יו"ד לרמוז אם יתמיד אדם בתשו' שעשה ביוה"כ אז יקרא צדיק ויזכה לנחול ש"י עולמות וזהו ג"כ הטעם שנקראת מסכתא זו מסכת יומא ולא נקראת מסכת יוה"כ כמו מסכת ר"ה מסכת סוכה. לרמוז כי לא העיקר לשוב אדם בתשו' רק ביוה"כ ואח"כ חוזר לטבעו הראשון אלא צריך להתמיד בתשו' בכל יומא ויומא:

וזהו ג"כ שסיים המסדר הדרן עלך יום הכפורים וסליקא לה מסכת יומא. ר"ל שאין אנחנו כמו אלו הפתיים שחוזרים בתשו' רק ביוה"כ ואח"כ חוזרים לטבעם אלא תמיד אנחנו מחזרים עליך יום הכפורים ר"ל שרואים כל ימינו כאלו הם ימי כפורים וצריכין לחזור בהן בתשו' ועי"ז וסליקא לה מסכת יומא ר"ל יהיה עילוי לכל יומא ויומא שלנו שכולם הם בתשו' ואז נזכה למה שרמוז בראש וסוף המסכת שהם אותיות שי הרומזים לש"י עולמות שעתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק כמ"ש להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא.

סיום למסכת סוכה

בס"ד

ת"ר מעשה במרים בת בלגה שהמירה דתה. והלכה ונשאת לסרדיוט אחד ממלכי יוונים, כשנכנסו יוונים להיכל היתה מבעטת בסנדלה על המזבח. ואמרה לוקוס לוקוס עד מתי אתה מכלה ממונם של ישראל ואי אתה עומד עליהם בשעת הדחק. וכששמעו חכמים בדבר קבעו את טבעתה וסתמו את חלונה. וי"א משמרתו שוהא לבא ונכנס ישבב אחיו ושימש תחתיו, אע"פי ששכיני הרשעים לא נשתכרו שכיני בילגה נשתכרו. שבילגה לעולם חילקת בדרום וישבב אחיו בצפון, בשלמא למ"ד משמרתו שוהה לבא

היינו דקנסינן לכולא משמרא אלא למ"ד מרים בת בילגה שהמירה דתה משום ברתיה קנסינן ליה לדידיה. אמר אביי אין כדאמרי אינשי שותא דינוקא בשוקא או דאבוה או דאמיה. ומשום אבוה ואמיה קנסינן לכולה משמרה, אמר אביי אוי לרשע אוי לשכינו, טוב לצדיק טוב לשכינו [שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו]:

וי"ל דמה היה לה אצל המזבח שהיתה מבעטת בו בסנדלה ואומרת לוקוס לוקוס עד מתי אתה מכלה ממונם ש"י וכו' וכי היתה היא אוהבת את ישראל ומקנא להם והלא המירה דתה ועוד מהו כפל הדברים שאמרה לוקוס לוקוס

ונלע"ד בס"ד ע"פ מ"ש הרב ז"ל בע"ח בשער קלי' נוגה כ"ב ובשער הגלגולים הקדמה ט"ו כי כל תאות הס"א וחשקה להחטיא את בני האדם כדי להמשיך להם איזה ניצוצות קדושה כדי להחיות בה. יעו"ש והכא במרים בת בילגה כיון שהמירה דתה בחלק הס"א לא דיה שהמירה היא אלא שנתגברה עליה הס"א להחטיא גם את האחרים ולפיכך באה לבזות את המזבח בסנדלה ואומרת עד מתי אתה מכלה וכו' ואי' אתה עומד עליהם וכו' כדי להשמיע את העם לאמר שדתיהם אינו מועיל ח"ו והראיה שנכנסו יוונים להיכל ולא הועיל מעשה הקרבנות ובדעתה שישמעו אליה איזה אנשים וימירו גם הם דתם ח"ו ואמרה ב"פ לוקוס לוקוס לומר שלא מועיל ח"ו לא תמיד של שחר ולא תמיד של בין הערבים. וקראה אותו לוקוס שהוא זאב בלשון יון על שם בנימין שהיה המזבח בנוי בחלקו שנאמר בו בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד וכו' ולזה קנסו ג"כ את משמרתה בשני דברים של מעשה הקרבנות טבעת וחלון שגוגזין בו הסכין כמ"ש רש"י זל בפי' המשנה כנגד ב"פ שאמרה לוקוס לוקוס וגם לרמוז שדבריה הם שקר שאמרה ואי אתה עומד עליהם וכו' שהרי עמד לנו ונצחנו את היוונים. וגם טבעת וחלון ר"ת ח"ט לרמוז כי על ח"ט בא להם הדבר הזה של קנס או למ"ד משום שהיתה שוהה לבא או למ"ד משום שותא דינוקא וכו':

שם אעפ"י ששכיני הרשעים לא נשתכרו שכיני בילגה נשתכרו. והטעם נ"ל בס"ד דהא דשכיני הרשעים אין משתכרים ואוי לרשע אוי לשכנו הוא מפני שמא ילמוד ממעשיו וכאן בשכיני בילגה אעפ"י שנעשו להם שכנים כמה ימים ושנים לא נמצא בהם שום דופי. ולמ"ד מפני שהיתה שוהה אדרבא לא די שלא למדו מהם לשהות. אלא שהיו מתאחרים לעבוד במקומם ולפיכך נשתכרו:

שם שבילגה לעולם חולקת בדרום וישבב אחיו בצפון, ונלע"ד בס"ד הטעם שקנסו אותה בזה שלעולם חולקת בדרום וישבב בצפון ע"פ מ"ש הרב ז"ל בשער הכוו' בדרושי הלולב כי הדרום רומז אל החסד והצפון אל הגבורה. ולכך קנסו אותה שלעולם חולקת בדרום

לרמוז כי זה שלא סילקו אותה לגמרי והניחו אותה, לחלוק בקדשים הוא ממדת החסד, אבל ישבב בצפון שהוא גבורה דין לרמוז שהוא בדין צריך לעבוד ולחלוק בקדשים כי לא נמצא בו מאומה אעפ"י שהוא שכן לבילגה:

שם שותא דינוקא בשוקא או דאבוה או דאימיה וא"ת כי שמא מאימא שמעה וא"כ למה קנסינן לאבוה ולכולה משמרה כי אבוה מה עבד כדי לקנוס אותו ולכולי משמרה והיאך קנסינן מספק וי"ל ע"פ מ"ש רז"ל במסכת שבת דף נ"ד ע"ב כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו, וא"כ אפי אם תאמר דשמעה מאמא זהו בא מפני שלא מיחה אביה והוא נתפס מפני שהיה יכול למחות ומפני כך קנסו אותו ואת משמרתי:

שם אוי לרשע אוי לשכנו, טוב לצדיק טוב לשכנו. וי"ל דבשלמא טוב לצדיק הוא מפני מעשיו וזכיותיו הטובים אבל שכינו מאין יבא לו הטוב ובפרט אם היה רשע שכן לצדיק כיצד יהיה לו טוב. אבל הנראה לפרש ע"פ מש"ל כי זה אוי לרשע אוי לשכנו הוא מפני שאפשר שילמוד מהרשע ממעשיו הרעים מפני שהוא שכינו ורואה אותו בכל עת. ובכן אם הוא שכן אצל צדיק כיון שרואה אותו בכל עת ורואה מעשיו יתלמד ממנו ועי"ז יהיה טוב לו ובפרט כי טבע הצדיק רוצה להצדיק את את הרבים ולזכותם וטוב שכן קרוב וכו' ללמדו עבודת ה' ובזה יבא לו הטוב. ובזה יובן מה שאמרו ז"ל אוי לרשע אוי לשכינו וכו' דלמה חלק אותם לב' חלוקות ולא אמר אוי לרשע ולשכינו וכו' אבל ע"פ האמור ניחה דהאוי והטוב לשכן מפני שילמוד ממעשיו ואם היה מערב אותם ביחד הייתי שומע שהם שוים רשע ושכינו צדיק שכינו אבל עכשיו שחילק אותם לב' שנתן אוי לזה ואוי לזה טוב לזה וטוב לזה לרמוז כי לרשע אוי ודאי ולצדיק טוב ודאי אבל לשכנים האוי והטוב שלהם אינו כמותם אלא כפי מה שילמדו מהם אם מעט ואם הרבה:

שם שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, מפי' רש"י נראה דלא גרם ליה שכתב וממילא טיב לצדיק טוב לשכינו דאם איתא דגרם ליה למה צריך דקדוק והלא יש ראיה מן הפסוק אלא משמע דלא גרם ליה, ולמאן דגרם ליה מייתי ראייה מן הפסוק מפני שהתחיל בלשון יחיד אמרו צדיק כי טוב וסיים בלשון רבים כי פרי מעלליהם יאכלו רמז לצדיק ושכינו:

ועוד נראה לפרש כוונת הפסוק שהתחיל בלשון יחיד וסיים בלשון רבים והוא כי יש צדיק תמיד רודף אחר התורה והמצות ומע"ט רק לזכות את עצמו. ויש צדיק לא די שמזכה את עצמו אלא תמיד רודף אחר בני אדם לזכותם הן בתורה ובמצות הן להפרישם מאיסורא. וז"ש אמרו צדיק כי טוב וא"ת לאיזה צדיק יאמרו כי טוב כי יש שני מיני

צדיק. לזה חזר ואמר כי פרי מעלליהם יאכלו ר"ל לאותו צדיק שגורם לאחרים ג"כ פרי מעלליהם יאכלו ע"י שלמדם ללכת בדרך ישרה. ועפ"ז יש לפרש דברי הגמרא בקדושין דף מ' ע"א שהקשה וכי יש צדיק טוב ויש צדיק שאינו טוב אלא טוב לשמים ולבריות זהו צדיק טוב. טוב לשמים ורע לבריות זהו צדיק שאינו טוב ע"כ, וי"ל דכיון שהוא צדיק כיצד יהיה רע לבריות ואם הוא רע לבריות כיצד נקרא צדיק. אבל ע"פ האמור ניחה דאם הוא זוכה ומזכה אחרים זהו טוב לשמים וטוב לבריות ונקרא צדיק טוב. אבל אם מזכה רק לעצמו ואינו מהני אחרים לזכותם זהו טוב לשמים ורע לבריות ונקרא צדיק שאינו טוב:

ועוד י"ל ע"פ מ"ש שם בקדושין ע"ב וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד נשאלה שאלה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול נענה ר"ע ואמר תלמוד גדול נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה ע"כ. וכרב הרב בע"ח שער מ"ט פ"ה כי ע"י עסק האדם בתורה מזדכך לבוש הרוח וע"י מצות מעשיות מזדכך לבוש הנפש יעו"ש. וז"ש אמרו צדיק כי טוב ר"ל שבחו מלשון את ה' האמרת היום את הצדיק כי טוב אם עוסק בתורה שנקראת טוב כמש"ה כי לקח טוב וכו', כי ע"ז פרי מעלליהם יאכלו הנפש והרוח כי התלמוד מביא לידי מעשה ונתקנים שניהם:

או יאמר ע"פ מ"ש הרב ז"ל בשער הכוו' סוף דרוש ד' מדרושי הלילה דנ"ד ע"ד וז"ל כי נתבאר לך איך כמה גדולה ונפלאה מעלת אדם העושה כסדר שאמרנו שיכוין אל הזווגים הנעשים בכל יום מתחלת תפלת ערבית עד סוף תפלת המנחה ואין ספק שהיודע לכוין כל זה על אמיתותו גורם שהזווגים הנז' נעשית ע"י ממש ואין קץ ותכלית לשכרו ואין למעלה ממנו ויהיה מכלל אותם הצדיקים הגוזרים למטה ודבריהם מתקיימים למעלה עכ"ל. וז"ש אמרו צדיק כי טוב ר"ל שבחו צדיק כי טוב לאותו שמכוין בתפלתו ועושה זווגים כי כל העולמות פרי מעלליהם יאכלו ע"י הזווגים שעושה שיורד השפע לכל אחד ואחד כפי חלקו הראוי לו. ועוד עיין בסה"ק חקי חיים בדרוש יאר ציי"ט של א"א ז"ל שכתבתי עוד רמזים ע"ז הפסוק קחנו משם:

הדרן עלך החליל וסליקא לה מסכת סיכה. לרמוז אל מ"ש רז"ל בסוף מסכת תענית עתיד הקב"ה לעשות מחול (פי רש"י ז"ל סביב לשון מחול הכרם) לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה וכו' וז"ש הדרן עלך החליל ר"ל סבבונו לפניך (מלשון הדרא דכנתא) כמו החליל כנ"ע, ואז וסליקא לה מסכת סוכה ר"ל ותעלה לה סוכת דוד הנופלת וכמש"ה ביום ההוא אקים

את סוכת דוד הנופלת וסוכת דוד ר"ל מלכות בית דוד ונקראת סוכה לפי שמסכת כמו סוכה בב"א:

סיום למסכת ביצה

איבע"א הני נמי כגרוגרות וצימוקין דמי. ואיבע"א לדבריו דר"ש קאמר וליה לא ס"ל. ואיבע"א לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי אין מוקצה אלא לדידכו אודי לי מיהת היכא דיוצאות ורועות בפסח ונכנסות ברביעה ראשונה דבייתות הן ואמרו ליה רבנן לא מדבריות הן ע"כ:

והנה הקושיא ידועה באלו הג' איבע"א כיון דראשונה ושלישית רבי כר"ש ס"ל דלית ליה מוקצה והאמצעית לדבריו דר"ש קאמר וליה לא ס"ל דאית ליה לרבי מוקצה א"כ למה לא אמר המתרץ ראשונה ושלישית סמיכי אהדדי כיון דשניהם רבי כר"ש ס"ל ואח"כ יאמר האמצעית באחרונה כיון דלפ"ז לא ס"ל כר"ש:

ונלע"ד לפרש הטעם שהניח תירוץ לדבריהם דרבנן קאמר וכו' באחרונה משום זה התירוץ הוא דחוק לומר לדבריהם דרבנן קאמר וליה לא ס"ל וע"כ הניח אותו באחרונה לומר דזה הוא רק על צד היותר טוב להרבות תירוצים אבל הקושיא כבר נתתרצה בשנים הראשונים. והוא כי בתחילה תירץ לו כפי הבנתו שהבין דרבי כר"ש ס"ל וכמו שהקשה ומי אית ליה לרבי מוקצה ותירץ לו כן כפי דבריך דלית ליה מוקצה אלא דהני נמי כגרוגרות וצימוקין דמי ואפי' ר"ש מודי. וחזר ותירץ לו תירוץ שני ג"כ שהוא מרווח ומתרץ אותו הגמ' בכ"מ בשופי דלדבריו קאמר וליה לא ס"ל, וחזר ותירץ לו עוד תירוץ דחוק לדבריהם דרבנן קאמר שהוא רק על צד היותר טוב להרבות תירוצים ולא חש מפני שכבר תירץ לו ב' תירוצים מרווחים ודוק:

ועוד י"ל בהיפך דאדרבא משום דתירוץ האחרון יותר מרווח לזו הקושיא הניחו באחרונה וכמו בעלמא כשרואה התירוץ דחיק מתרץ עוד ואבע"א. והוא כי בתחילה תירץ לו כפי הבנתו דרבי כר"ש ס"ל דלית ליה מוקצה אלא דהני נמי כגרוגרות וצימוקין דמי. אלא שאח"כ ראה שזה התירוץ הוא דחוק דלא דמו ממש כגרוגרת וצימוקין דאלו יש בהם תרתי לרעותא דדיחניהו בידים וגם מסריחים דאין ראויין לאכילה וכמ"ש רש"י ז"ל ד"ה אלא וכו' אבל במדבריות לא יש כ"א חד רעותא דדחינהו בידים. וע"כ חזר לתרץ תירוץ היותר מרווח לדבריו דר"ש קאמר וכו' וכמו שמתרץ בכ"מ בגמ' וכשראה אח"כ שגם זה התירוץ הוא קצת דוחק בכאן דמדקאמר ליה ר"ש ברבי לרבי לר"ש מהו משמע דרבי כר"ש ס"ל דאי לא ס"ל כוותיה ליל למשאל אותו דבר שאינו מסכים בו. וע"כ חזר לתרץ

תירוץ היותר מרווח לכאן אע"ג דבעלמא הוא קצת דחוק ואמר דרבי לדבריהם דרבנן קאמר וכו' והשתא יבא הכל על נכון דרבי כר"ש ס"ל דלית ליה מוקצה וגם המדבריות לית בהו מוקצה דלא דמו לגרוגרות וצימו' דהתם תרתי לרעותא איתא בהו והכא חדא וע"כ אין בהם מוקצה ודוק:

והנה יש לתת רמז בעיקר הברייתא שנחלקו בה רבי ורבנן, דרבנן אמרי מדבריות כל שיוצאות בפסח ורועות באפר ונכנסות ברביעה ראשונה. ובייתות כל שיוצאות ורועות חוץ לתחום ובאות ולנות בתוך התחום, רבי אומר אלו ואלו בייתות הם, אלא אלו הן מדבריות כל היוצאות ורועות באפר ואין נכנסות לישוב לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ע"כ, והוא כי יש להבין דלמה אמרו סתם מדבריות וכו' בייתות וכו' ולא אמרו בהמות מדבריות וכו' בהמות בייתות וכו' אלא באו לרמוז ג"כ במחלוקתם על בני אדם מי הוא זה שמקיים מצית לימוד התורה ומי הוא שאינו מקיים. והוא המדבריות רמז למי שהוא מתעסק במלאכתו שהוא חוץ לבה"מ והבייתות לנכנסים לבה"מ ללמוד. ולזה אמרי רבנן מדבריות ר"ל שאינו מקיים מצות הלמוד כל שיוצאות בפסח ורועות באפר ונכנסות ברביעה ראשונה, ר"ל כל זמן שיש עסק בשוק הוא טרוד במזונו ואינו נכנס לבה"מ כ"א בזמן שלא יש עסק כמו בשבתות ויו"ט, ובייתות ר"ל שנקראים בשם יושבי בה"מ כל שיוצאות ורועות חוץ לתחום ובאות ולנות בתוך התחום ר"ל שאין יוצאין לעשות מלאכתן בשוק כ"א דוקא כדי פרנסתם ותיכף חוזרין לבה"מ ללמוד בכל יום. ורבי אימר אלו ואלו בייתות הן דכיון דבכל זמן שלא יש שוק הם באים לבה"מ נקראים מיושבי בה"מ ומקוימים מצות לימוד התורה, אלא אלו הן מדבריות שאינם מקיימים מצות הלימוד כל שיוצאות ורועות באפר ואין נכנסות לישוב לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ר"ל שאין באין כלל לבה"מ אפי' בזמן דליכא מלאכה:

ועוד נראה לתת רמז דלמה במסכתא זו של יו"ט התחילה באית ב' ומסיימת באות ן' שהם גי' ב"ן, והוא ע"פ מ"ש הרב ז"ל בשעה"מ פ' בהר וז"ל דע כי בתחילת האצילות נאצלו אותן ז' מלכי אדום ואח"כ נתקן עולם האצילות, ואנו צריכין ע"י תפלותינו ומצות מעשיות אשר אנו עושים למטה לגרום זווג בתפארת ומלכות ואנו מעלים לאותם ז' מלכים בסוד מ"ן אל בחי' המלכות ואז הם מתחדשים ונתקנים וחוזרים לחיות בסוד תחיית המתים ובכל יום ויום מתבררים ניצוצים וחלקים מהם מדרגה אחר מדרגה כפי כח תפלותינו ומעשינו בעת ההיא ועולים ומתחדשים וכך אנו עושים בכל יום תמיד עד גמר בירור המלכים אלו כל הטוב והקדושה שבהם ויתוקנו הכל והסיגים שבהם הקליפות ישארו למטה בבחי' הרע ועליהם כתיב ובלע המות לנצח והרשעה כולה בעשן

תכלה ואין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף ויתבררו כל בחינות אלו המלכים לגמרי עכ"ל וידוע כי כל בחי' אלו המלכים הם משם ב"ן אשר תחלת שורשו הוא שם ס"ג ולעתיד כאשר יחיו ויתבררו כל בחי' אלו המלכים לגמרי בסוד בלע המות לנצח אז יחזור שם ס"ג לקדמותו ולמעלתו ושם ס"ג ישלוט ויאיר בעולם כמ"ש בע"ח שער יו"ד סוף פ"ג יעו"ש. ולכן רמז המסדר בראש ובסוף מסכתא זו גי' שם בין לרמוז כי לעתיד ובסוף הימים בביאת הגואל אז יהיה עילוי לשם ב"ן ויהיה תמיד יו"ט:

וז"ש ג"כ אח"כ המסדר הדרן עלך משילין פירות וסליקא לה מסכת ביצה דמשילין הוא לשון נפילה כמ"ש בריש פירקין, ופירות רמז אל ניצוצי קדושה שעושין פרי בעלותם למעלה כידוע שעולין בסוד מ"ן ויורד בחי' מ"ד להאיר בעולמות העליונים, וביצ"ה ע"ה היא גי' ק"ח כמנין ד' שמות הוי"ה עם ד' כוללים שהם רומזים אל ד' עולמות אבי"ע כידוע ולעתיד יהא עילוי לכולם כנ"ז וז"ש הדרן עלך משילין פירות ר"ל כשאנחנו מחזרין תמיד אחר נפילת הפירות שהם ניצוצי קדושה לבררם אז עי"ז וסליקא לה מס' ביצה ר"ל שיתקרב קץ הגאולה ויהיה עילוי לכל בחי' ד' עולמות אבי"ע הנרמזים בתיבת ביצ"ה בב"א:

סיום למסכת מגילה

וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. מצותן שיהיו קורין אותן כל אחד ואחד בזמנו. י"ל דמניין הוציאו דרשא זו מזה הפסיק דמצותן שיהיו קורין וכו' דאימא מה שדיבר להם הוא על ענין מצות עשיית המועדים שיעשו כל אחד בזמנו יו"ט ומצות השייכא לאותו היו"ט כגון שופר בר"ה תענית ביוה"כ סוכה בחג וכו' אבל לא לעניין קריאת הפרשה שצריך לקרות הפ' השייכא לאותו יו"ט:

ונלע"ד בס"ד ע"פ מ"ש רז"ל דכל אתין וגמין לרבויי הוא, וכאן היה לו לומר וידבר משה מועדי ה' וכו' ולמה ליה למימר תיבת את שהוא לרבויי אלא לומר שמלבד מה שקורין הפ' בכל שבוע ושבוע קורין פ' המועדות פעם אחרת כל אחד ואחד בזמנו:

עוד י"ל מהו אומרו וידבר משה שהוא דיבור קשה כידוע ולא אמר ויאמר משה וי"ל ע"פ מ"ש המפרשים ז"ל ע"פ כי אקח מועד אני מישרים אשפוט. והוא מי שמאבד הזמן ואינו עוסק בתורה בשבתות וביו"ט ענוש יענש גם על ימי החול ואין לו מקום פטור לומר שהוא טרוד על המחיה ועל הכלכלה שהרי שבתות ויו"ט יוכיחו שאין בפיהו נכונה. א"כ אם אינו עוסק בתורה ביו"ט אין לו פתחון פה ומגלגלין עליו את הכל וענוש יענש גם על ימי החול. וז"ש וידבר משה שהוא דיבור קשה אצל מצות עשיית המועדות לומר

אם לא יעסקו בהם בתורה הוא דבר קשה שמענישים אותם על הכל. וז"ש ג"כ מועדי ה' ולא אמר וידבר משה את המועדים אל בני ישראל לומר שיעשו את המועדים לה' והוא ע"י שיעסקו בהם בתורה. וז"ש ג"כ אל בני ישראל ולא אמר לישראל כי תיבת בני רומזות אל הלמוד כמש"ה וכל בניך למודי ה' וכו:

ת"ר משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח. הלכות עצרת בעצרת. הלכות חג בחג. הנה במה שיש להבין בזה דמניין הוציאו רז"ל דרשא זו דמשה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין וכו' כתב רש"י ז"ל דמיותורא דקרא הוא דלמה הוצרך לכתוב כאן וידבר משה וכי כל המצות כולן לא אמרן משה לישראל מהו וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מלמד שהיה מדבר עמהן הלכות כל מועד ומועד בזמנן וכו' עכ"ל. אמנם יש להבין כיון דדרשא זו היא מהאי קרא דפ' אמור דכתוב אחר פ' המועדות ושם כתוב פסח ועצרת ור"ה ויוה"כ וחג הסוכות. וא"כ למה רז"ל לא נקטו כ"א פסח ועצרת וחג ולא נקטו ג"כ ר"ה ויוה"כ. והנה מהרש"א ז"ל בח"א הרגיש בקושיא זו ותירץ וז"ל דלא תיקן משה בשאר מצות משום דלא אתיין מזמן לזמן. והכי נמי ר"ה ויוה"כ לא מיקרו מזמן לזמן דיש לאדם ליתן לבו בתשובה בכל השנה כמו בר"ה ויוה"כ משא"כ בשלוש רגלים דמצותן בזמנן בענינו של יום ומה"ט נמי מספקא לן בפרק בכל מערבין (דף מ' ע"ב) אם אומרים זמן בר"ה דלא מיקרי שפיר מזמן לזמן אלא שלש רגלים דכתיב בהו מצות ראיה ושמחת חגיגה. עכ"ל. אבל אין תירוצי עולה יפה דהא תינח דלא מיקרו שפיר מזמן לזמן אלא לגבי תשובה דשייכא בכל השנה אבל לגביה מצות הנוהגות בהן כגון שופר בר"ה ותענית ביוה"כ ומעשה הקרבנות שפיר מיקרו מזמן לזמן וכן איפסיקא הלכתא שם בגמרא דאומרים זמן בר"ה וביוה"כ יעו"ש. וא"ת מפני שאין בהם ראיה ושמחת חגיגה גם זה צריך טעם דלמה זה תלוי בזה:

אבל הנלע"ד במה שיש להבין מ"ש רז"ל במסכת פסחים דף ו' ע"א שואלין ודורשין בהלכות פסח קודם הפסח שלושים יום וכו' והתם מקרא דרשי לה כאשר יעו"ש. ולאו דוקא פסח אלא ה"ה שאר מועדות שדורשין לפניהם שלשים יום קודם כמ"ש רש"י בסוכה דף ט' ע"א יעו"ש וכן איתא בירושלמי דשקלים אהא דתנן בג' פרקים תורמין את הלשכה בפרוס הפסח ובפרוס העצרת וכו אמר רבי אלעזר כולהן דתנינן פרס פלגא בשלושים יום קודם המועד שדורשין בהלכותיו עכ"ל. וא"כ כיון ששואלין ודורשין בהלכות המועדות קודם שלושים יום למה תיקן להם משה לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום ג"כ הלכות פסח בפסח וכו' ועיין ב"י סי' תכ"ט מה שתירץ ע"ז והנלע"ד לתרץ דהיינו טעמא שתיקן משה לישראל שיהיו דורשין בענינו של יום ג"כ

הלכות פסח בפסח וכו' ולא די במה ששואלין ודורשין שלושים יום קודם הפסח אין הטעם כדי שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום בלבד אלא הטעם כדי שיעסקו בתורה ג"כ שע"י זה התקנה יעסקו בתורה ביו"ט וע"י עסק התורה ינצלו ממדת הדין שלא תקטרג עליהם בזמנים הללו כמ"ש רז"ל במסכת ר"ה דט"ז ע"א בארבעה פרקים בשנה העולם נידון בפסח על התבואה. בעצרת על פירות האילן. בר"ה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון וכו' ובחג נידונין על המים. עכ"ל. לכך תקנו שיהיו שואלין ודורשים שלושים יום קודם כל יו"ט ולא די בזה אלא גם ביו"ט עצמו שואלין ודורשין בענינו של יום ועוסקים בתורה ונמצא עושים את היו"ט ככל חקותיו וככל משפטיו שכבר למדו מה שצריך וגם עסקו בתורה ביו"ט עצמו וקיימו תקנת משה רבינו ע"ה עי"ז יצא דינם לאורה ולא תקטרג עליהם מד"ה ויכתבו לטובה. וכל זה שצריך תקנה וזירוז הוא לשאר היו"ט פסח ועצרת וחג שאינן נידונין על עצמן רק על התבואה וכו' אבל בר"ה ויוה"כ שהוא יום הדין הקשה שנידונין בני האדם על עצמם כמש"ל בר"ה כל באי עולם וכו' לזה א"צ זירוז ותקנה דכל אשר לאיש יתן בעד נפשו ובודאי יקבעו עתים לעסוק בתורה בימים ההם וילמדו דינים השייכים להם כדי שלא תקטרג מדה"ד עליהם, ולכן לא אמר כ"א פסח ועצרת וחג אבל ר"ה ויוה"כ לא צריכה למימר:

ועפ"ז ניחא מ"ש בברייתא משה תקן להם לישראל וכו' דלכאורה נראה תיבת להם הוא כשפת יתר דהיה די לומר משה תיקן לישראל וכו' ולל"ל תיבת להם אבל עפ"ה ניחא לומר דהתקנה הזו היא להם לטובתם ולתועלתם שעי"ז ינצלו מקטרוג מד"ה כנז"ל:

או יאמר הא דנקט פסח ועצרת וחג לבד מפני שס"ת שלהם הוא חג"ת ולרמוז אל מ"ש הרב ז"ל בשער הכוונות בדרוש השינוים שבין שבת ויו"ט דע"ז ע"א כי ביו"ט עולים הזו"ן עד או"א עלאין הנקראים פרצוף החכמה כידוע ונקראים חג"ת כמבואר בע"ח שי"ד פ"ג ושער ך' פי"ב ושער הכוו' דרוש ב' דפסח דף פ' ע"ג בסופו:

והא דהתחיל התנא במסכתא זו באות מ' וסיים באות ו' שהם ג"י מ"ו מילוי דשם ע"ב לרמוז אל הארת מרדכי הנגלית ביום הפורים שהיא מבחי' יסוד דאבא כמבואר בשער הכוו' דרוש הפורים דק"ט ע"ב שאבא הוא חכמה וע"ב כידוע:

הדרן עלך בני העיר וסליקא לה מסכת מגילה, לפי שבגמרא זו מספר על זמן הגלות שהיה בימי אחשורוש והמן וגם עתה אנו בגלות לכן בא לרמוז בסיום הגמרא בהדרן עלך וכו' על הגאולה שעתידין אנו ליגאל ולשוב אל עיר ירושלים כמ"ש ונגלה כבוד ה' פ' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר (כמ"ש בישעיה מ) וז"ש הדרן עלך בני העיר ר"ל עתידים לחזור אליך בני העיר ירושלם שסתם עיר היא ירושלים כמו שדרשו רז"ל ע"פ

ויציצו מעיר כעשב הארץ וכן ע"פ ושם העיר מיום ה' שמה] וסליקא לה מסכת מגילה שתעלה ותתקיים נבואת ישעיה הע"ה שאמר ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו וכו' **או** יאמר לפי שכתוב במגילה וששון ויקר ודרשו רז"ל בגמרא וששון זו מילה בא לרמוז כאן אל הארות המתגלים ע"י מצות המילה והפריעה כמ"ש הרב ז"ל בע"ח שער האונאה שער ל"ג פ"ג כי עי קיום מצית המילה בכריתת הערלה מסתלקת קליפת גונה ויורדין ג' חסדים מן הדעת דז"א ומתפשטים בת"ת ונו"ה דז"א ומתגלים ע' אורות שהם גי' מ"ל מן חשמל במקומם שהם בשני שלישי הת"ת התחתונים ובנו"ה. והם שני הויות ושני שלישים שכל חסד הוא הוי"ה א'. וע"י ברכת היין שהוא גי' ע' יורדין כל הע' אורות הנ"ז אל היסוד ומתגלים שם וממתיקים ג' גבורות פחות שליש אשר ביסוד שהם ג"כ ע' וע"י הפריעה מתגלה גם שליש עליון של הת"ת שהוא ח' אורות שליש הוי"ה א' ויורד ג"כ אל היסוד וממתק ח' גבורות אחרים תשלום הג' הגבורות יעו"ש נמצא שע"י המילה והפריעה נתגלו ג חסדים ביסוד שהם ע"ח אורות ג' הויו"ת ומיתקו ע"ח גבורות שהם ג"כ ג' הויו"ת. וז"ש הדרן עלך בני העיר ר"ל כשנחזור עלך הבן לעשות הפריעה [דהעיר הוא לשון גילוי כמ"ש רש"י ז"ל בפ' קדושים ע"פ את מקורה הערה וגם הפריעה היא לשון גלוי כמ"ש בע"ח שם) אז וסליקא לה מסכת מגילה ר"ל נשלמו ג' גבורות אשר ביסוד להתמתק כי מגילה גי' ע"ח כמניין ג' הויות ג' גבורות המתמתקות והיו"ד היתירה על ע"ח אשר במגילה רומז אל היסוד כידוע. וגם המגילה אשר היא לשון גילוי רומז אל ג' חסידים המגולים אשר ביסוד:

או יאמר שבא לרמוז אל מ"ש הרב ז"ל בשער המצות פ' בהר סיני ובכ"מ דאין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף ויתבררו כל בחינת המלכים לגמרי יעו"ש וידוע שאלו המלכים הם בחי' שם ב"ן וכל א' כלול מעשר והם בחי' רפ"ח ניצוצים כמ"ש בע"ח שער י"א שער המלכים פיה ובשער י"ח שער הרפ"ח פ"א וז"ש הדרן עלך בני העיר ר"ל לכשנחזור אליך בני העיר שהם בחי' עשר ב"ן ורפ"ח ניצוצין (דתיבת בנ"י היא גי' ב"ן עשר ותיבת העיר היא ג"י רפ"ה ועם ד' אותיות של העיר היא רפ"ט שהם רפ"ח ניצוצין והכולל] אז וסליקא לה מסכת מגילה. שיבא הגואל ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר וכו' בב"א:

סיום למסכת תענית

תנו רבנן יפיפיות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם ליופי שאין האשה אלא ליופי מיוחסות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם למשפחה לפי שאין האשה אלא לבנים.

מכוערות שבהם מה היו אומרות קחו מקחכם לשם שמים ובלבד שתעטרונו בזהובים ע"כ:

והנה משמע דג' חלוקות הללו הם ג' כתות וכל כת הולכת בפ"ע חדא מדקאמר בלשון רבים משמע דכל הכת עונות כאחת ביחד ואם היו מעורבים לא היו יכולות לענות כל החלוקה כולם כאחת כיון שיש קול אחר מפסיק ביניהם. ועוד משום דכל עוף למינו ישכון וכל אחת אוהבת להלוך עם דוגמתה. והשלישית משום דאלו הג' החלוקות הם מתנגדות זו עם זו. זאת אומרת היופי עדיף. זאת אומרת היחס עדיף. וזאת אומרת לא יופי ולא יחס אלא לשם שמים, וא"כ אם ילכו ביחד מוכרח שיהא קטטה ביניהם וזה אינו יו"ט ובמשנה אמר לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיוה"כ שהיו בנות ירושלים יוצאות וכו' אלא מוכרח כל כת הולכת ומדברת בפ"ע:

אמנם יש להבין לשון הברייתא הנ"ז חדא מהוא שאמר יפיפיות שבהן וכו' ולא אמר יפות שבהן. ועוד מהו אמרם תנו עיניכם ליופי דאם הם יפות למה צריך לומר והלא רואים אותם אם הם יפות. ועוד מהו כפל הדברים שחוזרים לומר שאין האשה אלא ליופי. ועוד י"ל דמה הם אלו היפות אם מיוחסות או לא. ואם אינם מיוחסות מי יקח אותם לפסול זרעו בשביל היופי. ועוד י"ל בענין המיוחסות שבהן אם היו יפות או מכוערות ולמה הוצרכו ליתן טעם לדבריהם לפי שאין אשה אלא לבנים. וכן י"ל בענין המכוערות שבהן שהיו אומרות קחו מקחכם לשם שמים מה היו אם מיוחסות אם לא ואם לא היו מיוחסות כיצד אומרות קחו מקחכם לשם שמים דאדרבא מי שיקח לשם שמים צריך ליקח אשה מיוחסת וכמ"ש ז"ל במסכת קידושין (דף ע"א ע"ב) כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו כשהקב"ה משרה שכינתו מעיד על כל השבטים ואין מעיד עליו שנאמר שבטי יה עדות לישראל. אימתי הוי עדות לישראל בזמן שהשבטים שבטי יה. וא"ר חמה ב"ר חנינא כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל שנאמר בעת ההיא נאום ה' אהיה לאלהים לכל משפחות ישראל. לכל ישראל לא נאמר אלא לכל משפחות ע"כ. וא"כ כיצד מי שלוקח לשם שמים יקח אשה שאינה מיוחסת ולא דיו במכוערת אלא שיקח ג"כ שאינה מיוחסת ויפסיד בעוה"ז ובעוה"ב. ועוד מהו אומרם ובלבד שתעטרונו בזהובים ולא דים שהם מכוערות אלא ג"כ עושים תנאי שיעטרום בזהובים והלא אפי' המיוחסות והיפות לא עשו התנאי הזה והם מבקשים יותר מהם:

והנה לקושיא ראשונה י"ל הא דאמר יפיפיות ולא אמר יפות. לפי שיש אשה שאינה יפה כ"כ אבל ע"י בגדים נאים ורחיצת פנים ומחלקת שערה נראת יפה. ויש אשה שכך מברייתה יפת תאר ויפת מראה ואפי' בלא בגדים נאים ורחיצת פנים. ולזה אמר יפיפיות

ולא אמר יפות לומר שהיופי שלהן הוא כפול מברייתן יפות תאר ויפות מראה ולא יפות שהם מיפים עצמן ע"י בגדים ורחיצת פנים. ולכן אומרים תנו עיניכם ליופי ר"ל תסתכלו ביופי שאינו ע"י בגדים נאים או רחיצת פנים אלא כך מברייתו. ולזה חוזרים לומר שאין האשה אלא ליופי ר"ל כיון שהיופי הוא מברייתו יהיה בתמידות ואפי' בעת שאינה לובשת בגדים נאים ורוחצת פנים ובזה יהיה הנאה לבעל כמ"ש בס' בן סירא (יבמות ס"ג ע"ב) אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפליים

ועוד י"ל דהא דאמר יפיפיות ולא אמר יפות. לפי שיש אשה יפה במראה אבל אין מעשיה נאים כגון שהיא עצילה או חסרת מדע שאינה יודעת לנקות הבית ולסדר כלי הבית כראוי כמ"ש אשה יפה וסרת טעם, ויש דעתנית בענין סדר הבית ואינה יפה. ולזה אמר יפיפיות ר"ל היופי שלהן כפול הן במראה והן בסדר הבית. ולכן אומרים תני עיניכם ליופי ר"ל יופי סדר הבית דיופי הפנים כבר הם רואים וא"צ לומר על זה אבל סדר הבית שאין רואים אומרים להם תנו עיניכם ר"ל תבואו פתאום לבית באיזה עת ותראו היופי שלו. שאין האשה אלא ליופי ר"ל יופי סדר הבית שיהיו מעשה ידיה יפים ובזה יהיה הנאה לבעל כידוע:

אמנם בענין היחס י"ל שיש בהם מיוחסות ויש שאין מיוחסות וכל אחד לוקח בן גילו המיוחס לוקח מיוחסת ושאינו מיוחס לוקח אינה מיוחסת אלא שהצד ששוה ביניהם שכולם יפיפיות ר"ל שכפולים ביופי. אבל המיוחסות אינם כפולים ביופי וגם אינם מכוערות דא"כ היו נכנסים בכת המכוערות אלא שהצד השוה שבהם שכולם מיוחסות, ולזה אומרים שאין האשה אלא לבנים ור"ל וכיון שאין האשה אלא לבנים עיקר הוא היחס כדי שתשרה שכינה עליהם לעתיד כנ"ז וכן המכוערות יש בהם מיוחסות ויש שאין מיוחסות וכל אחד לוקח בן גילו אלא שהצד השוה בהם שכולם מכוערות. וא"ת כיון שבכולם יש יחס למה יקח מכוערות זה הדבר ידוע שאעפ"י שאומרות דברים להלהיב לב הבחורים מ"מ כל אחת לוקחת בן גילה עשיר עשירה ועני ענייה וע"כ מי שהוא עני ביותר ודאי שאינו עולה בידו לקחת כ"א עכורה. וא"ת כיון שהוא עני מאין לו זהובים שמתנים עמו ובלבד שתעטרונו בזהובים כבר כתב רש"י ז"ל כלומר ובלבד שתתנו לנו מלבושים נאים עכ"ל ומה שקרו אותם זהובים ר"ל מצובעים במראה זהב:

והטעם שהמכוערות מתנין שיעטרום בזהובים ולא כן היפות והמיוחסות. י"ל ע"פ מ"ש רז ל במסכת נדרים (דף ס"ו ע"א) מעשה באחד שנדר מבת אחותו הנייה והכניסוה לבית ר ישמעאל וייפוה אמר לו ר' ישמעאל בני מזו נדרת אמר לו לאו והתירה ר' ישמעאל באותה שעה בכה ר' ישמעאל ואמר בנות ישראל נאות הן אלא שהעניות מנוולותן ע"כ.

נמצא שהעניות מנוול ובפרט שהם מכוערות ולכן מתנין ובלבד שתעטרונו בזהובים ר"ל במלבושים נאים כנז' כדי שלא יתנוולו:

שם. אמר עולא ביראה א"ר אלעזר עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בג"ע וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנא' ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו ע"כ:

והנה לפי פשטן של דברים י"ל מ"ש והוא יושב ביניהם בג"ע ר"ל שיהיה שם גילוי שכינה ויראו בעיניהם וכל אחד מראה באצבעו לאמר זה ה' שקוינו לו כל הימים עתה ראינו בעינינו ונגילה ונשמחה בישועתו

דעוד י"ל כי צדיק רומז אל בחי' היסוד כידוע ובתוך היסוד יש ה' אותיות מנצפ"ך הנרמזים בחמשה אצבעות ולעתיד יתגלה אור היסוד בתמידות ויתמתקו הדינים שהם ה גבורות מנצפ"ך. וז"ש עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכו' ר"ל שיתגלה בחי' אור היסוד דכל עולם. וכל אחד מראה באצבעו ר"ל מיתוק המנצפ"ך שלו (ולא נוכל להרחיב עוד פה הדיבור כי הוא דבר סודי וכמ"ש מהרש"א ז"ל).

ומה שהתחיל מסכתא זו באו' מ' וסיים באו' ו' שהם אותיות מ"ו גי' מילוי דשם ע"ב שהוא בבחי' החסד לרמוז שלעתיד יתגלה מדת החסד בשמותיו וכמ"ש וחסדי מאתך לא ימוש:

וזהו ג"כ שסיים המסדר הדרן עלך בשלושה פרקים וסליקא לה מסכת תענית. לפי שישראל עלו לארץ ישראל שתי פעמים אחת ביציאת מצרים ושניה בבנין בית שני כשעלו בני הגולה ועוד בא שלישייה בבנין בית שלישי ב"ב וזאת תהיה לגאולת עולם, וז"ש הדרן עלך בשלושה פרקים ר"ל החזירינו אליך לא"י ויהיו שלושה פרקים ואז וסליקא לה מסכת תענית ר"ל סדר תעניות מפני שהתענית הוא בשביל חרבן בהמ"ק ובפעם השלישית כשיעלו לא"י תהיה גאולה שלימה שאין עוד אחריה שעבוד ובנין בהמ"ק יתקיים לעד וממילא בטלה מגילת תענית כ"א ששון ושמחה ימצא בה וכמו שסיים המסכתא נגילה ונשמחה בישועתו:

סיום למסכת מועד קטן

ואמר ר' לוי כל היוצא מבהכ"נ לבית המדרש ומבית המדרש לבהכ"נ זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל וכו' ומ"ש היוצא מבהכ"נ לבה"מ. ומבה"מ לבהכ"נ ר"ל היוצא מבהכ"נ אחר תפלת שחרית לבה"מ. וכן בערב הולך מבה"מ לבהכ"נ להתפלל

מנחה וערבית זוכה ומקבל פני שכינה. ושאר הדקדוקים שיש במאמר הזה כבר הם מפורשים בסיום למסכת ברכות קחנו משם:

והא שהתחיל מסכתא זו באות מ' וסיים באות ן' לפי שאות מ' רומז אל התורה שניתנה בארבעים יום ואות ן' רומז אל הנאמנות נו"ן נאמן ולרמוז כי מי שיודע תורה צריך ליזהר בנאמנות ויהיה הרבה נאמן. והטעם י"ל ע"פ מ"ש במד"ר (פ' כי תבא) א"ר שמעון בן חלפתא כל מי שלמד דברי תורה ואינו מקיים עונשו חמור ממי שלא למד כל עיקר. למה הדבר דומה. למלך שהיה לו פרדס והכניס לתוכו שני אריסין. אחד היה נוטע אילנות ומקצצן. ואחד לא היה נוטע כל עיקר ולא מקצצן. על מי המלך כועס לא על אותו שהיה נוטע ומקצץ. כך כל מי שלמד ד"ת ואינו מקיים אותה עונשו חמור ממי שלא למד כל עיקר. מנין שנאמר יותן רשע בל למד צדק אבל אם למד ולא קיים אינו נחנן ע"כ. נמצא דמי שלומד ואינו מקיים עונשו יותר חמור וע"כ צ"ל נאמן הרבה:

ועוד י"ל הא דהתחיל באות מ' וסיים באות ן' לפי שאם תצרפם יחד יהיו אותיות מ"ן והם רמז לבחי' ניצוצי קדושה המתבררים ועולים בסוד מ"ן וכשיגמר בירורם עד הסוף אז יבא הגואל וכמ"ש ז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף והוא רמז לבחי' ניצוצי קדושה עד שיסתיים בירורים ואז ובלע המות לנצח והרשעה כולה בעשן תכלה שהם בחי' הקלי' שלא ישאר בהם שום ניצוצי קדושה וכמ"ש בשה"מ פ' בהר יעו"ש:

וז"ש הדרן עלך ואלו מגלחין וסליקא לה מסכת מועד קטן. ר"ל סייענו להחזירם אליך כל ניצוצי הקדושה ואלו הקלי' יהיו מגולחין שלא ישאר בהם שום ניצוצי קדושה כמו התער שמגלח ואינו משייר כלום. ואז וסליקא לה מסכת מועד קטן. לפי שעתה המועדים הם קטנים שאין שמחים בהם כ"כ כמ"ש והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכו' וגם אין שמחה אלא בבשר שלמים כמ"ש וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת וכו' אבלי לעתיד ישוב הכל לאיתנו הראשון ויהיו המועדים גדולים במעלתם ע"י ריבוי השמחה, כמ"ש ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה:

סיום למסכת חגיגה

א"ר אבהו אמר ר"א. ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהם ק"ו מסלמנדרא ומה סלמנדרא שתולדת אש היא הסך מדמה אין אור שולטת בו ת"ח שכל גופן אש דכתיב הלא כה דברי כאש נאם ה' על אחת כמה וכמה ע"כ,

והנה י"ל מהו שאמר ת"ח אין אור של גהינם שולטת בהם דמשמע שהם נכנסים לגיהנם אלא שאין האור שלו שולטת בהם דאי לאו הכי הול"ל ת"ח אין נכנסין לגיהנם. וא"כ

כיון שאינה שולטת בהם למה נכנסין. ועוד כיון שאין אור של גיהנם שולטת בהם אם יש להם עונות כיצד מתכפרין דהא אין צדיק בארץ וכו' ועוד מהו הק"ו שהביא מסלמנדרא והלא הסך מסלמנדרא אין האור שולט בו אבל הת"ח אנו רואין דאם נגעו באש האש שולט בהם:

והנה לקושיא א' י"ל ע"פ מ"ש הרב ז"ל בשער מאמרי רז"ל בסופו על פרקי אבות וז"ל דע כי הנשמה כשיוצאת מזה העולם צריכה לעבור ולעשות טבילה בנהר דינור שהרי אפי המלאכים כשבאים לזה העולם לאיזה שליחות בחזרה צריכים לטבול שם. והנה אירע שם בטבילה זאת לנשמות כל אחת ואחת כפי מדריגתה וכפי מצותיה וכו' (ועיין בזוה"ק פ' וארא דף ר"א ע"א שכתב מאן דאשתדל בצדקה בהאי עלמה בדין יעבר בההוא אתר ולא דחיל וכו' יעו"ש והנה הצדיק גמור והוא ממדרגה עליונה בעברו באותו האש לא מיבעיא שאינו מגיע לו שם שום נזק ולא חמימות מאותו האור השורף אלא אדרבא הופכים אותו נהר של אש למעין של מים חמים שבזה נהנים וז"ש עוברי בעמק הבכא שהוא אותו הנהר או גיהנם עצמו מעין ישיתוהו ולא זו בלבד אלא גם ברכות יעטה מורה ר"ל ברכות ומתנות שמתלבש בהם העובר שם אם הוא מורה הוראות. ובזה תבין מ"ש שהצדיק עובר בגהנום ולוקח משם נפשות שנאמר ולוקח נפשות חכם עכ"ל נמצא שמוכרח הוא שכל צדיק וצדיק בצאתו מהעוה"ז לטבול בנהר דינור וליכנס לגיהנם ליקח משם נפשות וז"ש ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהם ולא אמר אין נכנסים לגיהנם מפני שמוכרח הוא ליכנס כדי ליקח משם נפשות אלא שאין האש שולטת בהם מפני שנהפך כמו מים אחין ונהנין בה כנ"ז:

וקושיא שנייה שהקשינו כיון שאין אור של גיהנם שולטת בת"ח אם יש להם עונות כיצד מתכפרין דהא אין צדיק בארץ וכו' יש לפרש ע"פ מ"ש רז"ל במס' תענית דף י"א ע"א. אל אמונה ואין עול. אל אמונה כשם שנפרעין מן הרשעים לעוה"ב אפי' על עבירה קלה שעושין כך נפרעין מן הצדיקים בעוה"ז ע עבירה קלה שעושין ואין עול כשם שמשלמין שכר לצדיקים לעוה"ב אפי' על מצוה קלה שעושין כך משלמין שכר לרשעים בעוה"ז אפי' על מצוה קלה שעושין ע"כ. ופי' רש"י ז"ל משלם לרשעים בעוה"ז כדי לטרדן מן העוה"ב וכדכתיב ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו עכ"ל נמצא דאם יש לצדיקים איזה עבירה אפי' קלה נפרעין מהם בעוה"ז וע"כ א"צ להם כפרה ע"י גיהנם. וא"ת כיון שאם יש להם איזה עבירות נפרעין מהם בעוה"ז א"כ מה בא ללמדנו שאין אור של גיהנם שולטת בהם וי"ל במ"ש לעיל דאפי' כשהולכין לנהר דינור לטבול שהוא אש קשה או ליכנס לגיהנם ליקח נפשות אין האור שולטת בהם אלא שנעשה להם כמים חמים ונהנין מהם:

ועוד י"ל ע"פ מ"ש הרב ז"ל בש' הגלגולים הקדמה כ"ב וז"ל ודע כי הנה הרשעים אחר מיתתם נכנסים בגיהנם ומקבלים שם ענשם ומתכפר להם ומשפטם י"ב חודש. ויש רשעים שכתוב בהם ואת נפש אויבך ילקענה בתוך כף הקלע ואינם זוכים ליכנס בגיהנם אחר פטירתם למרק עונם אמנם נפשם הולכת מדחי אל דחי בגלגולים משונים עד ימרק ענשן קצת ויוכל ליכנס בגיהנם אח"כ י"ב חודש להתכפר לגמרי ולאלו אין זמן קצוב כי לפעמים ילכו בגלגולים ההם עשרים שנים או מאה או אלף והכל תלוי כפי ערך העונות שעשה בתחלה בעוה"ז אמנם הצדיקים ות"ח אין אור של גיהנם שולטת בהם כמ"ש ז"ל על אלישע אחר לא מידן נדייניה משום דעסק באורייתא ולכן הם צריכין להתגלגל בעוה"ז למרק איזה חטא אשר להם כי אדם אין צדיק בארץ וכו' עכ"ל נמצא שהרשעים חוץ ממה שצריכין להתגלגל על עונם כל אחד לפי חטאו צריכין ג"כ ליכנס לגיהנם אח"כ י"ב חודש כדי להתכפר לגמרי לא כן הצדיקים ות"ח אעפ"י שיש להם איזה עון אין נכנסין עבורו לגיהנם אלא רק חוזרין בגלגול על אותו עון וכשנתכפר תיכף עולין למדרגתן העליונה. וא"ת למה הרשעים צריכין גיהנם חוץ מהגלגול והת"ח די בגלגול לבד, זה כבר מתורץ ע"פ מ"ש לעיל בשם הגמ' שהקב"ה מביא להם יסורים בעוה"ז כדי לכפר וזה היסורים הם תמורת גיהנם וגם הם על עבירות שאפשר להתתקן ע"י יסורין אלא רק אם ח"ו יש איזה עבירה שא"א לה להתתקן כ"א דוקא ע"י גלגול שאז יתגלגל ואח"כ עילה למדרגה העליונה הראויה לו, ועוד י"ל כי יש צדיקים ות"ח אשר הקב"ה מביא להם יסורים בעוה"ז אפי'. על עבירה קלה ולא ישאר עליהם שום עונש לעוה"ב וכנז' בגמ' ויש אשר נשאר עליהם וצריכין לבוא בגלגול וכמ"ש האר"י ז"ל כי אין המדות שוות והכל תלוי בשיקול דעת הבורא ית' כי הוא בוחן לבבות ויודע תוקף העבירות והמצות ולתת לאיש כדרכיו:

וכתב שם בשער הגלגולים הקדמה י"א וז"ל דתיקון האדם תלוי בדברים רבים כמו בעשיית כל המצות עשה ובעסק התורה וכו' וכפי מה שירבה בהם כן יושלם תיקונו לזכות לקחת כל חלקי נשמתו וכאשר ח"ו יחטא ויעבור על שס"ה מל"ת כך יהיה הפגם שיפגום בחלקי נשמתו גם אם עשה מ"ע הרבה עכ"ל נמצא שכל מה שהאדם מתקן יותר ורודף אחר המצות הרבה ועושה מצות הרבה כך יזכה לקחת כל חלקי נשמתו ויושלם תיקונו הרבה, וכן כל מה שנזהר מן העבירות הרבה כך תהיה נשמתו נשמרת מן הפגם הרבה ואז עי"ז הוא ניצול מהחצונים ומגלגולים:

וקשיא ג' שהקשינו דמהו הק"ו שהביא מסלמנדרא והלא אנו רואים שהאור שולט בת"ח אם נוגע בו. י"ל דהכי יליף מק"ו הרוחני מהגשמי ומה סלמנדרא שהיא גשמית הסך

מדמה גשמי ג"כ אין האור שולט בו ת"ח שכל גופן אש רוחני ר"ל בחי' הנפש שבגופן דכתיב הלא כה דברי כאש על אחת כמה וכמה שאין אש רוחני של גיהנם שולט בהם ר"ל בבחי' הנפש שלהם שהיא רוחנית אבל בענין הגוף שהוא גשמי לא יליף ולעולם כוין שהוא גשמי שולט בו אור גשמי:

שם. אמר ר"ל אין אור של גיהנם שולטת בפושעי ישראל ק"ו ממזבח הזהב, מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב כמה שנים אין האור שולטת בו, פושעי ישראל שמלאין מצות כרמון דכתיב כפלח הרמון רקתך אל תקרי רקתך אלא ריקנין שבך על אחת כמה וכמה ע"כ:

והנה יי"ל מהו שאמר אין אור של גיהנם שולטת בפושעי ישראל והא אמרו במס' עדיות פ"ב משפט רשעים רגיהנם י"ב חודש וכן כתבנו לעיל בשם האר"י ז"ל, ועוד י"ל מהו הילפותא דעביד ק"ו ממזבח הזהב דמזבח הזהב שאני שהיה דכך נס כמ"ש רש"י ז"ל ועוד למה ר"א יליף לת"ח מסלמנדרא ולא יליף ממזבת הזהב כמו ר"ל

וי"ל דהאמת הוא דפושעי ישראל יורדין לגיהנם ונידונים שם י"ב חודש כמ"ש ז"ל **אלא** מ"ש דאין אור של גיהנם שולטת בפושעי ישראל ר"ל שאין האור שולטת בהם לכלות אותם ח"ו אלא רק מצערת אותם עד שיתכפרו וזהו דעביד קיו ממזבח הזהב דכמו מזבח הזהב אעפ"י שהאור בוערת עליו אינו חסר זהבה וכמ"ש רש"י ז"ל ולפי פי' התו' שלא נשרף העץ כך הרשעים אעפ"י שיורדין לגיהנם לידון שם אינם כלין ח"ו אלא עד שנתקנין ואח"כ עולין כל אחד לפי מדרגתו. וזהו נמי הטעם דלא עביד רבי אלעזר לת"ח ק"ו ממזבח הזהב מפני שמזבח הזהב היה גבוה מאש אלא שלא היה חסר הזהב ונשרף העץ לא כן הת"ח שלא נכוים כלל באש

של גיהנם ונהר דינור אלא אדרבא נעשה להם כמים חמים ונהנין כנז':

וא"ת דהכא משמע דאחר שנידונין הרשעים בגיהנם ומתכפרים יהיו בני עוה"ב ולעיל אמרנו בשם הגמ' דמשלמין להם בעוה"ז אפי' על מצוה קלה כדי לטורדם מן עוה"ב י"ל דחילוק יש בפושעי ישראל וכמ"ש התו' והכא מיירי בפושעי קצת ודוק:

וקשיא אחריתי שאמרנו מהו הילפותא דעביד ק"ו ממזבח הזהב דמזבח שאני שהיה דרך נס, י"ל דהכי עביד ק"ו ומה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב מפני שהיה במקום רוחני נעשה לו נס ואין האור שולטת בו לכלות אותו, פושעי ישראל שמלאין מצות כרמון והמצות הם אור רוחני כמש"ה כי נר מצוה וכו' והם מלבישין לבחי' הנפש של האדם כידוע על אחת כמה וכמה שיעשה להם נס ואין אור של גיהנם שולטת בהם לכלות אותם:

שם מלאים מצות כרמון, וי"ל כיון שהם מלאים מצות כרמון למה קורא אותם ריקנים וי"ל דקורא אותם ריקנים לגבי הצדיקים שהם מלאים יותר ויותר. ועוד י"ל דהא דקורא אותם ריקנים משום שיש להם עבירות ומ"ש ריקנין ר"ל חסרים מבחי' התיקון שלהם שאין אדם נקרא שלם אא"כ מקיים כל המצות ואין לו פגם מן העבירות כמ"ש לעיל בשם האר"י ז"ל:

וידוע כי כיצד יבא האדם אל השלימות הוא אם יתמיד עצמו להתנהג בחומרות כי מתוך שהוא מתנהג בחומרות לא יבא לפגוע בעבירות כי יקח ק"ו לעצמו כיון שהוא כ"כ נזהר לעשות חומרות כ"ש וק"ו בן בנו של ק"ו שלא לעשות עבירה ח"ו ואם יתמידו כל ישראל בזה או רובם אז ודאי תהיה תיכף הגאולה, וז"ש הדרן עלך חומר בקודש ר"ל אם אנו מחזרין תמיד לעשות חומרה בקודש שהוא בתורה ובמצות, אזו וסליקא לה מסכת חגיגה ר"ל תעלה לה שיבנה בהמ"ק ויהיה עילוי למס' חגיגה שעולין כל ישראל לרגל בב"א:

סיום למסכת יבמות

א"ר אלעזר א"ר חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם. שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך ע"כ. כבר נתבאר מאמר הזה בסיום למסכת ברכות קחנו משם

והא שהתחיל מסכת זו באות חי"ת וסיים באות כ"ף. לפי שמסכתא זו מדברת בעני אישות וגם היא תחלת סדר נשים ואמרו ז"ל נחית דרגא נסיב איתתא והטעם שאם יקח אשה יותר גדולה ממנו צריך להוציא הוצאות יותר מכפי יכולתו כפי ערכה וגם לא תעשה לו כבוד כראוי לפי שנראה בעיניה כקטן וכמעט שיהיה צו צער בזה לא כן אם יקח אשה פחותה ממנו כשמוציא הוצאות כפי ערכו הוא יותר מערכה ואז תראה אותו כמו מלך ותעשה לו כל כבוד שבעולם ובזה יהיה לו נחת רוח בזווגו. ולזה התחיל באות חי"ת לרמוז נחית דרגא נסיב איתתא. וא"ת למה אקח פחותה ולא אקח גדולה ולכן סיים באות כ"ף לרמוז שאח"כ יהיה לך כתר ר"ל שתראה אותך כמו מלך בעל כתר ויהיה לך נחת רוח ושלוה. וזהו נמי שסיים ורב שלום בוניך ר"ל שתמיד יהיה שלום ביניכם:

הדרן עלך האשה בתרא. וסליקא לה מסכת יבמות. ידוע שישראל נקראו בחי' אשה לפני המקום כמ"ש הן ישלח איש את אשתו. ועתה בגלות היא כמו יבמה שהיא אלמנה שנאמר היתה כאלמנה אבל לעתיד בגאולה אחרונה יחזרו ישראל לבחי' אישות כמ"ש והיה ביום ההוא נאום ה' תקראי אישי וכו' וע"כ בא המסדר לרמוז נחמת ישראל בסוף מסכת זו שדומין ליבמה. ולזה אמר הדרן עלך האשה ר"ל יחזור אליך כבוד ה' אתם ישראל שנדמין לאשה. בתרא ר"ל בסוף כשיבא זמן גאלה האחרונה. ואז באותו זמן

וסליקא לה מסכת יבמות ר"ל תסתלק לה שם יבמה מעליך ותקראי דוקא בשם אשה נשואה כמ"ש וארשתיך לי לעולם:

סיום למסכת כתובות

בס"ד

אמר רבי זירא א"ר ירמיה בר אבא, דור שבן דוד בא קטיגוריא בת"ח כי אמריתא קמיה דשמואל אמר צירוף אחר צירוף שנאמר ועוד בא עשיריה ושבה והיתה לבער, תני רב יוסף בזוזי ובזוזי דבזוזי:

וי"ל דלמה בדור שבן דוד בא יהיה קטיגוריא בת"ח יותר מן הכל שהרבה מסטינים ומלמדי חובה יעמדו עליהם כמו שפי' רש"י. וגם צירוף אחר צירוף נזירות על נזירות ובזוזי ובזוזי דבזוזי שוללים אחר שוללים. כי מה עשו ת"ח שבדור ההוא כדי שככה יארע להם. כי אדרבה צריך שיהיה להם שלום יותר מן הכל כמש"ה שלום רב לאוהבי תורתך וכו'

ונלע"ד בס"ד ע"פ מ"ש רז"ל שלא יהא השם שלם והכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק (עיין תוספות ברכות דף ג' ע"א ד"ה ועוני) שהם בחי' הקלי' והטעם כתב האר"י ז"ל בע"ח שער מ"ח פ"א וזיל בזמן הגלות אז כביכול אין השם שלם לפי שזו"ן שהם ב' אותיות י"ה ויורדין למטה ומהם נמשך הארה אל הקלי יען ששרשם הם משם והם מאירים בהם ומחיים אותן בסוד י"א סמני הקטורת שהם חית הקלי' וחניותן אשר נמשכו מב' אותיות ו"ה והן י"א בחינות משם ו"ה היורד שס. וכאשר עולים זו"ן למעלה עד עולם אצילות ומתחברים עם או"א שהם י"ה אז מסתלקין ועולין ג"כ למעלה י"א סמני הקטורת שהם חיות הקל"י אשר נמשכו מן ו"ה ואז הקלי' מתבטלין ואז השם העליון נעשה שלם עכ"ל, ועיין בשער הליקוטים פ' וישלח על פסוק כי יד על כס יה יעו"ש נמצא כי בעת הגאולה אשר אז יהיה השם שלם שעולין אותיות ו"ה ומתחברים עם אותיות י"ה מסתלקין ועולין ג"כ למעלה בחי' י"א סמני הקטורת שהם חיות הקלי' ואז מתבטלים הקלי' וידוע דת"ח הם הם המקרבים הגאולה ע"י תורתם וכמ"ש רז"ל סוף מסכת ברכות א"ר אלעזר א"ר חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך. נמצא שהם המקרבים הגאולה וגורמין להבנות עיר ציון וביה"מ ותתבטל חיות הקלי' ומתבטלים מן העולם ולפיכך בזמן ההוא הם מתגברים ביותר להלחם עם הת"ח ולחרחר עליהם ריב כי הם המבטלים אותם מן העולם וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו להלחם בכל מאמצי כוחו. וז"ש רז"ל במסכת סנהדרין דצ"ח ע"א מאי ליוצא ולבא

אין שלום מן הצר רב אמר אף ת"ח שכתוב בהם שלום דכתיב שלום רב לאוהבי תורתך אין שלום מפני צר ופי' רש"י ז"ל בלשון אחר מפני הצר מיצה"ר וי"ל דמה לו ליצה"ר בימים ההם יותר משאר הימים להלחם עם הת"ח בל ע"פ האמור ניחא לפי שהם **גורמין** ביטולו לפיכך הוא מתעורר עליהם ביותר כה בזמן ההוא ה' יצילנו

שם א"ר חייא בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק שבאי שיטענו פירות שנאמר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם:

וי"ל דלמה בעץ אמר נשא פריו ובתאנה וגפן אמר נתנו חילם ולא אמר נשאו פרים כמו שאמר גבי עץ ונלע"ד בס"ד כי העץ שהוא רמז על אילני סרק כמ"ש רש"י זל והוא בתחלה לא היה מוציא פירות אמר נשא פריו כי עכשיו הוא נושא פרי אבל תאנה וגפן שבל"ה היו נושאים פרי אמר נתנו חילם שמוציאים פירות גדולים בכל כוחם וכמש"ל בדף קי"א ע"ב לעוה"ב מביא עניבה אחת בקרון וכו' ואמר נשא פריו נתנו חילם לשון עבר ולא אמר על שם העתיד ישא פריו יתנו חילם לפי שזה רמוז בתורה כמ"ש בדף הנ"ז מ"ד אוסרי לגפן עירה אין לך כל גפן וגפן בא"י שא"צ עיר אחת לבצור ולשורקה בני אותנו אין לך כל אילן סרק שבא"י שאינו מוציא משוי שתי אתונות וכו' ולכן אמר כי עץ נשא פריו וכו' ר"ל כמו שרמוז בתורה וכנז"ל:

והא שאמר תאנה וגפן ולא אילן אחר לפי שר"ת תאנה גפן הוא ת"ג כתר וגם נתנו חילם ר"ת נ"ח ולרמוז בזה כי בזמן ההוא יחזרו הכתרים לישראל שניתנו להם במתן תורה וחזרו לינטל בעון העגל ויונחו בראשם וכמ"ש רז"ל במסכת שבת דף ח ע"א אמר ר"ל עתיד הקב"ה להחזירן לנו שנאמר ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם שמחה שמעולם על ראשם:

הדרן עלך שני דייני גזירות וסליקא לה מסכת כתובות. לפי שראה המסדר בסוף הפרק הזה של כתובות שבח מעלת א"י העתידה להיות בזמן ימות המשיח התחיל להתפלל לפני ה' ולומר הדרן עליך ר"ל השיבינו אליך לעיר קודשיך. שני דייני גזירות שכבר קבלנו עלינו שני דיני גזירות חורבן בית ראשון ובית שני, וא"כ וסליקא לה מסכת כתובות ר"ל צריך שתעלה לה מסכת כתובות כל טובות הכתובות בתו' ובנביאים העתידה להיות לישראל לעת"ל בב"א:

סיום למסכת גיטין

כי שנא שלח, ר' יהודה אומר אם שנאתה שלח, ר' יוחנן אומר שנאוי המשלח ולא פליגי הא בזוג ראשון הא בזוג שני. דא"ר אלעזר כל המגרש אשתו ראשונה אפי' מזבח מוריד

עליו דמעות, שנאמר וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך ע"כ:

וי"ל דממה שאמר הש"ס דלא פליגי משמע דשניהם מודים דאם שנאתה שלח בזווג שני ושנאוי המשלח בזווג ראשון ושניהם מקרא אחד דרשו וא"כ איך יפרשו המקרא לשני צדדין לשנאתה ושנאוי ועוד מה הפרש יש בין זווג ראשון לשני, דבזווג ראשון נקרא שנאוי ומזבח מוריד עליו דמעות ולא כן בזווג שני. ועוד דאם אדם מגרש את אשתו מזבח מה אכפת ליה להוריד עליו דמעות, ועוד דמהיכן יש לו דמעות למזבח כדי להוריד, ועוד מהו תיבת אפי' דקאמר אפי' מזבח וכו' וכן מ"ש ר' אלעזר כל המגרש אשתו וכו' מה בא לרבויי בתיבת כל והיה יכול לומר א"ר אלעזר המגרש אשתו וכו':

והנה לקושיא ראשונה י"ל דהכי מפרשי ליה לקרא כי שנא ר"ל אם שנאתה לאשתך שלח וזהו בזווג שני, ובזווג ראשון הכי מפרשי ליה לקרא כי שנא ר"ל אם תרצה להיות שנאוי לפני המקום שלח:

ועוד י"ל דהא דקאמר ולא פליגי היינו לענין דינא אבל במשמעות דקרא פליגי דר' יהודה דריש כי שנא אם שנאתה ובזווג שני, ובזווג ראשון ס"ל כדדריש ר' אלעזר מקרא אחרינא, ור' יוחנן דריש כי שנא אם תרצה להיות שנאוי והיינו בזווג ראשון דאית ליה נמי דרשא דר' אלעזר אבל לזווג שני לא צריך קרא דממילא אתייא דכיון דקרא לא קפיד אלא אזווג ראשון משמע דבזווג שני שרי:

וההפרש שיש בין זווג ראשון לזווג שני, נראה לפרש ע"פ מ"ש רז"ל בריש מס' סוטה וז"ל אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו שנאמר כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים, אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן וקשין לזווגן כקריעת ים סוף שנאמר אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות איני, והא א"ר יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, בית פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני, לא קשיא. הא בזווג ראשון הא בזווג שני ע"כ. ופירש"י זווג ראשון לפי המזל. זווג שני לפי מעשיו וקשה לזווגן לפי שאינה בת זוגו עכ"ל. ולכן בזווג ראשון שהוא לפי המזל המגרש אותה הוא שנאוי לפני המקום ומזבח מוריד עליו דמעות לפי שמפריד בת מזלו שהוא חלק מנשמתו כידוע שהמזל הוא שורש מקום שנחצבה נשמתו, ולא כן בזווג שני שהוא לפי מעשיו גם אם יגרשה יקח אחרת לפי מעשיו ונמצא שלא הפסיד כלום וע"כ אינו שנאוי לפני המקום וגם המזבח אינו מוריד דמעות:

אמנם בעיקר פי' זוג ראשון ושני כתב הרב ז"ל בש' הגלגולים הקדמה ך' וז"ל דע כי אין הבנת זוג ראשון ושני כפשטו כי כמה זווגין שניים הם טובים מן הראשונים כמו שראינו בעינינו מעשים בכל יום אבל ביאור הענין הוא יובן במ"ש הסבא דמשפטים בזוהר ע"פ אם בעל אשה הוא וכו' והענין כי כאשר האדם הוא חדש ר"ל כי אז הוא הפעם הראשונה שבא בעוה"ז ואז בת זוגו נולדה עמו כנודע וכשיגיע זמן לקיחתו אותה מזדמנת לו ברגע בלי שום טורח כלל ועיקר. ואמנם אם האדם הזה חטא איזה חטא והוצרך להתגלגל בסבתו אלא שהוא מאותם שכתוב בהם ויצאה אשתו עמו כנז' בסבא דמשפטים שמגלגלין גם לבת זוגו שתחזור להתגלגל עמו לטובתו. הנה האדם הזה כשיגיע זמן לקיחתו אותה אינה מזדמנת לו ברגע אלא אחר טורח גדול לפי שכיון שנתגלגל על סבת איזה עון יש מקטריגין עליו למעלה ורוצים למנוע אותה ממנו ומכניסים בהם קטטות וע"ז אמרו קשה לזווגם כקריעת ים סוף והוא באופן הנז' כי הוא נקרא זווג שני כי האשה היא עצמה ראשונה אבל הזוג הוא שני ולמה לא אמרו זוג שנית אלא זוג שני שחוזר אל הזווג ולא לאשה עכ"ל נמצא לפי דברי האר"י ז"ל דכשבא האדם מחדש הוא נקרא זוג ראשון ולוקח את בת זוגו ברגע בלתי שום טורח כלל וכשבא בגלגול מקטרגים עליו למעלה ורוצים למנעה ממנו. וע"כ בזוג ראשון כיון שהיא מוכנת לו בלתי טורח וקטרוג והוא עושה להיפך שמגרשה שנאוי הוא לפני המקום ומזבח מוריד עליו דמעות. אבל בזוג שני כיון דבל"ה יש עליו מקטרגים ומכניסים קטטות ביניהם כשמגרשה אינו שנאוי לפני המקום וגם המזבח אינו מוריד עליו דמעות:

וטעם שהמזבח מוריד עליו דמעות לפי שהמזבח הוא עשוי לעשות שלום שהרי כשהאדם חוטא מקריב עליו קרבן ומתרצה לפני המקום, וכן כשהאדם מקנא לאשתו מקריב עליו מנחה ומתרצה לאשתו ויהיה שלים ביניהם. ועתה כשמגרש לאשתו ומפרידה הוא עושה להיפך שמפריד השלום וע"כ מוריד עליו דמעות דהיינו כח הדינים דדמ"ע גי' דינים. וזהו ג"כ שאמר תיבת אפי' ר"ל אפי' מזבח שדרכו להמשיך השפע דהיינו על ידו שע"י הקרבנות מתמתקיים הדינים ויורד השפע ע"ז שמגרש את אשתו מוריד עליו הדינים וכ"ש כוחות הדין. וזהו ג"כ שאמר ר' אלעזר כל המגרש אשתו וכו' דבתיבת כל בא לרבות דאפי' אם מגרש על מנת להחזירה כגון כדי לקיים מצות וכתב לה או כדי ללכת לעיר אחרת לא טוב הוא עושה:

ועוד י"ל דהא דא"ר אלעזר כל המגרש אשתו ראשונה וכו' אשתו רומז אל התורה שנדמת לאשה כמ"ש רז"ל ע"פ מורשה קהלת יעקב אל תקרי מורשה אלא מאורסה, ונקראת אשתו ראשונה לפי שצריך ללמוד תורה ואח"כ לישא אשה כמ"ש במס' קדושין (כ"ט

ע"ב) ואמרו רז"ל במס' חגיגה (דף ט' ע"א) איזהו מעוות שאינו יכול להתקן רשב"י אומר אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן בתחלה ונתעוות ואיזה זה ת"ח הפורש מן התורה ע"כ. וז"ש כל המגרש אשתו ראשונה ר"ל שפירש מן התורה ונתעוות אפי' מזבח שממתק הדינין וממשיך השפע מוריד עליו על זה דמעות ר"ל כוחות הדין, וכמ"ש שם בגמ' (דף יוד ע"א) ע"פ וליוצא ולבא אין שלים אמר רב כיון שיוצא אדם מדבר הלכה לדבר מקרא אין לו שלום וכו' יעו"ש וא"כ כ"ש כשפורש לגמרי מן התורה, וזהו שסיים הש"ס והיא חברתך ואשת בריתך, לרמוז על התורה שניתנה בברית כמ"ש כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל:

ועוד י"ל דהא דאמר כל המגרש אשתו ראשונה וכו' רומז אל ישראל שנדמו לאשה כמ"ש הן ישלח איש את אשתו וכו' וידוע שבעת שגלו ישראל ונתגרשו מעל אדמתם כמה צער היה בעולם ואפי' למלאכים כמ"ש הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום וכו' וגם נחרב בהמ"ק ונהרס המזבח, וז"ש כל המגרש אשתו ר"ל שהם ישראל שנדמו לאשה. ותיבת כל לרבות שגם בעולמות העליונים כביכול היה פירוד וכמ"ש ז"ל (תענית ה' ע"א) ע"פ ולא אבא בעיר אמר הקב"ה שלא יבא בירושלים של מעלה עד שיבא בירושלים של מטה, אפי' מזבח מוריד עליו דמעות ר"ל על עצמו שגם לו הגיע הנזק שנהרס, וז"ש המסדר הדרן עלך המגרש ר"ל החזירינו אליך אתה המגרש רבון העולמים וקבצנו מן הגלות וישוב הכל לאיתנו הראשון. ואז וסליקא לה מסכת גיטין ר"ל ולא תהיה עוד גירושין כי יהיה גאולה שלימה שאין אחריה שעבוד וכמ"ש וארשתיך לי לעולם:

סיום למסכת קדושין

תניא רשב"א אומר מימי לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנוני. הא דהקדים צבי לארי אע"ג שמלך בחיות ארי נראה דנקט סדר מלאכתן דתחלה מיבשין הקציעות בשדה, ואח"כ יבוא הסבל להוליכם לעיר, ואח"כ יבא החנוני לקנות ולמכור, וז"ש רש"י ז"ל צבי קייץ מייבש קציעות בשדה לרמוז אל מ"ש כי עדיין הם בשדה במקומם וא"צ לסבל ונקט סדר מלאכתן:

וי"ל דלמה נתן לצבי מלאכת הקייץ דבשלמא ארי סבל מפני שכחו גדול ושועל חנוני שהוא ערמן ומתחובל ולסטאה בלסטותיה ידע שלא יעבור עליו דבר מה הן במקח הן בממכר אלא צבי קייץ מה חשיבות יש לו במלאכה זו. ונראה כי צבי הקייץ הזה הוא מייבש קציעות בשדה כמ"ש רש"י ז"ל ודרך הקציעות לישאר בשדה איזה ימים עד שיתיבשו וצריך לשומרם, וא"א לעמוד אצלם בכל שעה אם לא הולך ובא לאיזה עסק

שיהיה ואם יהיה השומר כבד התנועה יחבאו הגנבים באיזה מקום עד שילך ויבואו ויגנבו, לא כן אם היה השומר קל התנועה רץ כצבי, אפי' אם יחבאו הגנבים עד שילך לא יעלה בידם מאומה כי תיכף הוא בא ולא יספיקו לגנוב לכך נתן לצבי מלאכת הקיץ דראוי הוא לה:

ועוד י"ל דלמה נקט אלו שאין להם מלאכה ועושה מהם ק"ו והלא יש בהמת שעושין מלאכה חמורים גמלים סוסים שורים, ונמצא כי מותר האדם מן הבהמה אין וק"ו פריכה הוא. ונראה שזה דקדק בלשונו ואמר והם לא נבראו אלא לשמשני ר"ל כי צריך הכל לשמש את האדם ולמה יצאו אלו שראוים למלאכה כזו אלא כדי ליקח מהם ק"ו:

שם אלא שהרעותי את מעשי וכו' אע"ג שהוא היה חכם ולא היה עליו לא עבודה ולא משא מדבר בכללות בני האדם:

תניא רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה. מדקאמר אלא תורה משמע שאינו מלמדו שום אומנות, ואיך אפשר והלא אמרו ז"ל כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון, ונראה שעושה לו שותפות עם אחרים כמו יששכר וזבולון זה הולך לבית המדרש וזה יוצא לסחורה, א"נ י"ל זה שאמרו כל תורה שאין עמה מלאכה וכו' מפני דחיישינן שלא ילמוד תורה לשמה, אבל הלומד לשמה לא יאונה לו כל און וכמ"ש ז"ל בפרקי אבות רבי אומר הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' וז"ש איני מלמד את בני אלא תורה ר"ל תורה לשמה:

שם שכל אומנות שבעולם אינה עומדת לו אלא בימי ילדותו, אבל בימי זקנותו הרי הוא מוטל ברעב, אבל תורה אינה כן וכו' וי"ל דמפני מה בעל מלאכה בימי זקנותו מוטל ברעב מפני שאין יכול לעסוק במלאכתו גם ת"ח כשהוא מזקין הרבה אינו יכול ללמוד וא"כ מה חילוק יש, וי"ל דהת"ח אף כי יזקין מאד ואינו יכול ללמוד מ"מ באים לפניו לשאול איסור והיתר מפני שהוא רגיל בהוראות, ומשיב והוי עוסק בתורה או ילמדו אחרים לפניו והוא שומע והוי כקורא:

שם עומדת לו לאדם בעת ילדותו ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו וכו' כפל הלשון אחרית ותקוה, נראה דאחרית הוא בעוה"ז שאפי' בזקנותו לא יצטרך לאחרים ולא יתבזה ותקוה לחיי העוה"ב שהקב"ה נותן לו תקותו שמקוה אל ה' להחיותו לעת"ל עם הצדיקים ולראות בבנין ירושלים עיה"ק בב"א:

הדרן עלך עשרה יוחסין וכו' לרמוז אל מש"ל דף ע' ע"ב א"ר חמה ברב חנינה כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל שנאמר בעת ההיא נאום ה' אהיה לאלהים לכל משפחות ישראל, לכל ישראל לא נאמר אלא לכל משפחות

עכ"ל, וז"ש הדרן עלך עשרה יוחסין ר"ל כשאנחנו מחזרין אחר עשרה יוחסין כדי ליקח אשה מיוחסת אז וסליקה לה מסכת קדושין ר"ל נעלה בשביל זה למעלת הקדושים שתשרה עלינו שכינה:.

או יאמר במ"ש הרב ז"ל כי עכשיו בזמן הגלות לא יש לז"א בתמידות כ"א פרצוף החג"ת והנה"י לכך נרמז באו' ו' של הוי"ה שהוא שש קצוו' אבל פרצופי הכח"ב הם באים בסוד תוספת וחוזרים ומסתלקין אחר התפילה, אבל לעתיד יהיו בתמידות לכך נאמר ביום ההוא יהיה הויה אחד שיהיה שם הויה יהיה כי הז"א גם יהיה נרמז באו' יוד על שם המוחין שיהיו שלימים בתמידות [עיין שער המוחין פ"ח, ובמ"ש הרש"ש שם ובהקדמת רחה"נ דף ו בדפוס הנדמ' ובס' הליקו' זכריה ט על פסוק ביום ההוא יהיה ה' וכו'] וז"ש הדרן עלך עשרה יוחסין ר"ל לכשידורו [הדרן מלשון דירה] עליך עשרה יוחסין [שהם י"ס שכל אחד מיוחס לה שם בפני עצמה, זו חסד וזו גבורה וכו'] תמיד אז וסליקא לה כ"י ומסכת קדושין ר"ל במעלת מלאכים הקדושים בב"א:

סיום למסכת נדרים

ההוא גברא דהוה מהרזיק (פי' נחבא) בביתא הוא ואינתתא. על אתא מריה דביתא פרטיה נואף להוצא (פי' פרץ הגדר) וערק. אמר רבא איתתא שריא אם איתא דעבד איסורא ארכוסי הוה מרכס (פי' נחבא) ההוא נואף דעל לגבי דההיא אינתתא. אתא גברא סליק נואף אותיב בבלאי בבא (פי' במסך שלפני הפתח) הוה מחתן תחלי תמן וטעמינון חויא. בעא מריה דביתא למיכל מן הנהו תחלי בלא דעתא דאינתתא אמר ליה ההוא נואף לא תיכול מנהון דטעמינן חויא. אמר רבא איתתא שריא. אם איתא דעבד איסורא ניחא ליה דליכול ולמות דכתיב כי נאפו ודם בידיהן. פשיטא מהו דתימא איסורא עבד והאי דאמר ליה דניחא ליה דלא לימות בעל דתהוי אינתתיה עלויה מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם. קא משמע לן ע"כ:

והנה תחלה י"ל הדקדוקים שיש במעשים הנ"ז דלמה במעשה הראשון כתחלה קראו גברא ולבסוף קראו נואף ובמעשה השני בתחלה ובסוף קראו נואף ועוד למה במעשה הראשון אמר על אתא מריה דביתא ובמעשה השני בתחלה אחר אתא גברא שקראו גברא ואח"כ אמר בעא מריה דביתא שקראו מריה דביתא ועוד למה במעשה הראשון אמר על אתא מריה דביתא ולא אמר אתא מריה דביתא בלא תיבת על:

ועוד י"ל במ"ש רבא במעשה הראשון איתתא שריא משום שלא נחבא דמה הפרש יש אם ברח ואם נחבא. ועוד במעשה השני שאמר דאם איתא דעבד איסורא ניחא ליה דליכול

בעל ולימות דמה הפרש יש בזה אם עשה איסורא אם לא כיון דהטעם משום כדי שתהא מצויה לו כמ"ש המפ' ז"ל וא"כ גם אם לא עשה איסורא ניחא ליה דלימות בעל כדי שתהא מצויה לו. ועוד למה קראו נואף שהרי אין דרך לגנות שהרי עיקם הפסוק שמונה אותיות כדי שלא להוציא דבר מגונה מפיו.:

והנה לקושיא ראשונה י"ל דהא שקראו בתחלה גברא ואח"כ קראו נואף לפי שבתחלה כשנכנס לבית לא נכנס בתורת נואף אלא בתורת עסקא שהיה רגיל ליכנס לבית אצל בעלה מחמת איזה עסקים וגם באותו יום נכנס לבית לאיזה עסק אלא שלא מצא לבעה"ב שם ונשתדל עם האשה להחטיאה ולזה קראו בתחלה גברא ולסוף נואף לרמוז דבתחלה נכנס בתורת גברא עבור עסקא ולבסוף נעשה נואף. וגם לרמוז שלא ירגיל האדם להכניס אנשים שאינם בדוקים אצלו לתוך ביתו וע"ד מיש בס' בן סירא (יבמות ס"ג ע"ב) מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא ביתך ע"כ. אבל במעשה השני שקראו נואף בתחלה ובסוף לפי שמתחלה נכנס בשביל עבירה. וז"ש ההוא נואף דעל לגבי דההיא אינתתא לרמוז דבתחלת כניסתו היתה בשביל אינתתא לעשות עבירה. ולא כן במעשה הראשון שלא אמר דעל לגבי אינתתא לרמוז דתחלת כניסתו לא היתה בשביל אינתתא עד לאח"כ כנז':

ומ"ש על אתא מריה דביתא. ולא אמר אתא מריה דביתא בלא תיבת על, לרמוז שלא נכנס מריה דביתא פתאום לבית דא"כ היה רואה מעשיו ולא היה ספק בדבר וגם לא היה יכול לפרוץ הגדר ולברוח שהיה תופס אותו מריה דביתא. ולזה אמר על אתא מריה דביתא לרמוז שהיה איזה שהייה ואח"כ אתא ובזה השהייה פרץ הגדר וברח קודם שנכנס בעה"ב:

ומ"ש במעשה שנייה תחלה אתא גברא ואח"כ אמר אתא מריה דביתא. י"ל דבתחלה אתא גברא היינו איניש דעלמא מקרובי האשה או מקרובי הבעל וזה נתפחד ונחבא ואח"כ תיכף בא הבעל. ולזה אמר נואף לבעל לא תטעמינון דטעמינון חויא דכיון שהוא מתחבא ממנו כיצד ידבר עמו. אבל ע"פ האמור ניחא דבתחלה כשהיה הוא לבדו עם האשה ובא גברא נחבא, אבל אח"כ כשבא הבעל שהיה עוד גברא עמו שנכנס קודם לבעל לא נתפחד הנואף מלדבר עם הבעל שסבר כיון שיש גברא עמו קודם שנכנס הבעל אינו יודע שהוא נתיחד עמה קודם שבא גברא:

ומ"ש רבא במעשה הראשון אינתתא שריא משום שברח ולא נחבא. י"ל ע"פ מ"ש רז"ל סי' לעבירה הדרוקן וגם ע"פ מ"ש רז"ל ע"פ מי האיש הירא ורך הלבב זה הירא מעבירות שבידו, נמצא שכל מי שיש עבירה בידו נופלת עליו הפחד והיראה וצריך להתחבא

שלא תראה חרפתו לעיני כל וא"כ זה שלא נחבא וברח בפומבי לעיני כל ולא נתירא מוכרח מזה דלא עבד איסורא ומה שברח הוא מפחד הבעל שלא יתקוטט עמו לאמר למה נסתר עם אשתו. וא"ת למה לא נחבא כדי שלא יתקוטט עמו הבעל. י"ל משום דהחבייא היה צער גדול ומי יודע כמה זמן צריך להתחבאות ואם היה עושה מעשה היה סובל זה היסורין מפני הפחד והיראה אבל כיון שלא עשה מעשה ולבו חזק אינו יכול לסבול זה ולכן ברח:

ומ"ש רבא במעשה השני דאם איתא דעבד איסורא ניחא ליה דליכול בעל ולימות אע"ג דהטעם משום כדי שתהיה מצויה לו ואף דלא עבד איסורא נמי ניחא ליה דלימות בעל כדי שתהיה מצויה לו ויעשה אח"כ איסורא. י"ל דדוקא אם כבר עבד איסורא דנתרצית לו ונתרצה לה ודש בה אז אמרינן ניחא ליה דלימות כדי שתהיה מצויה לו אבל כל זמן דלא דש בה יש כמה ספיקות שמא לא תתרצה בו או הוא לא יתרצה בה מאיזה ענינים וע"כ לא ניחא ליה דלימות בעל מספק:

ומה שקראה אותו הגמ' נואף אע"ג דאין דרך לגנות. י"ל משום דק"ל דאין אוסרין על היחוד כמ"ש במס' כתובות (י"ג ע"א) וא"כ למה רבא ממציא טעם להיתר הא בלא"ה שריא ולכן קראו נואף לומר משום דנואף שאני וכמ"ש התו' שם (בכתובות) דחוששין ליחוד שלו ולכן הוצרך רבא למצוא טעם להיתר. ועוד עיין תו' כתובות ס"ג ע"ב ד"ה אבל ותו' יבמות ל"ד ע"ב ד"ה אמר שכתבו שם עוד תירוצים אחרים יעו"ש:

והא שסיים מסכתא זו באלו המעשים. י"ל ע"פ מ"ש לעיל (דף ע"ז ע"ב) כל הנודר אעפ"י שהוא מקיימו נקרא חוטא ואמר רב זביד מאי קרא וכי תחדל לנדור לא יהא בך חטא הא לא חדלת איכא חטא ע"כ. נמצא דהנודר נקרא חוטא ואמרו ז"ל עבירה גוררת עבירה וע"כ סיים מסכתא זו באלו המעשים לרמוז כי מי שהוא פרוץ בנדרים סופו לבא ג"כ לידי דברים מכוערים. וסיים מסכתא זו באות נו"ן לרמוז אבל מי שהוא נזהר בנדרים נקרא איש נאמן. וגם יהיה בעל סו"ד וזהו שהתחיל מסכתא זו באות כ"ף וסיים באות נו"ן שהם בגי' סו"ד ועליו נאמר סוד ה' ליראיו:

הדרן עלך ואלו נדרים וסליקא לה מסכת נדרים. נראה לפרש ע"פ מ"ש רז"ל במס' תענית (דף ה' ע"א) ע"פ בקרבך קדוש ולא אבא בעיר, משום דבקרבך קדוש לא אבא בעיר א"ר יוחנן אמר הקב"ה לא אבא בירושלים של מעלה עד שאבא לירושלים של מטה. ומי איכא ירושלים למעלה אין דכתיב ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו ע"כ. וז"ש הדרך עלך ואלו נדרים ר"ל החזרינו אליך ע"י ביאת הגואל ויתקיימו אלו הנדרים שתבוא בירושלים של מעלה ובירושלים של מטה ואז וסליקא לה מסכת נדרים ר"ל ואז יהיה

עילוי ג"כ באלו הנדרים שהם ירושלים של מעלה וירושלים של מטה כמ"ש (ישעיה נ"ד) הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים. ושמתי כדכד שמשתיך ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך לאבני חפץ:

סיום למסכת נזיר

אמר ליה רב לחייא בריה חטוף ובריך, וכן א"ל רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך (ר"ל כוס של בהמ"ז) למימרא דמברך עדיף, והתניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך וא"ל רבי נהוראי השמים כך היא תדע שהרי גולייריים (חלשין מתגרין במלחמה תחלה) מתגרין במלחמה וגבורים נוצחין (אף כאן העונה אמן בא לאחר המברך ומנצח כלומר שהעונה אמן משובח מן המברך) תנאי היא. דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין (ליתן שכר) למברך תחלה ע"כ:

והנה י"ל מהו שאמר חטוף ובריך דאי איכא חכם גדול ממנו שצריך לכבדו או כהן שצריך לקדשו כמ"ש וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וכו' כיצד יחטוף ויברך והלא הויה ח"ו מצוה הבאה בעבירה. ואם עשו לו כבוד ונתנו לו כוס לברך בלא"ה צריך לברך כמ"ש ז"ל במס' ברכות (דף נ"ה ע"א) ג' דברים מקצרים ימיו של אדם מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא. כוס של ברכה לברך ואינו מברך וכו' וא"כ לאיזה ענין מצוה אותו לאמר חטוף ובריך ועוד מהו אומרו תיבת חטוף ולא אמר קח וברך:

ועוד י"ל מ"ש ר יוסי גדול העונה יותר מן המברך וכו' ואח"כ אומר תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך תחלה דבאיזה סברא פליגי ולמה ממהרין למברך תחלה:

והנה לקושיא ראשונה י"ל הא דאמר חטוף ובריך ודאי דהיכא דאיכא גדול ממנו בחכמה או כהן שצריך להקדימו במקום זה לא אמרינן חטוף ובריך. וכן היכא דשוין ויהבו ליה כסא ודאי שצריך לקבלו כנז' אלא מ"ש חטוף ובריך ר"ל במקום שהמסובים הם שוים ורואה מהתנועות של בעה"ב שרוצה ליתן הכוס לאחר בזה יעשה איזה המצאות כדי שיתנו הכוס לידו אבל לא יחטוף ממש דזה אינו משורת דרך ארץ וכ"מ בהדיא מפירש"י בברכות (דף נ"ג ע"ב) שכתב וז"ל חטוף ובריך. כשמושיטין כוס של ברכה הוי מחזר שיתנהו לך ותברך עכ"ל ור"ל שיעשה איזו השתדלות והמצאות שיתנו לו אבל לא יחטוף ממש:

ומ"ש חטוף ובריך ולא אמר קח ובריך לפי שע"י המצות והברכות שעושין ישראל הם מבררין נצוצי קדושה מבאי' הקלי' וכמ"ש בשה"מ פ' בהר ולזה אמר בלשון חטיפה לרמוז שע"י הברכה והמצוה הזאת שעושה הוא חוטף נצוצי קדושה מבחי' הקלי' ולכך מזרזו להשתדל לברך:

שק

ומ"ש ר' יוסי גדול העונה אמן יותר מן המברך וכו' משום דאיתא במד"ר באלה הדברים ע"פ והיא אם שמוע תשמעו וכו' א"ר יהודה בר סימון אמן יש בה ג' דברים שבועה קבלה אמונה. שבועה דכתיב והשביע הכהן את האשה וכו' וכתיב ואמרה האשה אמן אמן. קבלה מנין דכתיב ואמר כל העם אמן. אמונה מנין דכתיב ויען בניהו את המלך ויאמר אמן כן יעשה ה' עכ"ל והביאו הפרישה בא"ח סי' קכ"ד וכתב כיון שבאמן נכלל כל הדברים הללו א"כ בעניתו אמן מקבל הברכה עליו באמונה ובשבועה משא"כ במברך עכ"ל. ובזוהר ר"פ עקב איתא כל ברכה דאתיבו עלה אמן דא הוא בקיומא כדקא יאות וכו' וכ"ש אם היא ברכתא דסגיאין מברכין לה ומעטרין לה בעטרין קדישין ברזא דאמן. אמן הוא רזא דקשרין דכל יחודא וקדושא ברזא דמאריה ומעטר להההיא ברכתא בעיטרין עילאין כדקא יאות וכו' יעו"ש. ואמרו ז"ל במס' שבת (קי"ט ע"ב) כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי ג"ע שנאמר פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן ע"כ. וכתב בס"ח ח סימן תתפ"ג כל העונה אמן בעוה"ז יזכה לומר אמן לעוה"ב שנאמר ברוך ה לעולם אמן ואמן אמן בעוה"ז ואמן לעוה"ב יעו"ש נמצא שכ"כ גדלה מעלת העונה אמן ולזה א"ר יוסי גדול העונה אמן יותר מן המברך:

ומ"ש בברייתא שנייה שממהרין למברך תחלה. י"ל ע"פ מ"ש הרב ז"ל בשה"מ פי עקב וז"ל וע"י מה שאנחנו מכוונים באכילתנו אנו ממשיכים לבחי' המלכות שפע ומזון וממה שאנו ממשיכין לה היא מחלקת אח"כ ונותנת מזון ואכילה אלינו ולכן צריך לברך בהמ"ז בעין טובה ובשמחה יתירה להראות לפניה כנדיבים בעין טובה ולא כצרי עין ואז גם היא נותנת לנו מזונותינו בשמחה ובעין טובה עכ"ל נמצא דע"י הברכה בשמחה מקבל האדם שפע רב ולזה אמר שממהרין למברך תחלה לפי שע"י הברכה תהיה קבלת השפע.

נמצא דלכל אחד יש איזה מעלה למברך ולעונה אמן ולכן מר סבר מברך עדיף ומר סבר עונה אמן עדיף. ונלע"ד י"ל דתרוויהו איתנהו דהיינו בברכה שחייב בה כגון תפלת לחש ובהמ"ז וכדומה מברך עדיף דמצוה בו יותר משלוחו אבל בברכה שאינו חייב בה כגון חזרת התפלה שאין החיוב מוטל רק עליו או כגון מברך רק להוציא אחרים כגון ברכת קידוש וכדומה דאעפ"י שיצא מוציא עונה אמן עדיף. ואעפ"י שאמר הש"ס תנאי

היא י"ל היינו לכאורה אבל לכשנתיישב בדבריהם נוכל לומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ושניהם דברי אלהים חיים:

שם א"ר אלעזר א"ר חנינא וכו' כבר מפורש זה בסיום למסכת ברכות קחנו משם:

ומה שהתחיל מסכת זו באות כף כפופה וסיים באות כף פשוטה לרמוז דמי שהוא כופף עצמו בעוה"ז דהיינו שיש בו מדת הענוה לסוף דהיינו לעתיד יהיה פשוט וזקוף וגם קושרים לו כתר (דכף הוא כתר) וכמ"ש ז"ל לעתיד צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם וזהו ג"כ שסיים הש"ס ורב שלום בניך לרמוז שהעניו יזכה ג"כ לשלום כמ"ש וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום:

הדרן עלך הכותים אין להם נזירות וסליקא לה מסכת נזיר. ידוע דהכותים הם רמז לבחי' הקלי' ולעתיד יתבטלו ע"י שיתבררו מהם כל ניצוצי הקדושה בסוד ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ והרשעה כולה בעשן תכלה. והנזיר רמז שאי' הקדושה כמ"ש כל ימי נזרו קדוש הוא לה' וז"ש הדרן עלך הכותים אין להם נזירות ר"ל החזירם אליך כל ניצוצי הקדושה והכותים שהם בחי' הקלי' לא ישאר להם שום נזירות דהיינו ניצוצי הקדושה. ואז וסליקא לה מסכת נזיר ר"ל יהיה עילוי לבחי' הקדושה כמ"ש ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד:

סיום למסכת סוטה

ת"ר משמת רבי אליעזר נגנז ס"ת. והטעם שאמרו עליו נגנז ס"ת עיין פי' רש"י ז"ל, ועוד נראה לפרש ע"פ מ"ש שם בסנהדרין דף ס"ח ע"א והביאו מהרש"א ז"ל בח"א מפני שבשעת מיתתו נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו ואמר אוי לכם שתי זרועותיי שהן כשתי ספרי תורה נגללין. והטעם שקראן ב' ספרי תורה ולא כס"ת ע"פ מ"ש אח"כ הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי וכו' והת"ח יתכנה לס"ת כידוע. וע"כ קראן ב' ס"ת אחד לרמוז על עצמו שהיה למדן גדול כנ"ז שם ואחד על אחרים שלימדם ג"כ הרבה. ורמז אותם בזרועות לפי שבהן עושה האדם ציורים ודמיונות לפעמים כדי להבין כידוע

ועוד י"ל ע"פ מ"ש הרב ז"ל בשער המצות פ' בראשית כי המצות עשה הם בחי' החסדים ומצות לא תעשה הם בגבורות יעו"ש, וז"ש נטל שתי זרועותיו שזרוע ימין רומז אל החסד וזרוע שמאל אל הגבורה ואמר שהן כשתי ספרי תורה ר"ל שרומזים לב' בחי' התורה מ"ע ומצות לא תעשה. ומ"ש שנגללין ר"ל שלא למדו ממנו הרבה ככל הצורך וכמ"ש רש"י ז"ל וז"ש כשתי ספרי תורה ולא אמר תורות לרמוז אל מה שאמרנו שהם כשתי

בחי' של תורה. וז"ש כאן בגמרא נגנז ס"ת ולא אמרו ספרי תורות לרמוז אל מ"ש שגם הוא לא נתכוון לקרותם אלא תורה אחת.

שם. משמת רבי יהושע בטלה עצה ומחשבה. י"ל ע"פ מ"ש במסכת חגיגה דף ה' ע"ב כי קא ניחא נפשיה דרבי יהושע בן חנניה אמרו ליה רבנן מאי תהוי עלן מאפקורסין אמר להם אבדה. עצה מבנים נסרחה חכמתם כיון שאבדה עצה מבנים נסרחה חכמתן של אוה"ע. וז"ש בטלה עצה ומחשבה ר"ל עצה מישראל ומחשבה מאוה"ע שלא יידעו להקשות כ"כ כי המחשבה תתכנה אל החכמה כידוע.

שם. משמת ר"ע בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה. י"ל ע"פ מ"ש רז"ל במסכת מנחות דף כט ע"ב בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך אל אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות ע"כ. (ומה שיש לדקדק במאמר זה כבר כתבתי אותו בסה"ק חקי חיים בדרוש ג' לס"ת קחנו משם) ובמסכת ברכות דף ס"א ע"ב אמרו רז"ל פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה א"ל עקיבא אי אתה מתירא מפני מלכות וכו' אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו וחבשוהו בבית האסורים וכו' יעו"ש. נמצא שר"ע ע"ה היה דורש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות וגם מסר עצמו למיתה כדי ללמוד תורה לרבים. וזה שאמר בטלו זרועי תורה ר"ל שיש להם זרוע וכח חזק למסור עצמם למיתה כדי ללמוד תורה, לרבים וגם נסתתמו מעינות החכמה שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות

שם. משמת ראב"ע בטלו עטרות חכמה שעטרת חכמים עשרם י"ל ע"פ מ"ש רז"ל במסכת נדרים דף ס"ב ע"א רבי אלעזר בר רבי צדוק אומר עשה דברים לשם פועלם ודבר בהם בשמם אל תעשם עטרה להתגדל בהם ואל תעשם קורדום להיות עודר בו וק"ו ומה בלשצר שלא נשתמש אלא בכלי קודש שנעשו כלי חול נעקר מן העולם המשתמש בכתרה של תורה על אחת כמה וכמה ע"כ. נמצא שכ"כ גדול עונש מי שנהנה מד"ת ות"ח מצוים לכבדם מפני כבוד תורתם ולפעמים אפשר שיבא לו להאדם איזה הנאה בלבו מפני כבוד תורתו אבל אם הוא עשיר בלאו הכי עושין לו כבוד מפני עושרו וגם הוא מלומד בכבוד ולא תזוח דעתו עליו בשום פעם כדי להתכבד בד"ת וכ"ש אם היה עשיר גדול. וז"ש משמת ראב"ע בטלו עטרות חכמה ר"ל עטרות גדולה של חכמת התורה.

מפני שעטרת חכמים עשרם שעי"ז תהיה עטרת גדולה וכבוד של חכמים מחמת עשרם ולא יהנו כלל בשום פעם מד"ת והיה תורתם בשלימות בכל זמן ועדן.

שם משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה. י"ל ע"פ מ"ש במסכת תענית דף כ"ד ע"א רבי חנינא בן דוסא הוה קאזיל באורחא אתא מטרא אמר לפניו רבש"ע כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער פסק מטרא כי מטא לביתה אמר רבש"ע כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת אתא מטרא ועוד עי"ש כמה מעשים שהיה אומר ונעשה. וז"ש בטלו אנשי מעשה ר"ל שכל מה שהיה אומר היו עושין רצונו מן השמים בלא תפלה ובלא בקשה אלא באמירה בעלמא. ועוד יש לפרש על פי מה דאיתא התם בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובין מע"ש לע"ש ע"כ. וז"ש בטלו אנשי מעשה ר"ל כ"כ היה המעשה שלו גדול שכל העולם נזון בשבילו.

שם. משמת אבא יוסי בן קטונתא בטלו חסידים. ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קוטנתא שהיה מקטני חסידים. וי"ל דלמה צל ולמה נקרא שמו וכו' והיה די לומר משמת אבא יוסי וכו' בטלו חסידים כמ"ש על אחרים ולמה צריך להאריך ולקרותו מקטני חסידים ונלע"ד בס"ד שגם זה האריכות שאמר ולמה נקרא שמו וכו' הוא כדי לספר בשבחו שהיה מחסידים המקטנים עצמם וז"ש מקטני חסידים ר"ל מהחסידים שמקטנים עצמם. וז"ש ג"כ בן קטונתא כי קטונתא תחלוק אותה לשנים תהיה קטון תא והוא מלשון תא שמע ור"ל שכל מקום שהיה הולך אומרים עליו חסיד ועניו המקטין עצמו בא והוא מחמת שהיה מפורסם בדורו שהיה חסיד ועניו. ועוד י"ל כי אותיות ת"א הם אלף תיו ולרמוז כי היה מקיים כל התורה מאלף ועד תיו.

שם משמת בן עזאי בטלו השקדנים. כדאיתא במסכת יבמות דף ס"ג ע"ב אמרו לו לבן יש נאה דורש ונאה מקיים וכו' אמר להם בן עזאי ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה וכתב מרן ז"ל בש"ע אה"ע סי' א' סעי' ד' שהיה תמיד נדבק בתורה כל ימיו יעו"ש. ואמרו עליו במסכת בכורות דף נ"ח ע"א שהיה אומר כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום. וע"כ אמר בטלו השקדנים ע"ש שהיה חריף וגם נדבק בתורה תמיד.

שם משמת בן זומא בטלו הדרשנין. ע"ש שהיה בקי בטעמי המקראות כמ"ש רז"ל במסכת ברכות דף י"ב ע"ב ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא וכו' וכמ"ש רש"י ז"ל במתני'

שם. משמת רשב"ג עלה גובאי ורבו צרות. משמת רבי הוכפלו צרות. ע"ד מ"ש לעיל דף מ"ט ע"א אמר רבא בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו וכו'.

שם. משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. א"ל רב יוסף לתנא לא תתני ענוה דאיכא אנא. א"ל רב נחמן לתנא לא תתני יראת חטא דאיכא אנא. הקושיא ידועה שהרי אמר הכתוב יהללך זר ולא פיך וא"כ כיצד אמר רב יוסף לתנא לא תתני ענוה דאיכא אנא וכן רב נחמן וכבר נתעוררו המפרשים בזה וכל אחד לדרכו פנה לתרץ וע"כ אענה גם אני חלקי והוא מפני שעקר קיום התורה והעולם על שני עמודים אלו ענוה ויראת חטא. קיום התורה על יראת חטא כמש"ה ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. וקיום העולם טל הענוה כמש"ה תולה ארץ על בלימה וארז"ל מי שבולם פיו בשעת מריבה. דאם לא יש מדת הענוה בעולם שיש אפי' שמחרפין ומגדפין אותם ושותקים א"א לעולם להתקיים שתמיד יהיה קטטות ומריבות. וע"כ כשאמרו המשנה לפני רב יוסף משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא א"ל לתנא לא תתני ענוה דמשמע דבטלה לגמרי דזה א"א דהא איכא אנא ור"ל דכמו דאיכא אנא יש עוד ג"כ אחרים. וכן רב נחמן א"ל לתנא לא תתני יראת חטא דמשמע דבטלה לגמרי דהא א"א ואיכא אנא ועוד אחרים כמותי ורצו לומר על עצמם זה עניו וזה ירא חטא כדי לזכות אחרים שלא יבינו דבטלו לגמרי ויתרשלו מלקיימם אלא מ"ש התנא משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא היינו מדת הענוה בתכלית עד קצה האחרון וכן יראת חטא בתכלית כמו רבינו הקדוש הוא דבטלה ואינה נמצאת כ"כ אחרי רבי:

ועוד י"ל ע"פ מ"ש הרב ז"ל דבחי' לאה נקראת ענוה ובחי' רחל נקראת יראה בסוד עקב ענוה יראת ה' ושני הבחי' הנז' הם בחי' מלכות כידוע ובחי' המלכות היא בחי' שם ב"ן שגי' אנ"א ולזה אמרו לא תתני ענוה ויראה דאיכא אנא לפי שהם רומזים לבחי' המלכות כנ"ז ותמיד ההשפעה בא לעולם ע"י המלכות בסיד ותתן טרף לביתה וכו' וע"כ אמרו לא תתני דבטלה ענוה ויראה משום דהם רומזים לבחי' המלכות ותמיד השפע בא על ידם:

ומ"ש רב יוסף לתנא לא תתני ענוה ולא אמר לו לא תתני ענוה ויראת חטא דהא ודאי ג"כ היה בו יראת חטא. וכן רב נחמן ודאי דהיה בו ג"כ ענוה. י"ל דכל אחד לא רצה לומר כ"א דבר שהיה מורגל בו ביותר ומחמת הרגל אפי' אם אומרו לפני אחרים אינו מרגיש בשום הנאה של כבוד:

והא דסיים המסדר מסכתא זו בתיבת אנא לפי שתבת אנא היא גי' ב"ן שהוא בבחי' המלכות מלרמוז כי הסוטה פוגמות בבחי' המלכות כמ"ש בזוה"ק פ נשא דף קכ"ד ע"א וזה ג"כ הטעם שסדר מסכתא זו בתשעה פרקים לרמוז אל בחי' המלכות שמקבלת מתשעה ספירות שלפניה כידוע. ואפשר שלזה נתכוון ג"כ מסדר המשנה שהתחיל באות

ה' לרמוז אל בחי' המלכות שהיא נרמזת באות ה' אחרונה של הוי"ה וגם סיים באות א' שרומז ג"כ אל בחי' המלכות בסוד אני ראשון ואני אחרון:

הדרן עלך עגלה ערופה וסליקא לה מסכת סוטה. נראה לפרש ע"פ מ"ש רז"ל במסכת סנהדרין דף ק"ב ע"א א"ר יצחק אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם ע"כ. וא"כ כיון שאין פורענות שאין בה מעון העגל ממילא כשיתוקן עון העגל גם שאר הפורעניות יתבטלו כי יבא הגואל. ותרגום עגל עגלא:

וז"ש הדרן עלך עגלה ערופה ר"ל כשאנו מחזרין תמיד עלך לתקן עון העגל עד שנערוף אותך ר"ל שיתבטל לגמרי אז וסליקא לה ג"כ מסכת סוטה יצה"ר וגונדא דיליה המסיטים את בני האדם מדרך טובה שיתבטלו כמש"ה ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד:

סיום למסכת בבא קמא

ת"ר מסתתי אבנים אין בהם משום גזל. מפסגי אילנות מפסגי גפנים (כשיש ענפים יותר מדאי קוצץ מבינתים) מנקפי היגי מנכשי זרעים (נוטלים ירקות מביניהם) ועודרי ירקות בזמן שבעה"ב מקפיד עליהם יש בהם משום גזל. אין בעה"ב ב מקפיד עליהם הרי אלו שלו. א"ר יהודא כשות וחזיז אין בהם משום גזל. באתרא דקפדי יש בהם משום גזל. אמר רבינא ומתא מחסיא אתרא דקפדי הוא ע"כ.

והנה י"ל הדקדוקים שיש בברייתא הזאת חדא דלמה תני מפסגי אילנות ומפסגי גפנים דגפנים היינו נמי אילנות ונכנסו בכלל אילנות ולמה חזר לאמר אותם בבא בפ"ע. וכן זרעים וירקות למה תנא אותם כל אחת בבא בפ"ע כיון דשניהם מיני אדמה. ועוד י"ל מ"ש אין בעה"ב מקפיד עליהם הרי אלו שלו למה לא אמר אין בהם משום גזל כמ"ש גבי מסתתי אבנים וגם כדי שיהיה דבר והופכו:

ועוד י"ל מ"ש רבינא ומתא מחסיא אתרא דקפדי הוא דמה הוסיף על דברי רב יהודא והלא אמר רב יהודא באתרא דקפדי יש בהם משום גזל וא"כ מה לי מתא מחסיא מה לי מתא אחריתי בכל אתר דקפדי יש בו משום גזל.:

והנה לקושי א' אי"ל הא דתני אילנות וגפנים משום דעלי אילנות אינם ראויים אלא להסקה ואינם שוים אלא דבר מועט מן המועט אבל עלי גפנים הם ראויים לאכילה ע"י בישול כידוע וא"כ הם חשובים יותר משאר עלי אילנות ולזה אמר אילנות וגפנים לומר שלא תסבור דוקא מפסגי אילנות שאין בענפים ההם עלים שראויים לאכילה ואינם

חשובים הוא שאם אין בעה"ב מקפיד עליהם אין בהם משום גזל אבל ענפים של גפנים שיש בהם עלים שראויים לאכילה ע"י בישול אפי' אין הבעה"ב מקפיד עליהם יש בהם משום גזל לכך תני תרווייהו לומר שאין לחלק כיון שאין הבעה"ב מקפיד:

וכן מה דתנא זרעים וירקות לפי כשהזרעים בעודם קטנים לא יש כהם פרי ומה שמסיר מביניהם אין שוה כלום אלא דבר מועט מן המועט אבל הירקות יש בהם איזה דברים שראויים לאכילה כגון צנון וחזרת וכרפס וכדומה והייתי אומר שזה שראויים לאכילה אפי' אין הבעה"ב מקפיד יש בהם משום גזל ולזה תני תרווייהו לומר דאין לחלק. ותני באילנות ותני בירקות לומר שאעפ"י שבירקות הנאתן קרובה בלא בישול נמי אין לחלק. וא"ת ליתני בגפנים ולא ליתני באלנות. ליתני בירקות ולא ליתני בזרעים דאתיא מכ"ש. זה דבר ידוע דהתנא שונה לפעמים לא זו אף זו וכ"ש תנא דברייתא דדרכו להרחיב יותר כידוע דהרבה משניות סתומים ומפורשים בברייתא:

ומ"ש הרי הוא שלו ולא אמר אין בהם משום גזל כדי שיהא דבר והופכו וכמו מסתתי אבנים. י"ל משום דמסתתי אבנים תני סתמא אין בהם משום גזל ומשמע דאפי' אי ידעינן דבעה"ב מקפיד אין בהם משום. גזל אבל ממילי דחסידותא לא אריך למיעבד הכי אי ידעינן דבעה"ב מקפיד. ולכן תני הכא הרי אלו שלו לומר דאפי' ממילי דחסידותא לא יש כאן כיון דידעינן לבעה"ב שאינו מקפיד:

ומ"ש רבינא ומתיא מחסיא אתרא דקפדי הוא. בא להשמיענו שלא תסבור מ"ש ר' יהודא באתרא דקפדי יש בו משום גזל אפי' מיעוט המקום קפדי כל המקום אסור מסתמא. לז"א רבינא ומתא מחסיא וכו' לומר דאינו אסור בכל המקום מסתמא אלא דוקא כמתא מחסיא שכולם קפדי אבל מקום שאין כולם מקפידין מי שידוע מקפיד יש בו משום גזל ומי שאינו ידוע שמקפיד אמרינן מסתמא שאינו מקפיד:

ועוד י"ל הא דאמר רבינא ומתה מחסיא וכו' לפי שר' יהודא אמר סתמא באתרא דקפדי יש בו משום גזל ולא נתן סימן איזו מקום נקרא קפדי וממילא אסיר. לזה אמר רבינא ומתא מחסיא וכו' ופירש"י מקום בהמות הוא וצריכין למרעה טוב עכ"ל. כדי ליתן לך סימן דכל מקום שהוא מקום בהמות מסתמא קפדי ויש בו משום גזל:

וסיים המסדר מסכתא זו שהיא מס' בבא קמא באתרא דקפדי יש בהן משום גזל כדי לרמוז אל האדם ליזהר קודם כל בכל עניניו מחשש גזל משום דהכל מקפידין ע"ז ואז"ל רוב בגזל משום דאין אדם רואה חובה לעצמו ומורה להיתרא ובפרט מ"ש רז"ל כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר ואם לא יתן אדם דעתו תמיד בכל דבר ודבר שעושה אז יהיה עליו חובות הרבה מוצנעין ליום הדין ואינו מרגיש ולא גזל ממש

כי מי יעשה זאת אלא שלא יעשה עקבה ומרמה או איזה חריפות וגניבת דעת כדי לקחת ממון אחרים כי כל זה נכלל במ"ש באתרא דקפדי יש בהם משום גזל ור"ל כי בכל דבר שאם היה אותו שכנגדו מקפיד אם היה יודע האמת אם אתה עושה איזו חריפות ליקח ממנו ממון יש בו משום גזל:

וזהו מ"ש רז"ל במס' שבת (דף ל"א ע"א) בשעה שמכניסין אדם לדין אומרין לו נשאת ונתתה באמונה וכו' ולמה אומרים לו זה הלשון נשאת ונתתה באמונה ולא אומרים לו עסקתה באמונה. אבל ע"פ האמור ניחא שכך שואלין אותו שנשאת מאחרים כמו שנתתה ר"ל דכמו כשאתה נותן אינך נותן דבר שמקפיד עליו כך לא לקחת מאחרים דבר שמקפידין עליו ע"י ערמה ותחבולה וגניבת דעת אלא באמונה בין בפה בין בלב:

ונראה שזהו ג"כ הטעם שהתחיל התנא בג' בבות הללו שהם קמא מציעא בתרא שכולם דיני ממונות שהתחיל באות א' וסיים באות ס' שאות א' הוא רומז על התחלה שהוא ראש האותיות וגם הוא רומז על האמונה שראש תיבת אמונה הוא א' והס' רומז אל הסוף שהוא תיבת ראש תיבת סוף לרמוז שצריך האדם להתהלך באמונה מתחלת ימיו ועד סוף שימי האדם חלוקות לג' בבות ימי עלייה וימי עמידה וימי ירידה ובכל הג' בבות הללו צריך להתהלך בהם באמונה מתחלה ועד סוף כדי שלא יכשל ביום הדין בהתחלת דינו ששואלין אותו נשאת ונתתה באמונה וכשהתחלת הדין עולה לטב אזי כל הדין עולה למוטב:

וזה נרמז ג"כ במה שסיים המסדר במסכתא זו הדרן עלך הגוזל בתרא. וסליקא לה מסכת בבא קמא. הדרן עלך ר"ל חוזרין עליך תמיד. הגוזל ר"ל שנזהרין מחשש גזל. בתרא ר"ל עד הסוף ור"ל עד סוף ימינו. ואז עי"ז וסליקא לה מסכת בבא קמא ר"ל יהיה עילוי לבחי' התחלת הדין ששואלין נשאת ונתתה באמונה וכשהתחלה עולה כהוגן אז הכל יעלה כהוגן ואז נזכה לחיי העוה"ב:

סיום למסכת בבא מציעא

מתניתין שתי גגות וכו' א"ר מאיר אם ירצה העליון ליקח את עפרו אין כאן ירק, א"ר יהודה אם ירצה התחתון למלאת את גנתו אין כאן ירק, וי"ל דמה להן לטרוח כ"כ זה ליקח את עפרו וזה למלאת את גגתו כדי להפסיד את חבירו, כיון דאינו מרויח כלום בשבילו וכגון דא כופין על מדת סדום וי"ל כגון שיש לזה חריץ וכשלוקח את עפרו מניחו בתוכו וא"כ לא הוי מדת סדום דקרוב אדם להנאת עצמו וכן לזה יש תל ולוקח עפר התל וממלא גנתו וא"כ הוא משתכר לישר קרקעותיו ולא הוי מדת סדום, וא"ת כיון שיש לזה

תל ולזה חריץ א"כ טענה גדולה היא שכל אחד מניח שדהו כך בשביל הירק וא"כ למה פליגי רבי מאיר ורבי יהודה, וי"ל דאפשר למצוא בנקל מקום אחר זה ליקח עפר וזה ליתן עפרו רק מדת סדם לא הוי כיון שיש לו צורך בו:

או יאמר ששתי גנות אלו יושבות במקום מדרון וזה העליון יש לו קרקע למעלה המינו וזה התחתון יש לו למטה ממנו וא"כ זה העליון כשמסיר את עפרו הוא משתכר מצד האחר הירק כשיוצא במקום גובה החריץ ושם לא יש אדם שמונע אותו, וכן זה התחתון כשממלא את גנתו עפר יהיה לו גובה מצד אחר שיוצא ממנו ירק וא"כ לא הוי מדת סדום כיון שמשתכרין מצד האחר:

שם שתי גנות זו על גב זו והירק בינתים וכו' יש רמז בזה לישראל ועכו"ם שישראל נמשלו לגנה כגנות עלי נהר וכו' באתי לגני וכו' וכן העכו"ם הם גן לשרים שלהם כי זה לעמת זה עשה האלהים, זו על גב זו שזה עושה פרי למעלה מצות ומעט"ו וזה עושה פרי למטה עבודות ומלאכת קרקע. והירק בינתים הוא טוב של עוה"ז, וא"כ על של מי יקרא ר"מ אומר של עליון שהם מורידים השפע, רבי יהודה אומר של תחתון שע"י עבודה שלהם הוא יוצא וגם העוה"ז הוא שלהם, א"ר מאיר אם ירצה העליון ליקח את עפרו ר"ל אם ח"ו ישראל אין עוסקים בתורה אין כאן ירק כמש"ה אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, א"ר יהודה אם ירצה התחתון למלאת את גנתו אין כאן ירק ר"ל אם מניחין הקרקע כך מליאה עפר וצרורות בלי עבודה אין כאן ירק וכו' א"ר שמעון כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול הרי שלו והשאר של תחתון ר"ל כל מה שישראל אוכלין בעוה"ז הוא משלהם ואין לאחרים חלק אתם שהם מקיימים העולם שאם אינם אוכלין כיצד מתקיימים בעולם ומקיימים העולם, והשאר של תחתון ר"ל יותר מכדי סיפוקם של ישראל הם של אומ"ה. וזה שאמרוה קמיה דשבור מלכא ואמר אפריון נמטייה לר"ש, כי הוא מזכי שטרא לבי תרי ולא נשאר מחלוקת בין ישראל לעכו"ם ומלך במשפט יעמיד ארץ אין רוצה במחלוקת:

או יאמר שתי גנות זו על גב זו רומז לגן עדן העליון וגן עדן התחתון והירק בינתים זה הירק של אפרסמונא דכיא כדאי' לעיל דף קי"ד ע"ב בעובדא דרבה בר אבוה רמ"א של עליון ר"ל לאלו שיושבים בגן עדן העליון. ר"י אומר של תחתון ר"ל לאלו היושבים בגן עדן התחתון אמ"ר עם ירצה העליון ליקח את עפרו ר"ל הקב"ה בעל הגן אם ירצה ליקח את עפרו ר"ל שאינו עושה גן עדן העליון וגן עדן התחתון בגובה אלא רק ברוחניות אין כאן ירק וא"כ צריך ליקח אותו העליונים שהם חשובים, א"ר יהודה אם ירצה התחתון למלאת את גנתו ר"ל מי שברא לגן התחתון ור"ל למה אתה אומר של גן העליון כדי

שיהיה בשבילם ויקחו הם תאמר של גן התחתון כדי שיהיה בשבילם ויקחו הם א"ר מאיר מאחר ששניהם יכולין למחות זה את זה ר"ל כל אחד אומר בשבילי נעשה הדבר הזה רואין מהיכן ירק זה חי, א"ר שמעון כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול ר"ל ע"י זכיותיו המרובין שנותנין לו כח ליטול הרי הוא שלו והשאר של התחתון. והא דאמרוה קמי דשבור מלכא דהוא ג"כ יש לו חלק בג"ע התחתון [שהאומות נפשות שלהם מצד החיצוניות כמבואר במו"ש ש"ו ח"ג פ"ז] דחסיד באומות היה כמ"ש ראמת שמואל וכתב הרמב"ם בהל' (תשובה פ"ג) דחסידי אומות העולם יש להם חלק לעוה"ב ואמר אפריון נמטייה לר"ש משום שהוא מזכי שטרא לבי תרי:

ויש לתת רמז למה מתחיל הגמרא באות למ"ד ומסיים באות נו"ן שעולין גי' פ' לפי שכל מסכתא זו על משא ומתן ובא לרמוז לך שלא יאבד אדם כל ימיו בעוה"ז במו"מ אלא צריך לצרף עמהם תורה הנאמרת בפה ור"ל שיקבע לו עתים לתורה ג"כ:

הדרן עלך הבית והעלייה וסליקא לה מסכת בבא מציעא, הבית והעלייה רומזים אל בית שלישי שעתיד ליבנות בב"א במקום עליון גבוה כמש"ה נכון יהיה הבית הזה בראש ההרים וכו' בבא מציעא רומזת אל התפלה שהיא אמצעית כנגד התמיד כמ"ש ז"ל תפילות כנגד תמידים תיקנום אבל לא ממש שעושין בפועל הקרבת תמיד, וז"ש הדרן עלך הבית והעלייה ר"ל אנחנו מחזרין עליך הבית אתה בית שלישי והעלייה שעתיד לעלות ולהיות בראש ההרים, ואז וסליקא לה מסכת מציעא שהיא התפילה במקום הקרבנות שאין צריכה עוד שיהיה לנו הקרבת תמידין ממש בפועל בב"א:

או יאמר הבית רומז אל המלכות והעלייה אל היסוד כי הוא למעלה ממנה וגם הוא המשפיע לה כידוע. וכל מגמתינו הוא לחבר יסוד ומלכות זב"ז לכך תני להוא בהדדי הדדי, וידוע דבזמן הזה לא יש זווג תדירי ביסוד ומלכות אבל לעתיד יהיה זווגא שלים דלא פסיק, וז"ש הדרן עלך הבית והעלייה ר"ל אנחנו כל מגמתינו מחזירין עלך הבית והעלייה שיבא הגואל ויהיה חבור יסוד ומלכות זב"ז זווגא שלים דלא פסיק לעלמין ועי"ז וסליקה לה מסכת בבא מציעא ר"ל שלא נצטרך עוד לעשות הזווג ע"י התפילה [ונקראת מסכת ע"ש שעושה חיבור בעולמות מעשיה ליצירה ומיצירה וכו' כמו המסכת שמחבר דבר אל דבר] אלא יבא הגואל ונעשה הזווג מאליו תדיר בכל עת בב"א:

סיום למסכת בבא בתרא

והלכתא ערב בשעת מתן מעות לא בעי קנין. אחר מתן מעות בעי קנין. ערב דבית דין לא בעי קנין דבההיא הנאה דמהימן ליה גמר ומשעבד ליה ע"כ:

ומיהו יש להבין הטעם דלמה סיים מסכתא זו בדיני ערב. ועוד למה סידר המסדר ג' מסכתות הללו קמא מציעא בתרא כל אחת עשרה פרקים וסך הכל שלשים פרקים וכן מסכת כלים סידר אותה בשלושים פרקים ולא כן מסכת אחרת שלא מצינו מסכת שיש בה שלשים פרקים כ"א ג' בבות הללו ומסכת כלים:

ונלע"ד לפרש בס"ד ע"פ מ"ש הרב ז"ל בע"ח (שער ט' פ"ז) בענין ז' מלכי אדום דבעת המלוכה לא יכלו הכלים לסבול האור ונשברו וירד פנימיות הכלי לבריאה וחיצוניות הכלי ירד ליצירה וחיצוניות של חיצוניות בעשיה יעו"ש. וידוע דרפ"ח ניצוצים של האור ירדו עם הכלים כמבואר שם (בע"ח שער ח"י פ"ב) בשער רפ"ח יעו"ש. וידוע שאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף דהיינו עד שיתבררו כל בחי' הרפ"ח ניצוצין של בחי' אלו המלכים מתוך הקלי' והסיגים שבהם הקלי' ישארו למטה בבחי' הרע ועליהם כתוב ובלע המות לנצח והרשעה כולה בעשן תכלה כמבואר בשה"מ פ' בהר יעו"ש. וידוע דכל אחת מג' עולמות הנז' שהם בריאה יצירה עשיה כל אחד כלולה מעשר. ולכן נרמזו בג' בבות הללו בבא קמא כנגד עולם הבריאה שירדו שם פנימיות הכלים ולכן נקראת בבא קמא ע"ש בחי' ראשונה של הכלים. ובבא מציעה כנגד עולם היצירה שירדו שם אמצעיות הכלים ולכן נקראת בבא מציעה ע"ש בחי' אמצעית של הכלים, ובבא בתרא כנגד עולם העשיה שירדו שם חיצוניות הכלים ונקראת בבא בתרא ע"ש שירדו שם בחי' אחרונה של הכלים:

ומה שנרמזו בג' בבות הללו לפי שכולם הם דיני ממונות והם אחד מג' עמודי העולם כמ"ש ז"ל על ג' דברים העולם עומד על האמת ועל הדין ועל השלום. וכן הוא העולם עומד על הבירורין שנבררין מאלו הז' מלכים ע"י קיום התורה והתפלה והמצות שעושין ישראל בעוה"ז וכשנגמר בירורם אז יבא משיח בן דוד כמ"ש בשה"מ שם:

וזהו נמי הטעם שסיים מסכתא זו בדיני ערב שערב הוא לשון עירוב ולרמוז על ניצוצי הקדושה שנתערבו בין הקלי' ואימתי שיגמר בירורם עד בחי' האחרונה אז יבא הגואל ולכן נרמזו במס' בבא בתרא וגם בסוף המסכתא לרמוז לכשיגמר כל עירוב ניצוצי הקדושה עד סוף מדרגה האחרונה ויעלו לשרשם אז תהיה הגאולה שלימה שאין עוד אחריה שעבוד:

וזהו נמי הטעם שסידרו מס' כלים בשלושים פרקים ע"ש הכלים שירדו לבי"ע שהם שלושים בחי' כנז' וזהו נמי הטעם מה שסיים במס' כלים א"ר יוסי אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה ע"כ, דמה ענין הזה שמשבח את הכלים ועוד מהו לשון זה שאמר שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה והו"ל למימר שהתחלת בטומאה וסיימת

בטהרה ולמה הזכיר לשון כניסה ויציאה, אבל ע"פ האמור ניחא שבא לרמוז על אור הכלים שנכנסו בתוך הטומאה שהם הקלי' ולבסוף יתבררו ויעלו כולם אל שורשם העליון מקום הקדושה והטהרה ולכך צריך לשבחם.

ומה שהתחיל מסכתא זו באות ה' וסיים באות ה' לרמוז כי הכל תלוי בתשו' כי אות ה' רומזת אל התשו' כמ"ש במס' מנחות (דף כ"ט ע"ב) מפני מה נברא העוה"ז בה"י מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת יצא. ומ"ט תליא כרעיה דאי הדר בתשו' מעיילי ליה וליעייל בהך (פתח התחתון דנפיק ביה) לא מסתייעא מילתא ע"כ. נמצא דאות ה' מורה על התשו' ועוד דהתשו' היא בבחי' הבינה הנרמזת באות ה' ראשונה דשם הוי"ה כידוע. ולזה התחיל וסיים באות ה' לרמוז כי עיקר סוף הבירורים להתברר ותהיה הגאולה הוא ע"י התשו' וכמ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ז מה' תשו' דין ה' וז"ל כל הנביאים כולם צוו על התשו' ואין ישראל נגאלין אלא בתשו' וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשו' בסוף גלותן ומיד הם נגאלין שנאמר והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה וכו', ושבת עד ה' אלהיך ושב ה' אלהיך את שבותך וכו' עכ"ל נמצא שסוף ישראל לעשות תשו' ותהיה הגאולה וע"כ רמז אותה בסוף מסכת זו ששמה בתרא שמורה על הסוף שהוא זמן גאולה אחרונה::

וזהו ג"כ שסיים המסדר הדרן עלך גט פשוט וסליקא לה מסכת בבא בתרא. משום דהדבר ידוע שגירוש ישראל מעל אדמתם הוא מפני העונות כמ"ש (ישעיה ק') הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם. וע"כ צריך תשו ואח"כ תהיה גאולה אחרונה. והתשו' צריך לה סייעתא מן שמיה כמ"ש הנביא השיבנו ה' אליך ונשובה וכו' וז"ש הדרן עלך ר"ל סייענו לחזור אליך בתשו' משום דהגט שנתתה לישראל ושלחתם מעל אדמתם הוא פשוט דקרא הוא דכתיב הן בעונותיכם נמכרתם וכו' ואז עי"ז שתסעיינו לחזור בתשו' וסליקה לה מסכת (ונקראת מסכת ע"ש הטובות המחוברות לה כידוע) בבא בתרא ר"ל יהיה עילוי לגאולה אחרונה שזה תלוי בזה שעי התשו' ישראל נגאלין ותהיה הגאולה הזאת האחרונה והטובות המחוברים לה קיימות לעד ולעולמי עולמים:

סיום למסכת סנהדרין

ת"ר רשע בא לעולם חרון בא לעולם. שנאמר בבא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה. רשע אבד מן העולם טובה בא לעולם, שנאמר ובאבוד רשעים רנה צדיק נפטר מן העולם רעה באה לעולם. שנאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין

מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק. צדיק בא לעולם טובה באה לעולם, שנאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו ע"כ:

והנה י"ל מהו שאמר רשע בא לעולם דכיצד בתחלת ביאתו לעולם קורהו רשע דהא אמרו במס' נדה דף ט"ז ע"ב אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו ונוטל הטפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע טפה זו מה תהא עליה, גבור או חלש, חכם או טפש. עשיר או עני. ואילו רשע או צדיק לא קאמר כדר' חנינא דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וכו' וא"כ כיון שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים איך בתחלת ביאתו קורהו רשע כי אפשר להיות אח"כ צדיק ועוד למה בתחלת ביאתו בא חרון לעולם והלא עדיין לאו בר עונשין הוא ואמרינן במס' ר"ה דף ט"ז ע"ב דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה. שנאמר כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם, ופרש"י ז"ל ואפי' הוא עתיד להרשיע לאחר זמן יעו"ש. וא"כ כיון שעדיין בתחלת ביאתו לא בר עונשין וגם לא הרשיע למה בא חרון לעולם:

והנה לקושיא ראשונה י"ל ע"פ מ"ש רז"ל במד"ר ס' בראשית פ' כ"ד א"ר יהודה בר סימון עד שאדה"ר מוטל גולם לפני מי שאמר והיה העולם. הראה לו דור דור ודורשיו. דור דור וחכמיו, דור דור וסופריו, דור דור ומנהיגיו, שנאמר גלמי ראו עיניך. גולם שראו עיניך כבר הם כתובים על ספרו של אדה"ר ע"כ. וכן אמרו במס' מנחות דף כ"ט ע"ב. בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות. אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך אמר לו אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קיץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו רבש"ע הראהו לי אמר לו חזור לאחוריך הל וישב בסוף שמונה שורות ולא היה יודע מה הוא אומר תשש כוחו. כיון שהגיע לדבר א' אמרו לו תלמידיו רבי מנין לך. אמר להן הלכה למשה מסיני, נתישבה דעתו. חזר ובא לפני הקב"ה אמר לפניו רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני יעו"ש. נמצא שכל הדורות הם סדורות לפניו ית' מראש העולם ועד סופו מי יהיה צדיק או רשע או חכם. ואע"ג דבשעת יצירת האדם אין גוזרין עליו להיות רשע או צדיק דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים היינו דוקא לענין שבשמים אין גוזרין עליו משום כדי שיהיה לאדם שכר או עונש אבל מ"מ גלוי וידוע לפניו ית' שזה עתיד שיהיה רשע וזה יהיה צדיק וזה יהיה חכם כמו שמצינו ברבי עקיבא שמשעת מתן תורה היה הקב"ה קושר כתרים לאותיות כדי לדורשם ר"ע שעתיד להיות אח"כ חכם וצדיק, וע"כ כשרשע בא לעולם לפי שידוע לפניו

ית' שזה עתיד להיות רשע ולהשאר כרשעו כל ימיו ואינו חוזר בתשו' וכן כשצדיק בא לעולם טובה באה לעולם לפי שידוע לפניו ית' שזה עתיד להיות צדיק ולהשאר בצדקתו כל ימיו כנז':

וקושיא שנייה שהקשינו כיון שעדיין לאו בר עונשין וגם לא עושה רשע למה חרון בא לעולם י"ל דהאמת כן הוא דכיון דעדיין לא עשה רשע אין עונש בא לעולם בשבילו וכמ"ש רז"ל אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של עתה. ומ"ש חרון בא לעולם אין ר"ל עונש בא לעולם דא"כ הוול"ל חרון אף בא לעולם ולמה לא אמר כ"א תיבת חרון אלא מ"ש חרון בא לעולם ר ל גבר כח הקלי' בעולם שהם בחי' חרון ע"י אותו רשע שבא שהוא מכת שלם ומחזיקם. וזהו נרמז ג"כ בפסוק שהביא בבא רשע בא גם בוז ועם קלו"ן חרפ"ה. ששני אותיות ראשונות של קלון ושני אותיות אחרונות של חרפה הם אותיות קלפה. ושאר האותיות שהם שני אותיות אחרונות של קלון ושני ראשונות של חרפה הם אותיות חרון ונמצא שאותיות של חרון הם בתוך אותיות קלפה. וז"ש בבא רשע בא גם בוז ר"ל בבא רשע לעולם בא ג"כ בחי' בוז ר"ל בזיון שאין לך מבוזה לפני עליונים ותחתונים כמו עושה עבירות. ועם קלו"ן חרפ"ה ר"ל וגם בא בחי' חרון שבתוך הקלפה:

שם רשע אבד מן העולם טובה באה לעולם שנאמר ובאבוד רשעים רנה. צדיק נפטר מן העולם רעה באה לעולם. שנאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק ע"כ י"ל דלמה לא אמר רשעים אבדו מן העולם רנה באה לעולם כמו לשון הפסיק שמביא ממנו ראייה וא"ת הא דנקט רשע לשון יחיד משום דכן התחיל התנא בלשון יחיד, ולכך הוא הולך על סדר זה לומר כלשון יחיד. עדיין י"ל דלמה אמר טובה באה לעולם ולא אמר רנה כלשון הפסוק. ועוד למה ברשע אמר אבד מן העולם ובצדיק אמר נפטר מן העולם, ולכאורה נראה אם היה אומר אבד הוה ניחא טפי כלשון הפסוק שמביא הצדיק אבד וכו':

והנה לקושיא הראשונה י"ל ע"פ מ"ש לעיל כי בבוא רשע לעולם מתגבר כח הקלי' שהם בחי' חרון ובאבדו תש כחם ומתרבה בחי' הטוב וזהו טובה הבאה לעולם, ובאבוד רשע אחד נקראת טובה אבל באבוד רשעים הרבה נקראת רנה על שם רבוי הטוב וכמי למשל אדם א' כשהיה לו השפעה רק כדי פרנסתו הוא שמח מעט אבל כשיהיה לו יותר הוא מרנן והכא נמי באבוד רשעים הרבה יהיה רנה בעולם אבל באבוד רשע אחד לא יהיה רק מעט שמחה ונקראת טובה. וכבר אמרנו לפי שהתנא התחיל בל' יחיד אמר לשון יחיד ועל יחיד נופל רק ל' טובה כנז' אבל הפסוק שהזכיר ל' רבים אמר רנה:

וקושיא שנייה שהקשינו דלמה ברשע אמר אבד ובצדיק נפטר. י"ל ע"פ מ"ש המפ' ז"ל דתכלית ביאת האדם לעוה"ז הוא כדי לסגל תורה ומעט"ו לזכות בהם לחיי העו"ב. וע"כ גבי צדיק שעשה כראוי וסגל תורה ומעט"ו לחיות בהם לעוה"ב אמר נפטר ר"ל כמו שאדם שנפטר מחברו וחוזר ובאה לו אבל הרשע שלא סגל תורה ומע"טו לחיות בהם לעו"הב אמר אבד ר"ל שבא והלך מן העולם כמו אבידה שלא נשתכר כלום. ומ"ש הכתוב הצדיק אבד אינו מעצמו אומר כן אלא על בני אדם שאומרים כן. וז"ש הצדיק אבד ר"ל יש בני אדם שאינם מהוגנין שאומרים ח"ו הצדיק אבד כמו הרשע ומקרה אחד לצדיק ולרשע, ואין איש שם על לב ר"ל להבחין כי יש יתרון זה על זה כיתרון האיר מן החושך. וגם ואנשי חסד הצדיקים נאספים לא יאמר עליהם כ"א לשון אסיפה. ועוד באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק ר"ל קודם ביאת הרעה וא"כ צריך ליתן לדעתם לחזור בתשו' כדי שלא תבוא ח"ו:

ועוד י"ל הפסוק ע"פ מ"ש המקו' דהיסוד נקרא צדיק וההשפעה באה לעולם דרך היסוד כידוע. וכשיהיו מעשה תחתונים אינם מהוגנים ח"ו אז יהיה המענת ההשפעה. וז"ש הצדיק אבד ר"ל השפעה הבאה מן היסוד ואי איש שם על לב לחזור בתשו' ואם ח"ו ישארו כך בלא תשו' אז ואנשי חסד נאספים ר"ל כל בחי' החסדים יהיו נסתמים. באין מבין כי מפני הרעה של התחתונים נאסף הצדיק ח"ו:

שם צדיק בא לעולם טובה באה לעולם שנאמר זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו ע"כ. וי"ל כיון דרוצה להביא ראייה בבוא הצדיק בא טובה לעולם למה לא הביא מאברהם אע"ה שנאמר בו ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ וכאלה רבות ולמה לא הביא אלא מנח זה ינחמנו וכו' ועוד דפסוק זה אין בו כ"א הרעה שתפסוק כמ"ש רש"י ז"ל וא"כ יותר טוב היה לו להביא ואברהם היו יהיה וכו' ונברכו בו וכו' ונלע"ד לפרש בס"ד הא דהביא פסוק זה משום דפרק זה מדבר בעניני העוה"ב מי שיש לו חלק ומי שאין לו וע"כ רמז בסופו ביאת הגואל והגואל נקרא צדיק כמש"ה הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע וכו' ודוד הע"ה שהוא אבי הגואל נאמר בו זה שנאמר קום נא משחהו כי זה הוא. וז"ש צדיק בא לעולם ר"ל גואל הנקרא צדיק כשבא לעולה אז טובה באה לעולם שהם ישראל וכמש"ה ועמי את טובי ישבעו וכו' שנאמר זה ינחמנו וכו' ר"ל זה דוד הע"ה כשיבא הגואל מזרעו לעתיד אז ינחמנו ממעשינו שהוא שיעבוד מלכיות וגם מעצבון ידינו חרבן ביה"ק שנבנה על ידינו ואנחנו תמיד עצבים עליו שאז יבנה על ידו ית' ויהיה קיים לעולם. כמש"ה מקדש אדני כוננו ידיך וסמיך ליה ה' ימלוך לעולם ועד:

וזהו ג"כ שסיים מחבר הש"ס הדרן עלך כל ישראל יש להם חלק וסליקא לה מס' סנהדרין. ור"ל כשאנו חוזרין בתשו' שלימה ומחזרין עלך פ' כל ישראל יש להם חלק להזהר במה שכתיב בו כי יש דברים שדש אדם בעקביו והמה עבירות קשות כגון כל המבזה ת"ח או חבירו לפני ת"ח ה"ז אפיקורוס וכדומה. אז וסליקא לה מס' סנהדרין. כי סנהדרין הוא לשון עיגול וכמ"ש לעיל דף ל"ו ע"ב סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה וכו' ור"ל אז יבא הגואל ויסתלק גלות ישראל אשר הוא בכידור הארץ כמו הסנהדרין אלא כולם יתקבצו אל ארץ הקדושה וישבו שם בהשקט ושלוה ושלום לעד ולעולמים. בב"א:

סיום למסכת מכות

שוב פעם אחת היו עולים לירושלים כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל וכו' מדקאמר כיון שהגיעו להר הבית ולא אמר אצל הר הבית משמע שנכנסו לתוך הר הבית עצמו. ואע"ג דטמא מת אסור ליכנס למקדש אפי' בזה"ז שהוא חרב כמ"ש במגלה דכ"ח ע"א על פסוק והשמותי את מקדשיכם ופסקו הרמב"ם ז"ל בה' בית הבחירה פ"ו דין ט"ז היינו מן החיל ולפנים אבל בהר הבית אינו אסור כ"א זבים וזבות נדות ויולדות כמ"ש פ"א דמסכת כלים וכן בעל קרי כמ"ש במסכת פסחים דס"ז ע"ב ועיין משנה למלך מהלכות ביאת מקדש פ"ג דין ג' וודאי הם היו טהורים מזה ועוד דטומאה זו עולה ע"י טבילה כדי ליכנס ולהר הבית (ומה שאין אנחנו עכשיו נכנסים להר הבית אפי' טבולים מפני שאין אנחנו מכירים עד איזי מקום הוא הר הבית ושמא יכנסו למקום החיל או העזרות ויתחייבו כרת) ואף אם היו נכנסים גם לפנים מן החיל היו יכולין דבזמן ההוא היה להם אפר הפרה והיו יכולין ליטהר גם מטומאת מת כמ"ש ב"י ביו"ד ריש הלכות חלה דאפי' בזמן האמוראים היה להם אפר פרה יעו"ש:

שם ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ור"ע משחק אמרו לו מפני מה אתה משחק אמר להם מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה:

י"ל דלמה אמרו לו מפני מה אתה וכו' שמשמע שרוצים ממנו טעם ולא אמרו לו סתמא למה אתה משחק וכן הוא ג"כ אמר להם מפני מה אתם בוכים שמשמע שרוצה מהם טעם ועוד מהו תיבת ועכשיו שאמרו לו והיה די לומר שועלים הלכו בו וכו'.

ונלע"ד בס"ד כי בלאו הכי בודאי הם היו מתאבלים ומצטערים על חורבן ביה"מק וירושלים כמ"ש רז"ל כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה וע"ז אמרו לו מפני

מה אתה משחק מאיזו טעם שאנו מכירים בך בודאי שאתה מצטער על החורבן ועתה אתה משחק וע"ז ענה ואמר להם גם אתם מפני מה אתם בוכים ר"ל מאיזה טעם עכשיו אתם בוכים ומה נתחדש לכם. כי בלאו הכי ודאי גם אתם מצטערים על חורבן ביה"מק ואם מפני השועל זה אינו חידוש כי מקרא מלא דבר על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו ולפיכך השיבו לו ועכשיו שועלים הלכו בו וכו' ר"ל אעפ"י שבל"ה אנו מצטערים על החורבן אבל עכשיו נתרבה הצער על אשר שראינו בעינינו זו הקללה שנשתומם כ"כ עד אשר שועלים הלכו בו ולא נבכה, והשיב להם לכך אני משחק וכו' ר"ל ע"ז על אשר ראיתי בעיני שנשתומם כ"כ ונתקיימה נבואת אוריה.

שם. שועלים הלכו בו וכו' י"ל דלמה אמר הכתוב על הר ציון ששמם שועלים הלכו ולא אמר חיות אחרות כי הרבה חיות יש במדבר השמם ולמה לא נקט מכולם כ"א השועל, ונלע"ד בס"ד ע"פ מ"ש הרב ז"ל בע"ח בשער מיעוט הירח כי בחורבן בית א' ירדו ז' ניצוצות קדושה בתוך הקלי' ולפיכך היה החרבן ע שנה כי כ"א כלולה מיו"ד ובחרבן בית שני ירדו ט' ניצוצות קדושה בין הקלי' לילית אשת סמאל כיעו"ש ולפיכך נקט שועלים כי הם ערמנין כאשר מספרין בעלי המשלים והם רומזים אל הקלי' בסוד והנחש היה ערום, ועוד כי שועלים במילוי עם ב' כוללים גי' סמא"ל לילו"ת זונ"ה לרמוז כי הם גברו בחרבן הבית וכיעו"ש בע"ח ובש' הקלי' פ"ג, וכתב הרב בכ"מ ובפרט בש' המצות פ' בהר סיני כי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שהם ניצוצות הקדושה שבתוך הקלי' יעו"ש ועפ"ז יש לפרש אלו הפסוקים, על זה היה דוה לבנו וכו' ר"ל שיושבים בגלות, על הר ציון ששמם מקום הקודש שירדו ממנו ניצוצי הקדושה, ושועלים הלכו בו שהלכו בהם השועלים שהם הקלי' ר"ל שנתגברו על ידם, אתה ה' לעולם תשב וכסאך ר"ל וא"כ אימתי יהיה השם שלם והכסא שלם לעולם ולא יהיה עוד אחיזה אל הקלי' לדור ודור עד שיתבררו כל הנשמות שבגוף. וא"כ למה לנצח תשכחנו וכו' שזה צריך זמן רב אלא השיבנו ה' אליך ונשובה ר"ל סייענו אתה שנוכל לברר במהרה כל הניצוצות קדושה ולהשיבם אליך אל מקום הקדושה ונשובה גם אנחנו אל נחלת אבותינו חדש ימינו כקדם:

שם. אמר להם לכך אני משחק דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו' בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים עד שלא

נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואת של זכריה מתקיימת

י"ל דהיאך אומר עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא וכו' והלא אמרו ז"ל במסכת ברכות דף ז' ע"א כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי לא חזר בו מנא לן ממשה וכו' וא"כ היאך היה מתיירא שלא תתקיים דאפי' אם לא היתה מתקיימת נבואתו של אוריה שלא היתה נחרבת ירושלים וביהמ"ק היה אפשר לה שתתקיים נבואתו של זכריה שישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים. ועוד הרי ר"ע היה אחר חרבן בית שני והלא כבר נתקיימה נבואתו של אוריה בחרבן בית א' כמ"ש רז"ל במסכת יומא דף ד"ן ע"א ז' שנים נתקיימה גפרית ומלח בא"י וא"כ ממילא צריך להתקיים נבואת זכריה ולמה עוד צריך שישתומם בפ"ב כדי שתתקיים נבואת זכריה. ועוד מהו אומרו עכשיו שנתקיימה והול"ל כיון שנתקיימה:

ונלע"ד בס"ד דאמת הוא כיון שיצא דבר זה מפי הקב"ה מוכרח הוא שיהיה וליכא ספיקא בזה אלא הספק הוא כיון שאוריה היה בבית א' וזכריה בתחלת בית ב' הייתי אומר כיון שנתקיים דברי אוריה בחרבן בית א' ג"כ נתקיים דברי זכריה בבנין בית ב' שישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ולא על הלעתיד דבר הכתוב וכמו שהקשו התו' אבל השתא דראינו דגם בית שני נחרב עד שנשתומם ושועלים הלכו בו כמו נבואת אוריה א"כ עדיין לא גמרה לה נבואת אוריה עד אחר בית שני שהיא על ב"פ וא"כ מוכרח הוא שגם נבואות זכריה עדיין לא נתקיימה אלא עתידה להתקיים לעתיד וכמו שדרשו רז"ל במסכת פסחים דס"ח ע"א פסוק זה על העתיד. וז"ש עכשיו שנתקיימה ר"ל שגם עכשיו בחרבן בית ב' נתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבוא תו של זכריה מתקיימת לעתיד. וז"ש בלשון הזה אמרו לו עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו ר"ל שני נחמות אחת על בית א' ואחת על בית ב' דכיון שהזכיר להם גם חרבן בית א' צריך לקבל תנחומין גם עליו. וז"ש בלשון הזה אמרו לו שלא תאמר אחת אמרו הם ואחת אמר המסדר הגמרא על עצמו כשראה זה המעשה וז"ש הדרן עלך אלו הן הלוקין ר"ל החזירם איך לאלו הן הלוקין ישראל שסבלו צער החרבן והגלות וסליקא לה מסכת מכות ולא תבא לה עוד כמש"ה ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה וכו' בב"א:

סיום למסכת שבועות

הא שהתחיל התנא במסכת זו בשין שבועת שתים וכו וסיים בריש פטור שהם ביושר ש"ר ולמפרע ר"ש לרמוז כ"א יהלוך אדם למפרע ולעבור על ד"ת שאינו נזהר משבועת

שוא ושקר אז הוא נעשה רש. וכמ"ש לעיל בגמרא דף ט"ל ע"א כל עבירות שבתורה אם יש לו זכות תולין לו שנים ושלושה דורות וכאן נפרעין ממנו לאלתר שנאמר הוצאתיה נאום ה' צבאות ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו. הא למדת דברים שאין אש ומים מכלין אותן שבועת שקר מכלין אותן ע"כ. ונראה דמזה הטעם התחיל התנא במסכתא זו ה' פרקים בלשון שבועה כנגד ה' אותיות שם אלהים לרמוז כי שם אלהים שהוא דין ינקום ממי שמחלל את השבועות וגם נראה לי בס"ד שזהו ג"כ הטעם כשצוה השי"ת על השבועה הזכיר מדת שם אלהים כמש"ה לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא לרמוז כי ינקום ממנו במדת שם אלהים שהוא דין:

ועוד כי השבועה היא בעדת המלכות כמ"ש הרב ז"ל בשער הקדמות דף ל"ז ע"ב וז"ל ענין השבועות והנדרים כי חומר בזה מה שאין בזה והענין הוא כי השבועה היא כנשבע במלך עצמו שהיא המלכות הנקראת נוק' דז"א אבל הנדרים כנודר בחיי המלך שהיא אימא עילאה הנקראת חיי המלך בסוד תפלה ש"ר הנקראת חיים כנודע ולכן ג"כ הנדרים חלים על דבר מצוה לפי שהנדר הוא באימא והיא גבוהא מן המצוה משא"כ בשבועה. ואמנם עונש השבועה גדול מעונש הנדר עם היותו יותר עליון. והטעם הוא לפי שלמעלה במקום האימא אין שליטה ואחיזה אל החיצונים כ"כ משא"כ למטה בנוק' דז"א כי שם כתיב סביב רשעים יתהלכון והעובר על השבועה נותן אל החיצונים כח נמרץ להתאחז בה ולכן ענשה מרובה מן הנדר עכ"ל. נמצא שהשבועה היא במדת המלכות והמלכות היא שם אדני שהוא בהיפוך אתוון דינא דין וגם יש בה אלהים שהוא דין כידוע. וזה שאמר הכתוב לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ר"ל לא תפגום במדת שם אלהים שהוא במלכות ע"י שבועת שוא וכיון שפגם שלו הוא במדת שם אלהים הוא ינקום ממנו. ולזה רמז התנא בה' פרקים שהתחיל בהם לשון שבועה שהם כנגד ה' אותיות אלהים לומר ששם הוא פגם השבועה ומשם יבא לו העונש. ומזה תבין ג"כ למה כ"כ עונש השבועה משאר עבירות שמכלתו ואת עציו ואת אבניו ונעשה רש. אבל אם הוא נזהר משבועת שוא ושקר בתכלית הזהירות מאהבת ה, ומיראתו אז הוא נעשה כשר מכובד למעלה ולמטה כי ע"ז נאמר כי מכבדי אכבד:.

הדרן עלך ארבעה שומרים וסליקא לה מסכת שבועות. לפי שהמסדר עסוק במסכת שבועת ועתיד הקב"ה לקיים לנו את השבועה אשר נשבע לאבותינו לתת לנו את ארץ כנען ויקרב לנו קץ הגאולה ע"י עסק התורה שיש בה ד' בחינות פרד"ס כמש"ה גם כי יתנו בגוים וכו' ע"כ רמז אותה בסוף הגמרא בהדרן עלך וכו' וז"ש הדרן עלך ארבעה

שומרים, ר"ל החזירנו אלך לארץ הקדושה ע"י ארבעה בחינות התורה שאנו שומרים. ואז וסליקא לה מסכת שבועת ר"ל יהיה עילוי למסכת שבועות אשר נשבעת לאבותינו לתת לנו את ארץ כנען שיקויים הדבר בב"א:

סיום למסכת דיני ע"ז

מתניתין הסכין שפה והיא טהורה, הא דסיים התנא במסכתא זו הסכין שפה וכו' נלע"ד בס"ד דסכין רומז אל ישראל ע"ש התורה שבפיהם כמו חרב כמש"ה רוממות אל בגרונם וחרב וכו' או ע"ש השעבוד שמשתעבדים בהם העכו"ם כמה מיני שיעבור כמו הסכין שמשתעבדין בה לכמה מינים, ובא לרמוז בסוף המסכתא הזו לאמר הסכין הרומזת אל ישראל סוף הכל שיצאו מן השעבוד של העכו"ם, שפה מן החלודה שהם הכתמים שנעשים בנפש ע"י העונות והיא טהורה ור"ל שיעשו תשובה ואז נטהרין כמש"ה וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וכו':

וזה שסיים הגמרא א"ל אדכר מאי עבדת באורתא, והתחיל רב, לרמוז ג"כ ע"ז לומר זכור מה שעשית עונות בלילה שעבר ע"ש מש"ה והכסיל בחושך הולך והתודה עליהם, ואז תתחיל להיות רב ע"י הגאולה כמש"ה והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאד:

וזה שכיון התנא בחמשה פרקין של מסכתא זו ר"ת עולין גי' רנו וס"ת עולין גי' תנו לרמוז על העכו"ם שאע"פ ששמחו בתחלה במפלתן של ישראל עתידין לבסוף ליתן את הדין כמש"ה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו וכו'.

או יאמר דבא לרמוז בזה על עסק התירה, דאע"ג שאנחנו שרויים תחת ממשלת העכו"ם בגלות ובשעבוד המר הזה, אפ"ה צריך ליזהר ולעסוק בתורה ובמצותיה בשמחה כמש"ה עבדו את ה' בשמחה וכו' וזה שרמז בר"ת וס"ת של המסכתא זו רנו תנו לומר אע"ג שאתם בין הגוים למדו בשמחה, ותנו מלשון מתניתין:

או יאמר דבא לרמוז שע"י עסק התורה נגלאין מבין העכו"ם כמ"ש גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם, ויבא אליהו התשבי ויבשר הגאלה ויקויים מש"ה כי בשמחה תצאו וכו' וז"ש רנו תנו לומר תנו בתורה ועי"ז רנו שתבא לכם שמחת הגאלה ע"י אליהו התשבי, ויש ג"כ בזה רמז לאליהו התשבי כי ה' פרקין כמנין ה אותיות של אליהו ורנו תנו כמנין תשב"י:

ועוד יש רמז במסכתא זו שמתחלת בלמד ומסיימת בה' שעולין בגי' לה', אל המלכות שנקראת אדני כידוע, ושם אדני במילוי המילוי עולה ל"ה אותיות, וזה כשיהיה לה עילוי כמו בשבתות וימים טובים כמבואר בשה"פ פ' שלח לך ובשה"מ פ' עקב אבל בחול שאין כו כ"א ד"ל אותיות שאות התיו במילוי אין בו יוד להורות על חסרון בימי הגלות

שהיא דלה וענייה בסוד רגליה יורדות מות, אבל לעת"ל תהיה סיהרא באשלמותא תדיר שלא יחסר עוד אות היוד ותהיה ל"ה אותיות בתמידות וזה שרמז התנא אותיות ל"ה במסכתא זו לומר שאח"כ האלילים כרות יכרתון ותתקן העולם במלכות שדי והיתה לה' המלוכה וכו' סיהרא באשלמותא בב"א

הדרן עלך השוכר את הפועל וסליקה לה מסכת ע"ז לרמוז אל מ"ש בריש מכלתין לעת"ל מביא הקב"ה ס"ת ומניחה בחיקו ואומר כל מי שעסק בתורה יבא ויטול שכרו, ויבואו אומות העולם ויאמרו מי מעיד בישראל שעסקו בתורה וגו' שנאמר למה רגשו גוים וכו' ואומר הקב"ה יבא לבן ויעיד ביעקב וכו', ויבא נבוכדנצר ויעיד בחנניה וכו' וז"ש הדרן עלך השוכר את הפועל ר"ל לעתיד יסובו עליך אומה"ע בשעה שאתה אומר לשלם שכר הפועל שהם העוסקים בתורה ויאמרו מי מעיד וכו' וכשאתה אומר יביאו מכם ויעידו וכו' אז וסליקה לה מסכת ע"ז יסתלקו חבורת העכו"ם שלא ישאר להם עוד פתחון פה:

או יאמר במ"ש רז"ל בפ' בתרא דכתובות כל מי שדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה, וכו' וכל הדר בחו"ל כאילו עובד ע"ז, וכן בדוד הוא אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכו' וז"ש הדרן עלך השוכר את הפועל, ר"ל החזירנו לארצך ולנחלתך השוכר את הפועל כי אתה משלם שכר טוב ליראך, ועי"ז וסליקא לה מסכת ע"ז, שלא יקרא עוד עלינו כעובדי ע"ז:

או יאמר במ"ש רז"ל בפרקי אבות. אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכו' כי צריך האדם לעשות המצות והמעשים טובים לשמה, כ"א עושה אותם ע"מ לקבל פרס ובפרט אם עושה מפני הכבוד יהיה עליה מקטרגים והמקטרגים נקראים אלהים אחרים (שעה"מ פ' משפטים) וז"ש הדרן עלך השוכר את הפועל ר"ל יהי רצון שתזכנו לעשות המצות והמעשים טובים לעשות רצונך דוקא שלא ע"מ לקבל פרס ואעפ"י שאתה שוכר את הפועל ומשלם לאיש כמעשהו, שעי"ז וסליקא לה מסכת ע"ז ר"ל חבורת המקטרגים הנקראים בשם ע"ז אלהים אחרים שלא יהיה להם פתחון פה לקטרג

או יאמר במ"ש הרב ז"ל שאין בן דוד בא עד שיתבררו כל ניצוצת הקדושה מן הקליפות ואם אין הקב"ה מסייענו בזה אין אנחנו יכולין שזה עושה מצוה וזה עושה עבירה ח"ו וא"כ אין לדבד סוף, וז"ש הדרן עלך השוכר את הפועל ר"ל חוזרנו עליך שעינינו לך תלויות עד שתחחנו ותסייענו לברר את נ"ק מהקלי' השוכר את הפועל ומשלם לאיש כמעשהו. ואז עי"ז וסליקא לה מסכת ע"ז שיתבטלו כל הקלי' והאלילים כרות יכרתון

לתקן עולם במלכות שדו וכו' והיה ה' למלך על כל הארץ וכו' ואז נלמוד תמיד תורת חיים:

סיום למסכת הוריות

אביי ורבא ורבי זירא ורבה בר מתנה הוו יתבי. והוו צריכי רישא אמרי כל דאמר מלתא ולא מפריך להוי רישא. דכולהו איפריך דאביי לא איפריך חזייה רבא לאביי דגבה רישא א"ל נחמני פתח ואימא:

וי"ל דודאי ארבעתם היו חכמים גדולים והיו ראויים להיות ראש ישיבה כמו שמצינו שאחר אביי מלך רבא ונעשה ראש ישיבה כמ"ש בפ' הרואה דנ"ו ע"א וא"כ למה תלו הטעם בכל דאמר מלתא ולא מפריק להוי רישא. ונלע"ד בס"ד ע"פ מ"ש רז"ל במסכת עירובין דף י"ג ע"ב א"ר אבא אמר שמואל שלש שנים נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים הלכה כמותינו. והללו אומרים הלכה כמותינו, יצתה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים הן והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין ועלובין (פי' רש"י סבלנין) היו ושונין דבריהן ודברי ב"ש ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן וכו' ללמדן שכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו כל המחזר על הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו עכ"ל הגמ', נמצא לפי שהיו ב"ה סבלנים וענוים נתנו להם גדולה מן השמים שהלכה כמותן ולפיכך נתנו זה הסי' כל דאמר מלתא ולא מפריך להוי רישא. דכיון דאמר מילתא ולא איפרך א"כ בודאי יש לו ענוה יתירה ובשמים הגדילוהו שמתכוין אל האמת וא"כ צריך להגדילו נמי להיות ראש ישיבה. וז"ש חזייה רבא לאביי דגבה רישא א"ל נחמני פתח ואימא דמא צריך למימר ליה פתח ואימא דודאי הוא ידרוש כיון שנעשה ראש ישיבה אלא מרוב ענותנותו לא רצה להתגדל ולדרוש עד שאמרו לו פתח ואימא:

שם איבעיא להו רבי זירא ורבה בר רב מתנת הי מנייהו עדיף. רבי זירא חריף ומקשה ורבה בר רב מתנה מתון ומסיק מאי תיקו:

וי"ל דבאיזה ספק נסתפק להם והניחו בתיקו. ועוד למה לא פשטו לה מרבה ורב יוסף כדאמר שם בגמרא רב יוסף סיני רבה עוקר הרים שלחו לתמן איזה מהם קודם שלחו להו סיני עדיף דאמר מר הכל צריכין למרי חטייא. וא"כ הכא נמי לכאורה נראה דרבה בר רב מתנה דומה לרב יוסף דכיון שהוא מתון ומסיק אליבא דהילכתא דומה לרב יוסף

שהשבח שלו מפני שהוא בעל הלכות ונהנין בהלכותיו ורבי זירא שהיה חריף ומקשה דומה לרבה עוקר הרים:

ונלע"ד בס"ד ע"פ מ"ש העו' בבא מציעא דף נ"ט ע"ב על מחלוקת רבי אליעזר ורבנן בתנורו של עכנאי ויצאה בת קול ואמר רבי יהושע לא בשמים היא והקשו התו' והא' דאמר בפ"ק דיבמות דהלכה כב"ה משום דיצאה בת קול ותירצו שאני הכא שבא לחלוק על דברי תורה דכתיב אחרי רבים להטות אבל התם אדרבה ב"ה רובא אי לאו משום דהוה מספקא לן אי אזלינן בתר רובא משום דב"ש הוו חריפי טובא עכ"ל התו', נמצא דהספק היה אי אזלינן בתר החריפות או בתר אליבא דהלכתא שהם הרוב ואתא בת קול ופשיט דאזלינן בתר הרוב שהם אליבא דהלכתא והילכך הכא נמי גבי רבה ורב יוסף שרבה היה חריף ורב יוסף היה בעל שמועות שהם הלכות פשטו להו תמן שרב יוסף עדיף מפני שהכל צריכין למרי חטייא שהם ההלכות, אבל גבי ר' זירא ורבה בר רב מתנה אע"ג שרבי זירא הוה חריף ודומה לרבה אבל רבה בר רב מתנה לא הוה כמו רב יוסף שרב יוסף הווהשמועות מזומנות אצלו ומשיב לכל שואל תיכף ומיד אבל רבה בר רב מתנא עד שיהיה מתון ומסיק ולא תיכף ומיד ולפיכך נסתפק להו והניחו בתיקו כי אפשר שהם שוים:

וזה שהניח המסדר מעשים אלו סוף מסכתא זו לפי שכל המסכת מדברת על הוריות הוראה בטעות ובא לרמוז אל מש"ל כי ע"י הענוה אם האדם יהיה עניו ינצל מן הטעות ויתכוין אל האמת ופוסקים לו גדולה מן השמים כמו שמצינו גבי אביי ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים:

וזה שאמר הדרן עלך כהן משיח וסליקא לה מסכת הוריות, ר"ל עכשיו אנחנו בגלות וגם יש קליפות ששולטים בעולם שמהם באה השכחה אפשר שיטעו בהוראה אבל אנו מתפללים הדרן עלך כהן משוח ר"ל שתחזירנו אליך לארץ ישראל ויהיה כהן ומשיח ואז וסליקא לה מסכת הוריות ר"ל יהיה לה עילוי לדיני הוראות שלא יש עוד שכחה וטעות שהקליפות מתבטלים כמש"ה ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ וכו' ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים בב"א:

סיום למסכת זבחים

ת"ר מנין לעשות זמן (להיות נפסל בנותר) בבמה קטנה כבמה גדולה. דהא אמרה תורה לן (היינו נותר) ישרף ויוצא ישרף מה יוצא כשר בבמה אף לן כשר בבמה, ולאו ק"ו הוא מעופות (בתמיה) מה עופות שאין המום פוסל בהן זמן פוסל בהן, קדשי במה קטנה

שהמום פוסל בהן אינו די שזמן פוסל בהן, מה לעופות שכן אין הזר כשר בהן, תאמר בבמה קטנה שהזר כשר בה לא יהא זמן פוסל בה, ת"ל וזאת תורת זבח השלמים לעשות זמן במה קטנה כזמן במה גדולה ע"כ. ור"ל מדלא אמר וזאת תורת זבח השלמים כמ"ש לעיל בההיא פרשה וזאת תורת האשם וזאת תורת החטאת אלא הוסיף לומר תורת זבח השלמים לומר תורה אחת לכל זבח שלמים ואפי' הקרבים בבמה קטנה שהיא במת יחיד:

אמנם י"ל דברי הברייתא דלמה בתחלה הביא ראייה מיוצא דלן כשר בבמה ב וחזר להביא ק"ו מעופות דלן אסור בבמא וסתר אותו הק"ו וחזר להביא מהפסוק דפוסל בבמה ולמה לא הביא תחלה מהפסוק שהזמן פוסל בבמה כיון שיודע הפסוק. ועוד כיון שאמר לעיל (קי"ב ע"ב) באו לירושלים נאסרו הבמות ולא היה להם עוד היתר א"כ למה שקיל וטרי בדבר שכבר עבר:

והנה לקושיא ראשונה י"ל דהא שלא הביא הפסוק מתחלה שהזמן פוסל בבמה משום שהייתי אומר דזה לא צריכא קרא דמהיכא תיתי דמותר כדי שיצטרך קרא למימר דאסור. וע"כ הביא תחלה ראיה מיוצא דזמן כשר בבמה. וחזר להביא ק"ו מעופות וסתר אותו לומר שגם מזה משמע דזמן כשר בבמה, ואח"כ הביא הפסוק דזמן פוסל בבמה לומר בשביל כך הוצרך קרא ללמד דזמן פוסל בבמה לפי שאם לא היה קרא הייתי אומר זמן כשר בבמה. וזה מדוקדק מדברי הברייתא שאחר שאמר מנין לעשות זמן בבמה קטנה כבמה גדולה, תיכף אמר דהא אמרה תורה וכו' לומר דלמה הוצרכתי לומר מנין משום דיש סברה להתיר:

וקושיא שנייה שהקשינו דלמה שקיל וטרי בדבר שכבר עבר. י"ל ע"פ מ"ש (מ"ה לעיל ע"א) שחיטת קדשים לא לתני הלכתא למשיחא היא אלא דרוש וקבל שכר יעו"ש וא"כ הכא נמי דשקיל וטרי בדבר שכבר עבר משום דרוש וקבל שכר. וכן פירש"י ז"ל בחולין (י"ז ע"א) על מה דבעי ר' ירמיה אברי בשר נחירה שהכניסו ישראל עמהן לארץ אם מותר באכילה, ופירש"י ז"ל דרוש וקבל שכר הוא שצריכין אנו לעמוד על האמת אעפ"י שכבר עבר עכ"ל:

והא דהתחיל מסכתא זו באות כ' וסיים באות ה' לפי שהכ"ף מורה על הכניעה להיות האדם כפוף ונכנע לפני קונו, וה' רומז על התשו' כמ"ש במס' מנחות (כ"ט ע"ב) ומ"ט תליא כרעיה דאי הדר בתשו' מעיילי ליה יעו"ש. וע"כ בא לרמוז במסכתא זו שהיא מסכת זבחים לומר כי לא עיקר הוא הזבח אלא העיקר הוא הכניעה והתשו' וגם בא לרמוז על זה"ז שלא יש זבחים שאין מתכפר לאדם כ"א ע"י הכניעה והתשו' וגם אותיות

כ' וה' אם תצרפם יחד יהיו תיבת כה ותיבת כה רומזת אל הברכה כמ"ש כה תברכו את בני ישראל ולרמוז כי מי שהוא כפוף ונכנע יזכה לקבל הברכה שנאמר וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום:

הדרן עלך פרת חטאת וסליקא לה מסכת זבחים. לפי שבזה"ז אין לנו לא אפר הפרה ולא מקדש להקריב בו זבחים וא"כ יבא האדם לומר למה נלמוד מסכת זבחים דלא שייכה בזה"ז נלמוד מסכתא אחרת דשייכא בזה"ז. לזה אמר הדרן עלך פרת חטאת ר"ל תיכף חוזרים עלך לעשות פרת חטאת דכתיב היום אם בקולו תשמעו ואפשר שיבא המשיח היום וצריך לעשות פרת חטאת כמ"ש וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואז וסליקא לה מסכת זבחים ר"ל תעלה לה גם מסכת זבחים כי לעתיד יעשו ג"כ זבחים כמ"ש בס' יחזקאל וא"כ צריך ללמוד כדי לעשות בביאת הגואל:

ועוד י"ל ע"פ מ"ש ז"ל במס' מגילה (ל א ע"ב) אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע שמא ח"ו ישראל חוטאים לפניך ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה. אמר כלו לאו אמר לפניו רבש"ע במה אדע אמר לו קחה לי עגלה משולשת וגו' אמר לפניו רבש"ע תינח בזמן שבמה"ק קיים בזמן שאין בהמ"ק קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר תקנתי להם סדר הקרבנות כל זמן שקוראין בהן מעלה אני עליהם כאילו מקריבין לפני קרבן ומוחל אני על כל עונותיהם ע"כ. וז"ש הדרן עלך פרת חטאת ר"ל תמיד חוזרין עלך ללמוד דיני פרת חטאת וא"ת למה לנו ללמוד בהז"ז כיון דלא שייכי. לזה אמר וסליקא לה מסכת זבחים ר"ל דזה הלימוד עולה כאילו הקרבנו זבחים:

סיום למסכת מנחות

תניא א"ר שמעון בן עזאי בוא וראה מה כתיב בפ' קרבנות שלא נאמר בהן לא אל ולא אלהים אלא ה' שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק. ונאמר בשור הגם אשה ריח ניחוח, ובעוף הדק אשה ריח ניחוח, ובמנחה אשה ריח ניחוח, לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים, ושמא תאמר לאכילה הוא צריך ת"ל אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה, ונאמר כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף, ידעתי כל עוף הרים וזיז שדי עמדי. האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה. לא אמרתי אליכם זבחו כדי שתאמר אעשה רצונו ויעשה רציני. לא לרצוני אתם זובחים אלא לרצונכם אתם זובחים שנאמר לרצונכם תזבחוהו ע"כ:

והנה י"ל מהו שאמר בוא וראה ולא אמר סתם א"ר שמעון בן עזאי מה כתיב בפ' קרבנות וכו' ועוד מהו שאמר שלא נאמר בהן לא אל ולא אלהים אלא ה' והלא כתוב בפי קרבנות

שם אלהיך ולא תשבית מלח ברית אלהיך וגם שם אלהיו ועשה אחת מכל מצות ה' אלהיו. ועוד י"ל מהו שאמר שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק ולא אמר ושלא ליתן פתחון פה לחלוק, ועוד מהו זה הפתחון פה של בעל דין לחלוק:

והנה רש"י פירש שלא ליתן פתחון פה לבעל דין. לאומרים רשיות הרבה הן והדבר מוכיח שזה ששמו כך צוה להקריב לו מנחה. וזה ששמו כך צוה להקריב לו פרים. וזה אלים. לכך נאמר בכולם ריח ניחוח לה' עכ"ל. אמנם לפ"ז למה לא חש הכתוב שיאמרו שתי רשיות כ"א במעשה הקרבנות ובמעשה בראשית לא חש באמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותינו:

אבל הטעם נראה לפרש בס"ד הא דלא חש הכתוב כ"א במעשה הקרבנות משום דאי הוה כתיב בהו אל או אלהים היה יכול האדם לעשות רמאות משום דגם הע"ז נקראת בשם זה אל ואלהים כגון כי לא תשתחוה לאל אחר, לא יהיה לך אלהים אחרים. וא"כ היה יכול האדם להביא קרבן בבהמ"ק ואומר זה הקרבן לאלהים והשומעים יסברו שכוונתו לשמים והוא יכוין לשם ע"ז ששמה ג"כ אלהים ולא יודע הדבר ונמצא מקריב בבהמ"ק קרבן לע"ז ולכן לא אמר הכתוב במעשה הקרבנות לא אל ולא אלהים כ"א שם הוי"ה כדי שלא ליתן פתחין פה לבעל דין דהיינו למי שיש בו צד מינות לחלוק דהיינו לעשות רמאות, אבל במעשה בראשית שכתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותנו שהדבר ידוע שזהו נאמר כדי שילמוד אדם מוסר ולקחת עצה ממי שקטן ממנו כמו שנתיעץ כביכול עם המלאכים בבריאת האדם אעפ"י שאינו נצרך להם ח"ו כי מי יאמר לו מה תעשה ומה תפעל, אם יבא אדם אחד לכפור ולומר שתי רשיות ח"ו תיכף הוא ניכר שהוא כפרן מטפחין אותו על ראשו, ולזה אמר בא וראה ר"ל תן דעתך והתבונן מה כתיב בפ' הקרבנות וכו' ר"ל דבמעשה הקרבנות חש ובמעשה בראשית לא חש והוא משום שלא ליתן פתחון פה לבעל דין ר"ל למי שיש בו צד מינות לחלוק ר"ל לעשות רמאות כנז'

והגם שכתוב בפ' הקרבנות אלהיך ואלהיו כנז' י"ל דהקפידה דוקא אם היה כתוב אצל צווי הקרבן או הקרבת הקרבן אבל מ"ש במקום אחר אין קפידה. וזהו מדוקדק ג"כ מפירש"י שכתב לכך נאמר בכולם ריח ניחוח לה' משמע דדוקא אצל הקרבה יש קפידה אבל מ"ש במקום אחר אין קפידה

ועוד י"ל דהקפידה היא דוקא אם היה כתוב בסתם אל או אלהים אבל מה שמדבר לנוכח מלח ברית אלהיך או מכל מצות ה' אלהיו שמדבר לנוכח הנשיא אין קפידה שבזה ליכא פתחון פה לבעל דין לחלוק. וזה מדוקדק מלשון הברייתא שכתוב שלא נאמר בהם לא

אל ולא אלהים משמע דדוקא באלו השמות שהם סתם יש קפידה משום בעל דין אבל באלהיך ובאלהיו שהם לנוכח אין קפידה

והא דאמר בשור הגם ובעוף הדק ולא אמר סתם בשור ובעוף. משום דשור הגס בא לרמוז גם אל הפר שהוא גדול מהשור דשור בן יומו קרוי שור שנאמר שור או כשב או עז כי יולד אבל הפר הוא בן שתי שנים כמ"ש בריש מס' פרה וגם בא לומר שהוא גדול שבבהמות הנקרבות, ועוף הדק בא לרמוז גם אל הבני יונה שהם קטנים מכל עופות הנקרבים כמ"ש במס' חולין דף כ"ב:

ומה שאמר ושמא תאמר לאכילה הוא צריך ולא אמר להקרבה הוא צריך משום הפסוקים שמביא כולם נקטו לשון אכילה לכך גם הברייתא נקט לשון אכילה. וטעם הפסוקים עצמם דנקטו לשון אכילה הוא על שם אכילת מזבח כמ"ש אשר תאכל האש את העולה על המזבח. ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח וכו':

ומה שאמר לא לרצוני אתם זובחים אלא לרצונכם אתם זובחים וכו' פירש"י לא להנאתי שאני רוצה להטריח אתכם לעשות על כרחכם אלא לרצונכם לצורך עצמכם לקיים מצותי שתהא כפרה לכם בכך עכ"ל. ועוד י"ל לפי שהקרבנות בעצמם הם באים לכפר דחטאת ואשם הם באים לכפר על חטא כידוע והעולה היא מכפרת על עשה ועל לאו הניתק לעשה כמ"ש במס' יומא (ל"ו ע"א) וקרבן התמיד שמקריבין בכל יום הוא כדי להכניע הקלי' ולמתק הגבורות כמ"ש בשער הכוו' (דף י"ג ע"ב וע"ג) כי יש תולעת בקדושה והוא סוד פסוק אל תיראי תולעת יעקב והוא סוד שם אבגית"ץ שהוא בגי' תולעת כי הוא סוד החסד המתגבר ומתגלה ומאיר בכל בקר וכו' והנה כדמיון התולעת הזה שבקדושה יש כנגדו תולע א' בקלי' בס"א וגם הוא מתעורר בכל בקר לכלות את העולם ח"ו והשי"ת ברחמיו מגלה התולע שבקדושה שהוא אור החסד הנז' בסוד וישכם אברהם בבקר וז"ס ענין התמיד הנאמר בו עולת תמיד כי אותיות עולת הם בהיפוך תולע וע"י עולת תמיד הנעשית בכל בקר היה נכנע התולע הטמא דס"א. ואמנם ענין העולה של התמיד דע כי כל עולה היא בחי' לאה העליונה אשר בה כל הדינים והגבורות החזקות כנודע ולכן היו מקריבין כנגדה עולת תמיד כדי למתק הדינין שבה כדי שלה יגבר התולע הטמא הנז' וז"ס עולת תמיד עכ"ד. נמצא דכל הקרבנות הם לצורך או לכפר או להכניע הקלי' ולזה אמר לרצונכם אתם זובחים ר"ל לצרכיכם ולהנאתכם:

שם דבר אחר לרצונכם תזבחהו לרצנכם זבחו לדעתכם זבחו. כדבעא מיניה שמואל מרב הונה מנין למתעסק בקדשים שהוא פסול שנאמר ושחט את בן הבקר שתהא שחיטה לשם בן בקר אמר לו זו בידינו הוא לעכב מנין ת"ל לרצונכם תזבחהו לדעתכם זבחו ע"כ:

והנה מ"ש דבר אחר ר"ל נדרוש נמי דרשא אחרת לפי שתחלה דרשיה לקרא לרצונכם כמו לצרכיכם כנז ומדלא אמר לצרכיכם אלא לשון רצון דריש ביה נמי דרשא אחרת **ומה** שאמר כדבעא מיניה שמואל מרב הונא משמע דשמואל היה קטן מרב הונא והא דאמר במס' ערכין (ט"ז ע"ב) יתיב רב הונא וחייא בר רב קמי שמואל דמשמע רב הונא תלמידו של שמואל הוה מדיתיב קמיה כבר הקשו זה בתו' חולין (י"ג ע"א) ותרצו דתרי רב הונא הוו יעו"ש:

אמנם יש להבין הבעיא דשמואל דהוא בעא מרב הונא מנין שהוא פסול ואיך השיב לו רב הונא לענין לכתחלה כמו שהחזיר לו שמואל זה בידנו הוא לעכב מנין. ועוד כיון שיודע רב הונא פסוק לרצונכם תזבחהו לדעתכם זבחו שהוא לעכב כמ"ש אח"כ למה לא אמרו בתחלה:

וי"ל דרב הונה היה סובר דשמואל יודע הפסוק לרצנכם תזבחהו לדעתכם זבחו אלא שדורשו לכתחלה כיון שלא היה יודע דרשת הפסוק ושחט את בן הבקר כדי שיהיו שני פסוקים ושנה עליו לעכב. ולכן השיב לו ושחט את בן הבקר שתהא שחיטה לשם בן הבקר ור"ל וממילא צריך לדרוש לרצונכם תזבחהו לדעתכם זבחו שנה עליו כ לעכב. אלא דשמואל סבר דרב הונא משיב לו רק מזה הפסוק ולכן חזר לומר לו זה בידינו הוא ר"ל כיון שהוא פסוק אחד יכול לומר היינו דוקא לכתחלה לעכב מנין, וע"כ הוצרך רב הונא להביא לו גם פסוק השני לרצונכם תזבחהו ור"ל כיון דהוו שני פסוקים שנה עליו לעכב:

ומה שהתחיל מסכת זו באות כ' וסיים באות ו' לפי שהכ"פ רומז אל הענוה שכן דרך העני להיות כפוף והוא"ו רומז אל הזקיפה כמ"ש ז"ל (מגילה ט"ז ע"ב) על ואו דויזתא דצריך למימתחה בזקיפה כמורדיא דלברות וע"כ בא לרמוז במסכת זו ולומר דאין העיקר המנחות והזבחים ובזה יתרצה האדם לפני קונו אלא עיקר היא הענהו שיהא כפוף בעוה"ז וכמ"ש ז"ל על פסוק זבחי אלהים רוח נשברה כאלו הקריב כל (הקרבנות כולם. ועי"ז יתעלה לעתיד ויהיה לו זקיפה כמו הוא"ו. ועוד שהוא"ו רומז אל בחי' היסוד הנקרא חיים כידוע ולרמוז שיזכה להיות מאותם הנאמר עליהם והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים:

הדרן עלך הרי עלי עשרון וסליקא לה מסכת מנחות. ידוע שכרת השי"ת ברית עם אברהם אע"ה לתת לזרעו עשרה עממים כמ"ש בפ' לך לך וביציאת ה מצרים לא נתן לישראל כ"א שבעה עממים כמ"ש בפ' ואתחנן החתי והגרגשי וכו'. שבעה גוים וכו אבל לעתיד בביאת הגואל בב"א יתן השי"ת לישראל כל העשרה עממים ואז יתקיים

הברית כמ"ש לאברהם אע"ה. ואיתא במד"ר (פ' תרומה) וז"ל וכן אתה מוצא לעת"ל שכל האומות עתידין להביא דורון למלך המשיח ומצרים מביאה תחלה וכשסבור שלא לקבל מהם ואומר לו הקב"ה אכסניא נעשו לבני במצרים שנאמר יאתיו חשמנים מני מצרים כוש תריץ ידיו לאלהים מיד מקבל מהם וכו' יעו"ש וז"ש הדרן עלך הרי עלי עשרון ר"ל החזירנו אליך לארצנו ולנחלתנו וקיים מה שאמרת הרי עלי עשרון ר"ל לתת לנו עשר אומות, ואז בעת ההיא וסליקא לה מסכת מנחות ר"ל תעלה לה סדר מנחות שמביאין אוה"ע למלך המשיח:

סיום למסכת חולין

והאמר ר' אלעזר שלוחי מצוה אינן נזוקים. בחזרתן שאני. והאמר ר' אלעזר שלוחי מצוה אינם ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן. סולם רעוע הוה ומקום דקבוע היזקא שאני דכתיב ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול וכו' ע"כ:

ומיהו י"ל מה שהקשה המקשן ער' אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא ידע דיוכל המתרץ לומר בחזרתן שאני ועוד כיון דיודע כל המימרא דר' אלעזר אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן כמו שחזר להקשות אח"כ למה לא הקשה בפעם ראשונה מכל המימרא דר' אלעזר כדי שלא יתרץ לו בחזרתן שאני. ועוד י"ל מ"ש שמואל הנביא ע"ה איך אלך ושמע שאול והרגני דלמה לו לירא מפני שאול אפי' במקום דקבוע היזקא וכי היפלא מה' דבר ולא יכול להצילו ח"ו וכיון ששלחו ודאי שמצילו אפי' במקום שקבוע הזיקא וכמו שמצינו במשה רע"ה שמסרו פרעה לקוסטינר להרגו ולא שלטה בו החרב והוא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה וכמ"ש רש"י ז"ל ע"פ ויברח משה מפני פרעה וע"פ מי שם פה לאדם וכו' יעו"ש וכאלה רבות אברהם מאור כשדים חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש דניאל מגובא דאריוותא והיה זה כאחד מהם וא"כ למה לו לירא מפני שאול. ועוד כביכול למה אמר לו ענלת בקר תקח בידך וכו' ולא אמר לו אני מצילך וכמ"ש לירמיה הנביא ע"ה ונלחמו אליך ולא יוכלו לך כי אתך אני להצילך וכו':

והנה לקושיא ראשונה י"ל הא דלא סיים המקשן להקשות מכל המימרא דר' אלעזר משום דסבר דהתרצן יודע המימרא דר' אלעזר ואינו בא אלא להזכיר שיש קושיא ע"ז מר' אלעזר וע"כ לא הוצרך לסיים כל המימרא אבל משתירץ לו בחזרתן שאני נתאמת לו שאינו יודע המקשן מימרא דר א וע"כ חזר להקשות לו מכל המימרא

ועוד י"ל הא דלא סיים המקשן להקשות מכל המימרא דר"א משום דסבר דשלוח מצוה אינן ניזוקין סתמא לא בהליכתן ולא בחזרתן וא"צ להקשות מכל המימרא אבל משתירץ

לו בחזרתן שאני הוצרך לסיים ולהקשות מכל המימרא. ועוד אפשר לומר דהמקשה ראשון לא ידע כל המימרא דר"א ולכך הקשה מרישא. אבל המקשה האחרון הוא אחר שידע כל המימרא ולכך הקשה מכל המימרא והמסדר הגמ' סידר אותם בזה אחר זה כמו שהיתה שגורה בפי חכמי בה"מ אבל זה נראה דוחק::

והא דאמר שמואל הנביא ע"ה איך אלך ושמע שאול וכו' י"ל דודאי ופשוט הוא שיודע שכביכול מצילו אפי' במקום שקבוע הזיקא אלא כך אמר אילך בדרך טבע שתעשה לי נס כיון דשכיח הזיקא ושמע שאול וכו' ולזה א"ל השי"ת עגלת בקר תקח בידך וכו' ר"ל דא"צ לעשות לך נח כיון דאפשר להנצל ע"י הטבע:

ועוד י"ל הא דאמר שמואל איך אלך וכו' לפי שמצינו דשמואל הע"ה היה חסיד גדול ואינו רוצה להנות מאחרים וכמ"ש ז"ל במס' ברכות (דף יו"ד ע"ב) הרוצה ליהנות יהנה כאלישע ושאינו רוצה ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי שנאמר ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וא"ר יוחנן שכל מקום שהלך שם ביתו עמו ע"כ. נמצא דאפי' בדבר המותר היה מחמיר על עצמו, ומי שעושין לו נס מנכין לו מזכיותיו כמו שמצינו ביעקב אע"ה שאמר קטונתי מכל החסדים וכו' שהיה מצטער שמא ניקו לו מזכיותיו ע"י נסים שעשה לו השי"ת. ולזה אמר שמואל איך אלך ושמע שאול וכו' ר"ל שזה מקום שקבוע להיזקא ומוכרח שצריך שתעשה לי נס ושמא תנכה מזכיותי וא"כ למה לי זה ההליכה. וע"כ אמר לו השי"ת עגלת בקר תקח בידך וכו' ל"ר תעשה בדרך טבע כדי שלא תצטרך לנס אם אתה מפחד משום ניכוי זכיות. וז"ש במס' קידושין (ט"ל ע"ב) וכל היכא דקביע הזיקא לא סמכינן אניסא דכתיב ויאמר שמואל איך אלך וכו' ור"ל דאפי' שמואל הנביא שהיה הולך בשליחותו של מקום היה מתפחד לסמוך על הנס היכא דקבוע הזיקא משום שמא ינכו לו מזכיותיו וא"כ כ"ש שאר אדם שאין לסמך על הנס היכא דקביע הזיקא דשמא אין לו זכיות הרבה שניכו מהם וממילא לא יעשו לו נס:

שם אמר רב יוסף אלמלי דרשיה אחר להאי קרא כר' יעקב בר ברתיה לא חטא מאי חזא. איכא דאמרי כי האי מעשה חזא, ואיכא דאמרי לישנא דר' חוצפית המתורגמן חזא דהוה מוטלת באשפה אמר פה שהפיק מרגילות ילחוך עפר והוא לא ידע למען ייטב לך בעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך בעולם שכולו ארוך ע"כ:

אמנם יש להבין מה שאמר אלמלי דרשיה אחר להאי קרא כר' יעקב וכו' לא חטא דמשמע דהחטא שלו משום דלא דרשיה להאי קרא כר' יעקב וכמ"ש בגמ' מאי חזא וכו' והלא במס' חגיגה (ט"ו ע"א) אמרו הטעם דשמע בת קול שובו בנים שובבים חוץ מאחר ואמר הואיל ואיטריד ההוא גברא מההוא עלמא ליפוק ליתהני בהאי עלמא ונפק אחר

לתרבות רעה יעו"ש. ועוד ממ"ש אלמלי דרשיה אחר להאי קרא כר' יעקב וכו' משמע דגם אחר ידרוש להאי קרא אלא שדורשו לדרשא אחריתי לא כמו ר' יעקב ומש"ה חטא ומאי דורש ביה:

ועוד י"ל דרשת ר' יעקב דדריש למען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך ולמען ייטב לך לעולם שכולו טוב דכיון דשניהם על עוה"ב למה צריך שני מקראות (ר"ל שני לימודים) למען יאריכון ולמען ייטב לך להשמיענו שיזכה לעולם הטוב ולעולם כיון שזהו הארוך עולם הארוך זהו עולם הטוב ולמה טרח קרא להאריך, ועוד למה מסדר הגמ' החליף דרשת ר' יעקב שהקדים למען ייטב לך בעולם שכולו טוב ואח"כ אמר למען יאריכון ימיך בעולם שכולו ארוך:

והנה לקושיא ראשונה י"ל הא דאמר אלמלי דרשיה אחר להאי קרא כר' יעקב לא חטא דמשמע דהחטא שלו משום דלא דריש קרא כר' יעקב ובמס' חגיגה אמר משום דשמע בת קול שובו בנים וכו' י"ל דהא והא גרמא ליה לחטוא אחר שראה מעשה כזו שאמר הגמ' שלא קבל שכר בעוה"ז והוא לא דריש קרא כר' יעקב שלא יש שכר בעוה"ז אלא גם בעוה"ז יש שכר וראה שבעל מעשה זה לא קבל שכר בעה"ז וגם שמע הבת קול שובו בנים וכו' וע"כ הסכים דעתו להפקיר דאלו משום בת קול לחודה לא היה מפקיר כ"כ לחטוא. ומיהו בשעת מיתה בכה והרהר בתשו' וכמ"ש התו' שם בשם הירושלמי יעו"ש:

ומ"ש הגמ' אלמלי דרשיה אחר להאי קרא כר' יעקב וכו' דמשמע דגם אחר ידרוש אלא שדורשו לדרשא אחריתי. י"ל שדורשו כתנא דמהני' במס' קדושין (ט"ל ע"ב) שאמר כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ ע"כ. ופירש"י מטיבין לו משמע בהאי עלמא, ונוחל את הארץ חיי העוה"ב עכ"ל ועי"ש בגמ' שמביא פלוגתא בזה יעו"ש נמצא דתנא דמתני' דריש קרא למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך כפשטיה דיש שכר מצות בעוה"ז וכן דריש ליה אחר ולפיכך כשראה מעשה שלא קבל שכר בעוה"ז חטא אלא שאח"כ חזר בתשו' כנז'.

וקושיא שנית שהקישינו לדרשת ר' יעקב כיון דדריש לשני קראי לעוה"ב למה ליה לקרא להאריך להשמיעינו שיזכה לעולם שכולו ארוך ולעולם שכולו טוב כיון שזהו עולם הטוב הוא עולם הארוך. י"ל ע"פ מ"ש רז"ל במס' בבא בתרא (דף ע"ה ע"א) עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן שנאמר התמלא בסוכות עורו, זכה עושין לו סוכה לא זכה עושין לו צלצול, שנאמר ובצלצל דגים ראשו, זכה עושין לו צלצל לא זכה עושין לו ענק וכו' ועוד אמרו שם בגמ' עתיד הקב"ה לעשות שבע חופות לכל צדיק וצדיק שנאמר וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונוגה אש להבה

לילה כי על כל כבוד חופה מלמד שכל אחד ואחד עושה לו הקב"ה חופה לפי כבודו. עשן בחופה למה א"ר חנינא שכל מי שעיניו צרות בת"ח בעוה"ז מתמלאות עיניו עשן לעוה"ב. ואש בחופה למה א"ר חנינא מלמד שכל אחד ואחד נכוה מחופתו של חבירו אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה ע"כ, נמצא דאפי' לעוה"ב אין המעלות שוות שיש זוכה לסוכה ויש שאינו זוכה לסוכה אלא לצלצל. ויש שאינו זוכה אלא לענק או לקמיע. וגם כל אחד נכוה מחופתו של חברו ואוי לה לאותה בושה וכו' שמתבייש ג"כ. ולזה דרש ר' יעקב למען יאריכון ימיו לעולם שכולו ארוך ולמען ייטב לך לעולם שכולו טוב ר"ל לא בלבד שתזכה לעולם שכולו ארוך אלא גם תזכה לעולם שכולו טוב ר"ל לטוב שבעולם ההוא כאותם הזוכים לסוכה או מאותם שנכוים מחופתם ולא אתה תכוה מחופת אחרים ואוי לה לאותה בושה וכו' וזה הזכייה הוא ע"י שיעשה המצות לשמם וכהלכתם כידוע. וזהו ג"כ הטעם שהקדים המסדר למען ייטב לך בעולם שכולו טוב לרמוז כי העיקר קודם כל שצריך האדם להשתדל שיזכה לעולם שכולו טוב ר"ל לטוב שבאותו עולם להיות מן הטובים והחשובים וזהו ע"י עשיית המצות כתקנן וממילא יזכה ג"כ לעולם שכולו ארוך:

וזה הזכייה שיזכה האדם להיות מן הטובים והחשובים לעוה"ב הוא ע"י הענוה וכמ"ש ז"ל במס' ע"ז (ך' ע"ב) ענוה גדולה מכולם שנאמר רוח ה' אלהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים חסידים לא נאמר אלא ענוים הא למדת שענוה גדולה מכולם ע"כ. וחסיד הוא גדול מצדיק כמ"ש ז"ל במס' נדה (י"ז א) ג' דברים נאמרו בצפרנים שורפן חסיד קוברן צדיק וכו' ופירש"י חסיד עדיף מצדיק יעו"ש נמצא דחסיד עדיף מצדיק ועניו עדיף מחסיד וא"כ מי שהוא עניו ועוסק במצות כתקנן ודאי לעוה"ב יהיה מן החשובים, וזהו נרמז במה שהתחיל המסדר מסכתא זו באות ה' וסיים באות כ' שאות ה' היא רומזת אל הענוה מפני שהיא אות ראשונה של הבל ור"ל שאם ירגיל אדם עצמו בענוה שרואה עצמו הבל לסוף לעוה"ב יזכה לכתר וכמ"ש ז"ל לעוה"ב צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם:

הדרן עלך שילוח הקן וסליקא לה מסכת חולין, שילוח הקן רומז לכבוד שכינת עוזנו שהיא בגלות בעו"ה ולזה אנחנו מתפללים בכל יום המחזיר שכינתו לציון וז"ש הדרן עלך שילוח הקן ר"ל תמיד חוזרין עליך להתפלל עבור שילוח הקן שהיא שכינת עוזינו שתחזור למקומה, ואז עי"ז שתחזור שכינה למקומה וסליקא לה מסכת חולין כי כולנו נקרא קדושים וכמ"ש והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו:

סיום למסכת בכורות

איתמר האומר לשלוחו צא ועשר עלי רב פפי משמיה דרבא אמר, קרא לתשיעי עשירי קדוש ולאחד עשר עשירי אינו קדוש. ורב פפא אמר אפי' קרא לתשיעי עשירי אינו קדוש, דאמר ליה לתקוני שדרתיך ולא לעוותי ע"כ:

וטעם רב פפי כבר כתבו המפ' ז"ל דהא דקרא לתשיעי עשירי קדוש משום דאינו מפסידו כלום דנאכל במומו לבעלים אבל בקרא לאחד עשר עשירי אינו קדוש משום דצריך להקריבו שלמים ומפסיד חזה ושוק לכהנים. ורב פפא ס"ל דאפי' בקרא לתשיעי עשירי אינו קדוש משום דצריך להמתין עד שיומם וגם אסור בגיזה ועבודה:

והא דאמר האומר לשלוחו לשון דיעבד ולא אמר אומר לשלוחו משום דאומר משמע דמותר לעשות שליח וזה א"צ לומר בכל מקום כי כבר למדנו דין שליחות מקראי כמ"ש במס' קדושין (מ"א ע"ב) והגם דאומר לשלוחו משמע נמי לכתחלה וא"כ למה לא אמר אומר לשלוחו י"ל משום דבעי למימר מה שעושה השליח בדיעבד להכי נקט בריש דבריו לשון דיעבד. ועוד י"ל הא דאמר האומר בלשון דיעבד משום דמצוה בו יותר משלוחו:

והא דאמר צא ועשר עלי ולא אמר צא ועשר צאני. י"ל משום דצריך לומר לשליח דבורך כדבורי ומעשה ידך כמעשה ידי ולכך אמר תיבת עלי ר"ל במקומי ושתחשוב כאלו אני מעשר בעצמי, ומ"ש צא ועשר עלי וכן מ"ש אח"כ צא ותרום לפי שהצאן והדגן שכיחי בשדה ולהכי נקט תיבת צא:

שם ומאי שנא מהא דתנן האומר לשלוחו צא ותרום תורם כדעת בעה"ב, אם אינו יודע דעתו של בעה"ב תורם בבינונית אחד מחמשים פיחת עשרה או הוסיף עשרה תרומתו תרומה. אמרי התם כיון דאיכא דתרים בעין יפה ואיכא דתרים בעין רעה אמר להכי אמדתיך. הכא טעותא הוא אמר לא איבעי לך למיטעי ע"כ:

ומ"ש ומאי שנא מהא דתנן וכו' ר"ל דרוצה להקשות בין לרב פפי דאמר אם קרא לאחר עשר עשירי אינו קדוש ובין לרב פפא דאמר אפי' קרא לתשיעי עשירי לא קדוש דטעמם משום הפסד דבעה"ב כנז' והכא מצינו בפיחת עשרה או הוסיף עשרה דמפסיד ג"כ לבעה"ב ואפ"ה תרומתו תרומה ומאי שנא. ולזה תירץ דהתם כיון דאיכא דתרים בעין יפה וכו' ור"ל דהתם כיון דאיכא דלכתחלה עבדי הכי יוכל לומר להכי אמדתיך אבל הכא גבי מעשר דליכא שום אדם שיעשה כן:

לכתחלה כ"א בטעות יכול לומר לו לא איבעי לך למיטעי ולהפסידני:

והא דאמר פיחת עשרה או הוסיף עשרה ולא אמר בסתם פיחת או הוסיף. י"ל דבא להשמיענו דדוקא בכה"ג דעשה כמו תקנת חכמים שהתקינו לעין יפה א' מארבעים

ולעין רעה א' ששים הוא דתרומתו תרומה אבל אם תרם אחד משלושים כס' ב"ש כמ"ש בפ"ד דתרומות או שעשה כשמואל דאמר חטה א' פוטרת כל הכרי כמ"ש במס' שבת (י"ז ע"ב) אין תרומתו תרומה כיון שלא עשה תקנת חכמים והלכה כב"ה והו"ל כטועה בדבר משנה. וכן אם היה יודע דעתו של בעה"ב אלא שהוסיף להכעיס כדי להפסידו או פיחת כדי להרויחו נראה דאין תרומתו תרומה כיון דאינו יכול לומר להכי אמדתיך. מיהו בזה"ז תרומה בכל שהוא כמ"ש ביו"ד סי' של"א סעי' י"ט יעו"ש:

וטעם שתלו התרומה בעין יפה ובעין רעה ולא תלו אותה בנדיבת הלב אלא אמרו נדיב לב א' מארבעים ושאינו נדיב לב א' ששים. נלע"ד לפרש לפי שעין גי' ה' הויו"ת ועין ימין היא כנגד ה' חסדים ועין שמאלי כנגד ה' גבורות וידוע שהנשמות של בני אדם הם באים מבחי' הבל וקין והבל בחי' החסדים וקין בחי' גבורות ויש מעורבות מבחי' הבל וקין. ומי שהוא מבחי' הבל חסדים יהיה רחמן ומי שהוא מבחי' קין גבורות לא יהיה רחמן ומי שהוא מעורב מהבל וקין יהיה בינוני וע"כ אמרו עין יפה א' מארבעים ר"ל מי שהוא מבחי' עין יפה שהוא בחי' החסדים רחמן אחד מארבעים ומי שהוא מבחי' עין רעה ר"ל מבחי' גבורות דין אחד ששים ומי שהוא מעורב דין ורחמים בינוני א' מחמשים:

ומה שהתחיל מסכת זו באות ה' וסיים באות יו"ד. נלע"ד לפרש בס"ד ד ע"פ מ"ש האר"י ז"ל כי בעשיית מצות מעשיות בפועל הוא מתקן בבחי' עולם העשיה שהיא בבחי' ה' אחרונה דשם הוי"ה אבל בכוונת המצוה הוא מתקן בבחי' עולם האצילות הנרמזת באות יו"ד דשם הוי"ה בסוד חכמה מחשבה. ולפי שמסכתא זו היא מדברת בענין מצות מעשיות שהם בכור ומעשר שתיקון שלהם בעולם העשיה ה' אחרונה דשם הוי"ה לפיכך התחיל מסכתא זו באו' ה' וסיים באות יו"ד לרמוז כי לא די בעשיית המצות לבד בפועל אלא צריך ג"כ כוונה במחשבה כדי לתקן ג"כ במדרגה היותר עליונה:

הדרן עלך מעשר בהמה וסליקא לה מסכת בכורות. י"ל ע"פ מ"ש לעיל (נ"ג ע"א) דהאידנא בטלו מעשר בהמה משום תקלה יעו"ש. ולזה אמר הדרן עלך מעשר בהמה ר"ל לעתיד נחזור עליך מעשר בהמה שנוציא מעשר בהמה ואז בעת ההיא וסליקא לה מסכת בכורות ר"ל יהיה עילוי לכנסת ישראל שנקראו בכור שנאמר בני בכורו ישראל:

סיום למסכת ערכין

הרי זה בא ללמד ונמצא למד. וא"ת ולמה נמצא למד ולא לימד. ואפשר דבא לרמוז לבני אדם שלא יתבייש מללמוד מחבירו הקטן ממנו שהרי אפי' הפסוק דדרכו ללמד פעמים הוא לומד וכ"ש בן אדם וכמ"ש ז"ל (בריש פ"ד דאבות) איזהו חכם הלומד מכל אדם

שנאמר מכל מלמדי השכלתי. והטעם נלע"ד לפרש בסיד דלמה לפעמים הגדול לומד מן הקטן ע"פ מ"ש במד"ר (פ' יתרו) איר יצחק מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני שכן משה אומר להם לישראל כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום וכו' ולא כל הנביאים בלבד קבלו מסיני נבואתן אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור כל אחד ואחד קבל את שלו מסיני ע"כ. נמצא שגם החכמים כל אחד ואחד קבל את שלו מסיני ואפשר מה שקבל זה לא קבל זה וע"כ לפעמים הגדול לומד מן הקטן ממנו:

ועוד י"ל הא דאמר ה"ז בא ללמד ונמצא למד. לרמוז אל מ"ש ז"ל במס' מציעא (פה ע"א) כל המלמד את בן חבירו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד ע"כ, וז"ש ה"ז בא ללמד בעוה"ז ונמצא למד לעתיד בישיבה של מעלה:

והא שהתחיל מסכתא זו באו' ה' וסיים באות א' לרמוז אל מ"ש הרב ז"ל בשער הגלגולים (הקדמה י"ח) וז"ל כי בהיות האדם נפש לבדה אין לו השפעה אלא אשם אדנ"י בלבד. וכשיעסוק בתורה לשמה זוכה גם אל הרוח הבא משם הוי"ה, וכשיעסוק בסודות התורה זוכה גם לנשמה וימשך עליו כח והשפעה גם משם אהי"ה ובהתחבר באדם שלושה שמות אלו יעלו בגי' יב"ק ואז יאמר עליו ה' הושיעה המלך י"עננו ב"יום ק"ראנו ר"ת יב"ק ואז יהיה האדם בנפש מן העשיה ורוח מן יצירה ונשמה מן בריאה, ואם יתקן עצמו יותר אז יהיו השלושה מן היצירה ואם מתקן עצמו ביותר יהיו השלושה מן בריאה ואם יתקן עצמו ביותר יהיו לו כל השלשה מהאצילות עכ"ל, ולזה התחיל מסכתא זו שהיא מסכת ערכין באות ה' שהיא רומזת אל עולם העשיה כידוע דעולם העשיה נרמזת באות ה' אחרונה דשם הוי"ה וסיים באות א' שרומז לעולם האצילות שהוא א' לארבעה עולמות אבי"ע לרמוז כי תמיד צריך האדם להפריך את עצמו ולעלות ממדרגה למדרגה מן עולם העשיה לעולם האצילות ור"ל עד שיקח כל בחי' הנר"ן שלו מעולם האצילות:

הדרן עלך המוכר שדהו וסליקא לה מסכת ערכין, ידוע כי בעונות כביכול מכר את ישראל ואת בהמ"ק כמ"ש כי בחנם נמכרתם ובהמ"ק נקרא שדה כמ"ש ציון שדה תחרש וכו' אבל לעתיד יגדל כבוד המקדש ע"י שיהיה בנינו ע"י השי"ת כמ"ש מקדש אדני כוננו ידיך. וז"ש הדרן עלך ר"ל החזרינו אליך אתה השי"ת המוכר שדהו שמכרת את שדך שהוא בהמ"ק, ואז וסליקא לה מסכת ערכין ר"ל לא יש עוד ערך לבהמ"ק כיון שבנינו יהיה על ידך:

סיום למסכת תמורה

דתניא ושמו בנחת. ושמו כולו. ושמו שלא יפזר ע"כ. ור"ל דהגמ' רוצה להביא ראייה דתרומת הדשן שהיה הכהן נוטל מלא מחתה בכל יום ונותנה אצל המזבח כדכתיב והרים את הדשן וכו' ושמו אצל המזבח שהוא אסור בהנאה, ופירש"י ושמו כולו, וכיון דטעון גניזה אסור בהנאה עכ"ל. אמנם בפסחים דף כ"ו ע"א איתא בהדיא בגמ' דאסור בהנאה וז"ל הגמ' שם ושמו אצל המזבח, שלא יפזרו ושמו שלא יהנה ע"כ. והא שלא הביא רש"י ראיה משם דאיתא בהדיא שלא יהנה י"ל דושמו כולו נמי חשיב כמו ראיה בהדיא וע"כ לא הוצרך להביא מגמ' דשם:

אמנם י"ל מיש בברייתא ושמו בנחת ושמו שלא יפזר דלכאורה נראה דהלשון כפול דכיון דמניחו בנחת לה יתפזר וא"כ למה חזר לומר שלא יפזר. וי"ל דהא דמניחו בנחת משום דאם אינו מניחו בנחת וממקום נמוך יפרח ממנו באויר ויחסר וע"כ צריך להניחו בנחת וממקום קרוב לארץ ולא ישפכנו מהמחתה ממקום גבוה כדי שלא יפרח ממנו באויר ויחסר. ומ"ש שלא יפזר ר"ל דגם כשמניחו בארץ צריך להזהר להניח צבור במקום אחד ולא בפיזור כדי שלא ילך ממנו אנה ואנה ויחסר:

ומיהו עוד יש להבין מ"ש רש"י שם בפסחים בכל יום היה נוטל מלא המחתה ונותנה אצל המזבח והיא נבלעת במקומה כדכתיב והרים את הדשן וכו' ואסורה בהנאה ומועלין בה כדכתיב ושמו אצל המזבח אלא טעון גניזה עכ"ל דאם היא נבלעת במקומה כיצד יהיו נהנין ממנה ויבואו לידי מעילה וי"ל דמה שיכולין להנות ממנה הוא בעודה בידו קודם שיתן אותה על הקרקע דאם בא אחד ולקח מן האפר שבמחתה שבידו מעל, ועוד י"ל דמה שנבלעת במקומה אין ר"ל שנבלעת בארץ ואינה נראת עוד כמו בלועי קרח דכתיב ותכס עליהם הארץ וכו' אלא נבלעת ר"ל שיהיה האפר שוה לארץ ואינו גבוה אבל עדיין הוא נראה ויכולין ליהנות ממנו וע"כ הנהנה ממנו כשהוא מונח שם הוא מועל. ועוד י"ל דמה שנבלע בקרקע אין ר"ל תיכף ומיד בשעת הנחה אלא לאחר איזה זמן ובאותו זמן עד שלא נבלע יכולין ליהנות. ונראה דזה מדוקדק מפרש"י שכתב אלמא טעון גניזה ואם הוא תיכף ומיד הוא נבלע למה טעון גניזה הא בלאו הכי כבר נגנז אבל ע"פ האמור ניחא דיש עיכוב איזה זמן עד שיבלע ולזה אמר טעון גניזה ר"ל וכיון שטעון גניזה אסור ליהנות ממנו בעודו על הארץ קודם שיגנז:

ועוד י"ל בדרך רמז מה שכפל התנא לשונו לומר ושמו בנחת ושמו כולו ושמו שלא יפזר דבא לרמוז אל האדם שנברא מן העפר שתיקונו הוא להיות במעלת הצדיקים להיות דיבורו בנחת עם הבריות וכמ"ש המפרשים ז"ל ע"פ אלה תולדות נח נח איש צדיק עבוד

שהיה נח עם הבריות זכה להיות איש צדיק. וז"ש ושמו בנחת ר"ל כל שימת דיבורים שלו יהיו בנחת. ושמו כולו שלא יהנה ר"ל ישים כל זמנו דוקא לכבוד עבודת השם בכל אשר הוא עושה ולא להנאת עוה"ז. ולא יפזר מן הזמן לדברי הבל וריק. וזה נרמז ג"כ בר"ת ב'נחת כ'ולו י'פזר אותיות בכ"י לרמוז שאם לא עשה כן בתחלה בימי הבחרות צריך אח"כ בכי ולחזור בתשו' בכדי לתקן מה שפגם וס"ת ות"ר לרמוז כי ע"י התשובה יוותרו לו עונותיו ויוסיפו ימי חייו כמ"ש והשיבו וחיו. אבל לא די בתשובה כ"א צריך ג"כ לעסוק בתורה כדי לידע לתקן מה שעוות וגם כי התורה אצולי מצילה ואגוני מגינה: **וזהו** ג"כ רמוז במה שהתחיל התנא באות ה' הכל ממירים שאות ה' רומזת אל התשו' כמ"ש רז"ל (מנחות כ"ט ע"ב) מפני מה כרעא דה"א תלויה כדי ליכנס בה בעלי תשובה, וסיים באות ת' אינו מותר לשנות שאות ת' רומזת אל התורה ת' תורה ור"ל הכל ממירים ע"ד שאמר הכתוב אין צדיק בארץ וכו' ואגב יש לבאר מהו אומר אין צדיק בארץ וכו' דאם הוא צדיק איך יחטא ואם הוא חוטא איך יקרא צדיק, אבל הענין הוא י"ל ע"פ מ"ש ז"ל ע"פ וסביביו נסערה מאד מלמד שמדקדק הקב"ה עם חסידיו כחוט השערה וא"כ כל אחד לפי ערכו קרוי חטא והצדיק אפי' דבר קל שבקלים לפי ערכו צדקתו וחסידותו קרוי חטא, וז"ש אין צדיק בארץ וכו' וזהו ג"כ שאמר התנא הכל ממירים ר"ל כל אחד לפי ערכו קרוי המראה וצריך תשובה הנרמזת באות ה' דהכל אבל לא די בתשו' כ"א צריך להתחיל לעשות תשו' ואח"כ לסיים לעסק בתורה. וזהו שהתחיל התנא באות ה' וסיים באות ת' לרמוז כנז':

הדרן עלך יש בקדשי מזבח. וסליקא לה מסכת תמורה:

נראה דיש לרמוז בזה מ"ש ז"ל בסוף מסכת עוקצין א"ר יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשר עולמות שנאמר להנחיל אוהביו יש ואוצרותיהם אמלא ע"כ. וכתבו המפ' כי תיבת יש בגי' שלש מאות ועשר ואומר לכל צדיק וצדיק ר"ל בין צדיק האוסר בין צדיק המתיר או בין צדיק גמור בין צדיק שאינו גמור כמ"ש בתו' יו"ט יעו"ש. והצדיק נקרא קדוש כמ"ש כל הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו וגם נקרא מזבח ע"ש שזובח את יצרו כמשז"ל ע"פ זובח תודה יכבדנני כל הזובח את יצרו ומתודה עליו כאלו כבדו להקב"ה בשתי עולמות וכו' ותמורה רומזת אל התורה שהיא אותיות מ' ר"ל תורה שניתנה לארבעים יום, וז"ש הדרן עלך יש בקדשי מזבח ר"ל תמיד אנחנו מחזרין (מלשון הדרא דכינתא) כדי לנחול ש"י עולמות שעתידין לנחול הצדיקים שנקראו קדשי ומזבח בעת ההיא סליקא לה מסכת (ונקראת מסכת ע"ש

שבלולה במקרא במשנה וכו') תמורה ר"ל יהיה עילו לתורה מ' ע"י שנראה גודל כבוד העוסקים בה שנוחלים ש"י עולמות:

סיום למסכת כריתות

ינאי מלכא ומלכתא הוו יתבין בסעודתא. מלכא אמר גדיא יאי ומלכתא אמרה אימרא יאי. אמרו נשייליה לישמעאל איש כפר ברקאי דכהן גדול הוא וקים ליה קדירה. שיילוהו, א"ל אי גדיא יאי ייסק לתמידא. בהדי דאמר אחוי בידיה. אמר להון מלכא הואיל ואחוי בידיה קוצו לידיה דימינא. יהיב שוחדא קציוה לידיה שמאלא. שמע מלכא אמר ליקצו נמי לידיה דימינא. אמר רב יוסף בריך רחמנא דשקליה לישמעאל איש כפר ברקאי למטרפסיה (כ"ה הגי' בפסחים נ"ז ע"ב) בהאי עלמא ע"כ,

וי"ל דלמה נחלקו המלך והמלכה בבשר גדי וכבש ולא בבשר אחר כגון באיל וצבי או במיני עופות ואם בשביל שהיתה סיבה זו מן השמים כדי לקוץ יד של ישמעאל לפי שהיה מבזה קדשי שמים היו נחלקים בבשר עופות שגם בעופות היו שני מינים תורים ובני יונה והיה הכהן מקריב ואוכל בשר חטאת העוף כידוע והיה פיו מכשילו לומר היפך המלך ומחזי בידיה והיו קוצצין ידו. ועוד דאם מחלוקתם על טעם הבשר ממש מה שייך מחלוקת בזה דיש הרבה מינים ומה שערב לזה אינו ערב לזה דחיך יטעם לאכול והטבעים אינם שוים. ועוד למה רב יוסף אמר להא מילתא בריך רחמנא ולא חכם אחר והלא כמה דורות היו מינאי המלך עד רב יוסף:

ונראה לפרש ע"פ מ"ש הרב ז"ל בשער הליקוטים פ' ויצא (על פסוק וללבן שתי בנות) כי הגבורות הם יותר מעולות מהחסדים כענין הזהב שהוא מעולה מהכסף אמנם זהו אחר שהגבורות נמתקו ואז נאמר עליהם צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם אבל קודם המיתוק החסד מעולה מהגבורה יעו"ש. וידוע שהנשמות הם באים משורש הבל וקין והבל הוא בחי' חסדים וקין הוא בחי' גבורות ומי שהוא מבחי' הבל חסדים בנקל יכול לתקן עצמו בלתי טורח הרבה אבל מי שהוא מבחי' קין שהוא גבורה צריך טורח הרבה עד שיתקן כמו הזהב בצאתו מן האדמה שהוא כמו עפר ואח"כ כמה פעמים צורפים אותו עד שיבדלו הסיגים ויהיה זהב טהור ומעולה מן הכסף כך מי שנשמתו מבחי' הגבורות אחר שיתקן יהיה יותר מעולה ממי שנשמתו מבחי' החסדים כי זה דומה כמו השלהבת העולה למעלה. וידוע כי הגדי בחי' גבירה והכבש בחי' חסד. וזהו שנרמז במחלוקת המלך והמלכה כי המלך סובר גדיא יאי ר"ל מי שנשמתו מבחי' הגבורות לפי שאח"כ אחר שיתקן מתעלה יותר. והמלכה סוברת אימרא יאי ר"ל מי שנשמתו מבחי'

החסדים לפי שבנקל יכול לתקן אבל אם הוא מבחי' הגבורות אעפ"י שלאחר שיתקן מתעלה יותר אפ"ה יש פחד שמא לא יוכל לטרוח לתקן ותשאר נשמתו מעורבת בסיגים שלה ולזה שאלו לכ"ג שהוא מקריב תמיד ויודע לכוין למתק הגבורות ע"י קרבנותיו דאיזו היא טוב לאדם שיבא מבחי' החסדים או הגבורות:

וז"ש וקים ליה קדירה, משום דקדיר"ה גי' שלש מאות ותשעה עשר והם כמנין ג' ג'שמות אלהים דשם אלהים מלא ביודי"ן גי' ש' ואותיות שם אלהים מלא הם י"ג וע"ה י"ד וחמשה אותיות של אלהים פשוט הרי הם סך הכל ג"י שלש מאות ותשעה עשר כמנין קדיר"ה והם בחי' הדין כידוע דכל שם אלהים הוא דין ולרמוז ששאלו אותו בענין מיתוק הגבורות, ולזה השיב להם אי גדיא יאי ייסק לתמידא ר"ל דאם טוב לאדם לבא בבחי' הגבורות היו כל הנשמות יוצאות תמיד מצד הגבורות בחי' קין ולמה באות ג"כ מבחי' הבל חסדים. ולזה אחוי בידיה יד ימין לרמוז כי מי שבא מצד ימין שהוא בחי' חסדים יותר טוב, אלא לפי שהראה בידו לפני המלך דרך שחוק קצו ידיה וזו היתה לא מאתו י"ת כדי ליפרע ממנו שהיה מבזה קדשי שמים וז"ש רב יוסף בריך רחמנה דשקליה וכו' ר ל שנפרע ממנו בעוה"ז כדי שיזכה לחיי עוה"ב:

וזהו ג"כ הטעם שאמר רב יוסף להאי מילתא לפי שרב יוסף היה סגי נהור ותמיד היה מצטער בעוה"ז ולזה אמר להאי מילתא כדי לרמוז ג"כ על עצמו שצער הזה הוא לו כדי לזכות לחיי עוה"ב:

שם א"ר אשי ולא הוה תני ליה דתנן כבשים קודמין לעזים בכל מקום יכול מפני שמובחרין ת"ל ואם כבש מלמד ששניהם שקולין כאחת. רבינא אמר אפי' מקרא נמי לא קרא דכתיב אם כבש אם עז ע"כ. וי"ל דאם מקרא ומשנה לא ידע כיצד מינו אותו לכ"ג דהא כמה הלכות יש בדיני עבודה וכמה הלכות במעשה הקרבנות וי"ל דבאותה שעה נתבלבל ונעשה כאלו לא שנה משנה ולא קרא מקרא כדי שיפרעו ממנו על מה שהיה מבזה קדשי שמים דאם היה בא לו באותה שעה ידועה במקרא ומשנה היה אומר שניהם שקולים כאחת והיה ניצול מן העונש

והטעם ששניהם שקולים כאחת לפי מה שפירשנו לעיל והוא שיש בזה מה שאין בזה דכל אחד יש בו איזו טיבותא דהבא מבחי' החסדים א"צ לו טורח כ"כ כדי לתקן וגם אינו מעולל כ"כ לחטוא והבא מבחי' הגבורות אעפ"י שצריך טורח רב כדי לתקן וגם מעולל לחטא יש בו טיבותא שאם יטרח לתקן אח"כ יתעלה יותר במדרגה מהבא מבחי' החסדים ולפיכך שניהם שוים שכל אחד יש לו איזו טיבותא:

אמנם י"ל כיון שהם שוים למה כבשים קודמים לעזים בכל מקום. וי"ל לפי שהעולם התחיל להבנות ממדת החסד דכתיב עולם חסד יבנה ולכך הם קודמים בכל מקום לרמוז על מדת החסד שהיא קודמת וגם כי היא תמידית דכתיב חסד אל כל היום:

שם א"ר אלעזר א"ר חנינא וכו' מפורש בסיום מס' ברכות:

ומה שסידורו מסכתא זו לשית פרקין לרמוז כי מי שעובר על אחד מל"ו כריתות ששנה התנא הוא פוגם בבחי' היסוד שהוא ששי לספירות הבנין (ר"ל לספירת החסד שממנו התחיל בנין העולם שנאמר עולם חסד יבנה) וזהו ג"כ הטעם שסיים התנא באות ו' שהוא ג"כ רומז אל בחי' היסוד. והש"ס סיים באות ך' לרמוז כי מי שעבר על הנז' צריך להיות כפוף בתשו' תמיד כדי לתקן וזהו ג"כ הטעם שסיים במימרא דשלום לפי שהיסוד נקרא שלום (כמ"ש בש' הכוו' דרוש שים שלום) ולרמוז כי צריך לתקן השלום ואז יהיה גם לו שלום:

וזהו ג"כ שאמר הדרן עלך המביא אשם וסליקא לה מסכת כריתות. ר"ל חזור בך בתשובה המחוייב להביא אשם וסליקא לה מסכת כריתות ר"ל עונות הכריתות ויהיה הכל שלום כמ"ש ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

סיום למסכת מעילה

אמר ליה סיפא דמתני' באומר לא יפטר כיס זה מן ההקדש ע"כ. ור"ל הא דמודה ר"ע לחכמים במשנה באומר פרוטה מן כיס זה הקדש שהוא מוציא והולך ואינו מועל עד שיוציא את כל הכיס. מיירי באומר לא יפטר כיס זה מן ההקדש. וכתבו התו' כלומר אינו נפטר כיס זה להוציאה כולה בלא הקדש פרוטה, והא לישנא ודאי משמע דהקדש הוי באחרונה עכ"ל:

אמנם י"ל דאיך משמע מלשון זה שאמר פרוטה מן כיס זה הקדש. דהקדש הוי באחרונה. ונלע"ד לפרש שהוא מדקדוק הלשון מדלא קאמר פרוטה ממעות כיס זה הקדש אלא מן כיס זה הקדש שתלה ההקדש בכיס ר"ל מה שנשאר בכיס והיא פרוטה אחרונה ולפיכך יכול להוציא את כל הכיס ואינו מועל עד שיוציא פרוטה אחרונה:

ונראה דהא שסיים התנא בתיבות אלו שהוא מוציא והולך עד שיוציא את כל הכיס לרמוז אל מ"ש רז"ל אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס, והוא בדרך רמז לרמוז אל מ"ש הרב ז"ל בשה"מ פ' בהר וז"ל דע כי בתחלת האצילות נאצלו איתן שבעה מלכי אדום (שנרמזו בפ' וישלח) שמלכו ומתו ואח"כ נתקן עולם האצילות ואנו צריכים ע"י תפלותינו והמצות מעשיות אשר אנו עושים למטה לגרום זווג בתפארת ומלכות ואנו

מעלים לאותם ז' מלכים בסוד מין אל בחי' המלכות ואז הם מתחדשים ונתקנים וחוזרים לחיות בסוד תחיית המתים ובכל יום ויום מתבררין ניצוצין וחלקים מהם מדרגה אחר מדרגה כפי כח תפלותינו ומעשינו בעת ההיא ועולים ומתחדשים וכך אנו עושים בכל יום תמיד עד גמרו בירור המלכים אלו כל הטוב והקדושה שבהם ויתקונו הכל והסיגים שבהם הקלי' ישארו למטה בבחי' הרע ועליהם כתוב ובלע המות לנצח והרשעה כולה בעשן תכלה ואין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ויתבררו כל בחי' אלו המלכים לגמרי עכ"ל. נמצא דביאת הגואל תליא באלו הניצוצות עד שיתבררו כולם. ואלו הניצוצות הם בחי' רפ"ח וגם הם בבחי' ו"ה של שם הוי"ה בסוד י"א סימני הקטורת כמבואר בע"ח שער מ"ח פ"א יעו"ש, וזה נרמז במילת פרוטה כי פרוטה היא אותיות פרט ו"ה ופר"ט היא גי' רפ"ח ע"ה. וז"ש ז"ל אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס ר"ל בחי' רפ"ח ו"ה מן הגוף שבו הנשמות שהם הניצוצות

וזהו ג"כ שסיים התנא מוציא והולך עד שיוציא את כל הכיס לרמוז כי אין היצה"ר מתבטל לגמרי ויתחייב על המעילה שהחטיא לבני אדם עד שיוציא כל ניצוצי הקדושה שבתוכו ואז יתקיים בו ובלע המות לנצח והרשעה כולה בעשן תכלה

וזהו ג"כ הטעם שלעתיד יתבטל שרו של עשו ועמו כמ"ש והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וכו' והוא מפני שהם מצד הקלי' וכיון שמבטלים הקלי' כנז' וע"כ גם הם מתבטלים:

ועוד י"ל הטעם דלמה מתבטל עשו לעתיד לפי שישראל נקראו קודש כמ"ש קודש ישראל לה' ראשית תבואתו וכו' והנהנה מן הקודש מעל והם גזלו וחמסו את ישראל כמ"ש מחמס אחיך יעקב תכסכה בושה ונכרתה לעולם וע"כ הם מתבטלים לעתיד:

ונראה שזהו הטעם שהתחיל המסדר מסכתא זו שהיא מסכת מעילה באות ק' וסיים באות ש' שהם אותיות ק"ש לרמוז דלמה לעתיד יהיה בית עשו לקש לפי שמעל בקודש שהם ישראל:

הדרן עלך השליח שעשה שליחותו וסליקא לה מסכת מעילה. נראה שבא לרמוז ע"ד שכתבו המפ' ז"ל דלמה ישראל נתפזרו בכל או"ה ולא די באומה אחת כמו גלות מצרים עבור כדי לברר ניצוצי הקדושה המעורבים בהם והוא כי כל אומה ולשון יש להם שר למעלה וכמ"ש יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה וכו' וגם יש להם איזה שרשים למעלה ובאותם השרשים יש בהם ניצוצי קדושה וע"כ גלו בתוכם כדי שע"י תורה ומצות שעושים ישראל באותם מקומות מבררין כנגדם מלמעלה באותם השרשים וא"כ אנחנו בגלות שלוחי מקום כדי לברר. ולכן אנו מתפללין להשי"ת לומר הדרן עלך

ר"ל החזירינו אליך ולערי קודשך עבור שהשליח ישראל שנשתלח בין או"ה כדי לברר עשה שליחותו. וסליקא לה מסכת מעילה שהם יצה"ר וגונדא דיליה שמעלו בישראל ור"ל שיסתלקו ויתבטלו מן העולם ע"ד מ"ש הכתוב בלע המות לנצח והרשעה כולה בעשן תכלה והיה ה' למלך על כל הארץ וכו':

סיום למסכת תמיד

תנא דבי אליהו גהינם למעלה מן הרקיע, ויש אומרים לאחרי הרי חושך. ויש להבין דנחלקין במציאות אם גיהנם הוא למעלה מן הרקיע או אם הוא אחרי הרי חושך. ועוד הרי איתא בהדיא בבא בתרא בפ' המוכר את הספינה דף ע"ד ע"א דא"ל ההוא טייעא לרבה בר בר חנה תא אחוי לך בלועי דקרח. חזאי תרי בזעי והוו קא מפקי קוטרא, שקל גבבא דעמרא, ואמשינה במיא, ודעיצתא בראשה דרומחא, ועייליה התם, וכי אפיק הוה איחרך איחרוכי, אמר לי אצית מאי שמעת ושמעית דהוו אמרין משה ותורתו אמת והן בדאין. אמר לי כל תלתין יומי מהדר להו גיהנם להכא כבשר בקלחת ואמרי הכי משה אמת ותורתו אמת והן בדאין עכ"ל הגמרא, הרי בהדיא דגיהנם הוא בארץ ואיך מייתי הגמרא הכא פלוגתא בזה דיש אומרים למעלה מן הרקיע. והנה נראה שהרא"ש ז"ל נרגש בזה ופירש גיהנם למעלה מן הרקיע מנהר דינור שבא מזיעתן של חיות ולהיכן שפיך על ראש רשעים כדכתיב על ראש רשעים יחול, ולפ"ז נוכל לפרש שיש תרי מיני גיהנם אחד בארץ ואחד למעלה מן הרקיע שבא מן נהר דינור וליכא פלוגתא אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. אבל עדיין יש להקשות שהרי אמרו בחגיגה י"ג ע"ב על נהר דינור מהיכן נפיק מזיעתן של חיות ולהיכן שפיך אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב על ראש רשעים בגיהנם שנאמר הנה סערת ה' וכו' על ראש רשעים יחול, משמע מזה דנהר דינור אינו גיהנם בפני עצמו אלא שופך על ראשי רשעים בגיהנם ולעולם ליכא כ"א גיהנם אחר וא"כ חזרה קושיא לדוכתא וכי נחלקין במציאות והלא מצינו בגמרא דגיהנם בארץ כנז"ל. אבל הנלע"ד לפרש בס"ד ע"פ מ"ש האר"י ז"ל בע"ח שער הכללים פ"א וז"ל אעפ"י שנתברר האוכל מהפסולת ועלה למעלה עכ"ז עדיין ניצוצי הקדושה נשארו בתוכם וזהו מה שנשאר לנו לתקן ע"י תפלה ומע"ט וכן ע"י נשמת הצדיקים כשהם נפטרים מהעוה"ז עוברים בעולם העשיה ומעלים מהם ניצוצי הקדושה שבקליפה ליצירה וכעד"ז בעלותם מיצירה לבריאה ומבריאה לאצילות ומחזירין האור הגדול למקומו וז"ס מ"ן עכ"ל. וידוע שהקליפות הם המזיקים והם מזיקים את נפש הרשע כשנפטר מן העולם ועולה למעלה וכמ"ש האר"י ז"ל שם בפ"ב שהקליפה בעצמה היא רצועה של מלקות ליסר הרשע

יעו"ש. וזהו בחי' גיהנם שיש למעלה מן הרקיע חוץ מן גיהנם הארץ שהם הקליפות שהרשעים נידונים שם איש כפי חטאו שיש נידונים בגיהנם הארץ ויש נידונים למעלה ע"י הקליפות, והצדיקים כשנפטרים מהעוה"ז נשמתם הולכת דרך שם כדי לברר מהם ניצוצי הקדושה והרשעים נידונים בם. וזהו שאמרו רז"ל שהצדיקים נכנסים לגיהנם כדי להציל מנשמות הרשעים אשר שם שהם ניצוצי הקדושה שבתוך הקליפה או מנשמת הרשעים אשר שם כל צדיק כפי יכלתו ובחינתו. ובזה צדקו שני המאמרים יחד כי אלו ואלו דברי א"ח, ועיין בזוה"ק פ' ויקרא בר"מ דט"ז ע"ב:

שם תנא דבי רבי חייא כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך נכח פני ה':

וי"ל מהו אומרו כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו והלא אף אם עוסק בתורה ביום שכינה עמו כמ"ש רז"ל בפ"ג דאבות עשרה שיושבין ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל וכו' מנין אפי' אחד שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך. וא"כ מאי רבותיה דלילה מביום שבא לשבחו, ועוד מ"ש כל העוסק בתירה בלילה משמע באיזה זמן שיהיה מהלילה ובפסוק שהביא משמע הוא דוקא לראש אשמורות ועוד מהו אומר הפסוק שפכי כמים לבך דמשמע צריך שברון הלב ג"כ:

ונלע"ד בס"ד דכאן בא לרמוז על לימוד תורה שאחר חצות לילה וכמו שהפליגו בזה מאד בזוה"ק פעמים הרבה במעלת מי שעסוק בתורה אחר חצות לילה והובא בשער הכו' דרוש ד' מדרשי הלילה וגם עי"כ יהיה אהוב למעלה ונחמד למטה ומושכין עליו חוט של חסד ביום כנ"ז בשער הכוו' שם. וז"ש כל העוסק בתורה בלילה ר"ל בחצי הלילה האחרונה כידוע דחצי לילה הראשון נקרא ליל וחצי לילה האחרונה נקרא לילה. שכינה כנגדו ר"ל בתמידות שישאר עליו מן הארת השכינה חוט של חסד ביום לא כן הלומד ביום שאינו נמשך עליו חוט של חסד רק בשעת הלימוד שכינה עמו. וזה שהביא ראיה מן הפסוק קומי רוני בלולה לראש אשמורות ר"ל שיקום אחר שינה ללמוד בחצי הלילה האחרונה שנקרא לילה לראש אשמורות ר"ל ראש לשני משמרות לפי שי"א ד' משמרות הוי הלילה או משמר וחצי קרי אשמרות כמ"ש בברכות דף ג' ע"ב יעו"ש או לפי שבחצי הלילה האחרונה שולט בחי' ב"ן דמ"ה וחצי היום הא' שולט מה דמ"ה כמ"ש בנה"ש די"ז ע"ג הנד"מ ד"ה כי שמע קול תרנגול וא"כ נקודת חצות לילה הוא ראש לב' בחי' ב"ן דמ"ה ומ"ה דמ"ה שהוא בחי' דכורא ולזה קרי ראש אשמורות. שפכי כמים לבך ר"ל

לא די בלי עוד לבד אלא צריך להיות ג"כ שברון הלב והוא רמז לתיקון חצות שצ"ל אחר חצות וכמ"ש בשער הכוו' שם שקודם הלימוד צ"ל תיקון חצות יעו"ש ודו"ק:

שם א"ר אלעזר א"ר חנינא ת"ח מרבים שלום וכו' כבר כתבנו ע"ז בסיום למסכת ברכות קחנו משם:

שם בסוף המשנה, בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת. מזמור שיר לעת"ל ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים

וי"ל דמהיכן למדו רז"ל דמזמור זה הוא על לעת"ל ולא על שבת של העוה"ז, ונלע"ד בס"ד דיצא להם דרש זה מיתורא דקרא דאם הוא על שבת של העוה"ז הוול"ל מזמור לשבת כמש"ה מזמור לתודה ולמה לי למימר שיר ליום אלא שיר ליום הידוע של עוה"ב וכמש"ה הנה אנוכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום וכו':

ועוד יש לומר דממשמעות המזמור משמע שמדבר על העת"ל כמ"ש בפרוח רשעים כמו עשב וציציו כל פועלי און וכו' צדיק כתמר יפרח וכו' שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו, שכל זה הוא על העת"ל:

ועוד יש רמז בר"ת של הפסוק שהוא על העתיד והוא כי ר"ת של מזמור שיר ליום השבת אותיות למשה לרמוז כי עתיד משה לחיות ולומר שיר וכמ"ש רז"ל במסכת סנהדרין דצ"א ע"ב א"ר מאיר מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה', שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחיית המתים מן התורה ע"כ, הרי למדנו שעתיד משה לומר שיר לעת"ל כמו שרמוז בר"ת ה של הפסוק:

הדרן עלך בזמן שכהן גדול וסליקא לה מסכת תמיד. לרמוז כי אעפ"י שהגדיל ה' חסדו עמנו בזה"ז ויש הרבה ישראל דרים בא"י ובירושת"ו אפ"ה צריך להתפלל תמיד אל ה' שיבנה בית המקדש כדי לעשות רצינו להיות כהנים בעבודתם ולהקריב תמידים במועדם, וז"ש הדרן עלך בזמן שכהן גדול, ר"ל עיקר חזרתיו אליך לא"י בזמן שכהן גדול להיות כהנים בעבודתם ואז וסליקא לה מסכת תמיד ר"ל תעלה לה סדר תמיד. ולהיות מקריבים תמיד. בב"א.

סיום למסכת נדה

תנא דבי אליהו. כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב. שנאמר הליכות עילם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות ע"כ. ופירש"י הלכות. משנה ובריייתא והלכה למשה מסיני עכ"ל. ור"ל הלכות דינים מפני שכל אלו משנה ובריייתא והלכה למשה מסיני כולם הם דינים בלא שקלא וטרייא כמו הגמ' וגם הם נצרכים אל האדם כדי לידע

הדרך אשר ילך בה איזו איסור ואיזו היתר ועי"ז יזכה לעוה"ב ולכן נקראו הליכות עולם שעל ידם הולך וזוכה האדם לעולם הקיים שהוא עוה"ב

אמנם י"ל הדקדוקים שיש במאמר הזה. חדא מהו אומרו כל השונה דתיבת כל הוא לרבות ומה בא לרבות בכאן. ועוד מהו הלשון שאמר כל השונה ולא אמר כל הלומד. ועוד למה אמר בכל יום ולא אמר כל השונה הלכות תמיד. וגם לא אמר בכל יום ויום כדקתני בפ"ו דאבות א"ר יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב, וכו' ועוד מהו שאמר מובטח לו שהוא בן עוה"ב ולא אמר בקיצור כל השונה הלכות בכל יום הוא בן העוה"ב דמאין באה לו ההבטחה ע"י ששונה הלכות. ועוד מה הוא שאמר בן עוה"ב ולא אמר מזומן לעוה"ב או לעת"ל:

והנה לקושיא ראשונה י"ל ע"פ מ"ש רז"ל במס' סוכה (דף מ"ט ע"ב) ע"פ פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה, וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד אלא תורה לשמה זו היא תורה של חסד שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד. איכא דאמרי תורה ללמדה זו היא תורה של חסד. שלא ללמדה זו היא תורה שאינה של חסד ע"כ. וכן איתא במס' פסחים (דף ן' ע"ב) רבא רמי כתיב כי גדול עד שמים חסדך וכתיב כי גדול מעל שמים חסדך הא כיצד כאן בעושין לשמה וכאן בעושין שלא לשמה. וכדרב יהודא אמר רב. דא"ר יאודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ע"כ. ופירש"י עושין לשמה מעל שמים ושלא לשמה עד לשמים דמצוה מיהא קעביד כדרב יהודה עכ"ל. ואגב יש לבאר מהו הטעם עושין לשמה מעל השמים ושלא לשמה עד לשמים. ע"כ מ"ש הרב ז"ל בע"ח (שער מ"ט פ"ה) וז"ל לא נתן הקב"ה תורה ומצות לישראל אלא לברר ולצרף ולהסיר הסיגים מהכסף שהם לבוש הנשמה וע"י כונת האדם בתירה ובמצות נגמר לביש הנשמה. וע"י התורה (ר"ל לימוד התורה) מזדכך נוגה דיצירה לבוש הרוח. וע"י מצות מעשיות (ר"ל עשיית המצות) מזדכך נוגה דעשיה ונעשה לבוש הנפש עכ"ל נמצא דע"י הכוונה בתורה נגמר לבוש הנשמה שהיא בעולם הבריאה. וע"י הלימוד של התורה נגמר לבוש הרוח שהוא בעולם היצירה וידוע שהת"ת יתכנה בשם שמים כמ"ש ואתה תשמע השמים והוא בטי' עולם היצירה. ולפיכך בעושין שלא לשמה שלא יש כוונה כ"א רק לימוד אינו עולה כ"א עד לשמים שהוא עולם היצירה. אבל אם הוא לומד לשמה שיש לו כוונה עולה מטל השמים ר"ל שעושה תיקון בעולם הבריאה שהיא למעלה מעולם היצירה כידוע. וז"ש כל השונה הלכות וכו' לרבות אפי' שלא לשמה דעכ"פ יש לו שכר כנ"ז:

ומ"ש כל השונה הלכות וכו' ולא אמר כל הלומד הלכות וכו' לרמוז כי לא די בלימוד גירסא בעלמא אלא צריך לשנות ולחזור ולשנות עד שיהיה מורגל בהם לידע האיסור וההיתר. ועוד י"ל דהא דאמר כל השונה הלכות וכו' לרמוז כי גם צריך לשנות לאחרים כדי שתהיה תורה של חסד. וכמ"ש לעיל תורה ללמדה זוהי תורה של חסד ועוד דכשמלמד לאחרים יהיה מזכה את הרבים וכל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו ולכן מובטח לי שהוא בן עוה"ב וכמ"ש ז"ל שלא יהיה ש הוא בגיהנם ותלמידיו בג"ע:

ומ"ש כל השונה הלכות בכל יום ולא אמר בכל יום ויום, או כל השונה הלכות תמיד, י"ל דאלו אמר בכל יום ויום הייתי אומר דאינו מובטח אלא דוקא אם שונה בכל יום ויום ואינו פוסק אפי' יום אחד ואם פסק אפי' יום אחד אינו מובטח וכן אם היה אומר כל השונה הלכות תמיד הייתי אומר דאינו מובטח אלא דוקא אם שונה הלכות בתמידות בלתי הפסק, ולפיכך לא אמר בכל יום ויום או תמיד, לרמוז דאם היה לו עסק איזה יום ולא שנה או שעסק בגמ' או בלימוד אחר ולא שנה ג"כ מובטח לו שהוא בן עוה"ב אלא רק שצריך לקבוע איזה זמן בכל יום לשנות הלכות:

והטעם שאמר כל השונה הלכות בכל יום ולא אמר כל הלומד תורה בכל יום יהיה מה שיהיה, י"ל ע"פ מ"ש רז"ל במס' ברכות (דף ח' ע"א) מאי דכתיב אוהב ה' שערי ציין מכל משכנות יעקב, אוהב ה' שערים המצויינים שם בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. והיינו דא"ר חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד ע"כ. נמצא שלימוד ההלכה חביב לפי המקום ולזה אמר כל השונה הלכות בכל יום וכו':

ומ"ש מובטח לו שהוא בן עוה"ב ולא אמר מזומן לעוה"ב לפי שהפרש יש דמזומן לעוה"ב הוא בלא טורח כמו לאדם שמזמינין אותו לסעודה שהכל מוכן ורק שיבא וישב. אבל בן העוה"ב ר"ל יש לו חלק לעוה"ב ואפשר שצריך לטרוח עד שימצא חלקו. וכמ"ש ז"ל כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב וזה לא אפשר שיזכו כולם כך לעוה"ב בלתי טורח כי יש צדיקים ויש בינונים ויש שיש להם איזה עונות דצריך למרק ע"י גיהנם או גלגול או דבר אחר אלא ר"ל סוף כל סוף יש להם חלק לעוה"ב וכמ"ש הרמב"ם פ"ג מה' תשו' דין ה' יעו"ש. וא"כ הכא נמי גבי שונה הלכות ודאי כי לא די בזה ששונה הלכות ויהיה מזומן לעוה"ב כ"א צריך ג"כ לעסוק במצות ונזהר מעבירות ולעשות מילי דחסידותא ואז יהיה מזומן לעוה"ב. אבל אם שונה הלכות ואינו עוסק במצות ובפרט אם יש לו ח"ו איזה עבירות שצריך למרק באיזו יסורין בגיהנם או בגלגול וע"כ אמר מובטח לו שהוא בן עוה"ב ר"ל מובטח שיש לו חלק לעוה"ב:

ומ"ש בן עוה"ב ולא אמר לעת"ל לרמוז כי העוה"ב ר"ל עולם שכבר בא ומזומן לצדיקים כמ"ש מה רב טובך אשר צפנת ליריאך וכו' וכמ"ש הרמב"ם סוף פ"א מה' תשובה יעו"ש:
וזהו הטעם שמימרא זו אמרה אליהו הנביא ז"ל לפי שהוא עתיד לבא מקודם לבשר הגאלה כמ"ש הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' וכו' וטעם לאליהו הנביא ולא נביא אחר לפי ששמו מורה על בחי' המלכות שאליה"ו גי' שם ב"ן שהוא בבחי' המלכות כידוע ולעתיד יהיה עילוי לבחי' המלכות שתהיה תמיד במדרגה הראשונה כמ"ש בס' הליקוטים בזכריה ע"פ ביום ההוא יהיה ה' אחד וכו' יעו"ש:
וזהו ג"כ רמוז במה שהתחיל מסכתא זו באות ש' שרומז אל השבת וסיים באות ת' שרומז אל התשו' לרמוז כי הגאלה תהיה ע"י שמירת שבת וע"י התשו' ע"י השבת כמ"ש רז"ל אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין, וע"י התשו' כמ"ש והשבתה אל לבבך וכו' ושב ה' אלהיך את שבותך וכו'
וזהו ג"כ שסיים המסדר הדרן עלך תינוקת וסליקא לה מסכת נדה, כי תינוקת, רומז לימי הילדות והנערות, ונדה רומז אל הגלות כמ"ש היתה ירושלים לנדה ביניהם וז"ש הדרן עלך תינוקת ר"ל השיבינו אליך כימי הנערות כמ"ש הלא מעתה קראתי לי אבי אלוף נעורי אתה. ואז וסליקא לה מסכת נדה ר"ל שלא יש עוד גלות בעולם שנאמר כל הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים ור"ל כי יהיה חיים עד העולם ולעולם חיים.

חידושים על הש"ס

חידושים למס' כתובות

דף מח.
תו' ד"ה דאורחיה דידיה וכו' פי' בקונטרס דאורח זה בבנות משפחתו אבל אין דרך בבנות משפחתה, וקשה דאמאי נקט שני חלילין ומקוננת אחת, הוה ליה למנקט לא יפחות לה מדרכו ע"כ. ונלע"ד בס"ד דכוונת רש"י ז"ל דאורחיה בבנות משפחתו היינו שמביאין אבל לא יש דבר קצוב יש שמביא אחד ויש שנים וע"כ אמרה המשנה כיון שבני משפחתו אורחם להביא אפי' אם הוא עני לא יפחות משני חלילין וכו' אבל לא יוכל לומר לא יפחות לה מדרכו כיון שאין דבר קצוב ודו"ק:

דף מט.
תו' ד"ה ק"ו וכו' אבל הכא קאמר דמחמירינן באותו וכו' כצ"ל:

דף נט.

גמרא דאמרא לכי מגרשא. וקשה דא"כ לרבי עקיבא למה צריך להפר משום העדפה כיון דהשתא לא חל הנדר וי"ל דאין הכי נמי דהיה יכול להקשות את זה אלא בל"ה מקשה לו קושיא אחרת וכמ"ש רש"י ז"ל בדה כי אמר שמואל וכו' על ענין קושיא אחרת יעו"ש מיהו לדברי התו' ד"ה לכשאקחנה דמשמע דלא גרסי דאמרא ניחא שפיר ואפשר שלזה נתכוון מהר"ם ז"ל ועיין בהמרש"א על תו' הנ"ז ודו"ק:

שם תו' דה כי אמר וכו' ונראה לר"ת דהכי פירושו להעדפה וכו' ר"ל דהא רד דפסק שמואל כר"י בן נורי היינו דוקא לענין העדפה שהיא של בעל אבל לא לענין שצריך להפר וז"ש ובתר הכי גריס ונימא הלכה כת"ק וכו' ר"ל דס"ל לת"ק דהעדפה של בעל כמ"ש התו' בד"ה אינו צריך וכו' א"נ אין הלכה כר"ע דס"ל דהעדפה של אשה כמ"ש התו' בד"ה רבי עקיבא ודו"ק:

דף סא.

תו' ד"ה הכניסה לו וכו' קצת תימה אם הוא זן אותה וכו' שש הא דכתבו קצת תימה משום דיכול אדם לומר לעבדו עשה עמי ואיני זנך כדאיתא לעיל דף נ"ח ע"ב וכן אפסיקא הלכתא בגיטין י"ב ע"ב אלא שאין כל אדם עושה זאת משום זלותא ע"כ כתבו קצת תימה

חידושים למס' סוטה

דף ב.

הא בזוג ראשון הא בזוג שני, עיין שער הגלגולים הק' ך' מאש בזה ובהקדמה ח' ועוד עיין בסה"ק חקי חיים בדרוש א' דנישואין מ"ש בזה:

שם בתו' ד"ה הא בזוג ראשון וכו' אמאי לא מוקי התם מילתיה דשמואל בזווג שני ע"כ. ונראה לע"ד דהתם סתמא קאמר שמואל מותר לארס אשה בחולו של מועד ומשמע אפי' בזוג ראשון וע"כ לא מוקי מילתיה דשמואל בזווג שני, לא כן הכא דמוכרח שהם חלוקים דחד אמר כפי מעשיו ומשמע אחר שגדל ונעשה בר מעשים וחד אמר קודם יצירה וע"כ תירץ הא בזווג א' הא בזווג ב' ודו"ק ועוד עיין בספרי הנ"ז

דף ג.

רש"י ד"ה דתניא לא גרסינן וכו' פי' דרש"י היה לו גירסא בגמרא אחר שאמר הכא בקראי פליגי דתניא וקנא את אשתו וכו' כמ"ש למעלה בגמרא ולזה אמר דתניא לא גרסינן אלא הדר ונקיט וכו' ר"ל דהכא אינו עיקר הלימוד כדי שצריך לומר דתניא אלא חוזר הדברים מ"ש למעלה לפרשם הכא וע"כ אמר דאין לגרוס דתניא דמשמע דהכא התחלת הלמוד ודו"ק:

שם ד"ה תלמוד לומר וקנא וכו' א"ר ישמעאל כצ"ל:

דף ד:
כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאלו בא על אשה זונה וי"ל דמהו הטעם כל האוכל בלא נטילת ידים כאלו בא על אשה זונה. ויש לפרש ע"פ מ"ש בש' הגלגולים הקדמה כ"ב וז"ל הבא על אשת איש מיתתו בחנק ומתגלגל בריחים שנותנין בהם החטים וטוחנים ע"י המים המגלגלים הריחים ושם נידונין האיש והאשה ההיא בסוד תטחן לאחר אשתי. וגם המזלזל בנט"י מתגלגל במים וז"ס פסוק אזי עבר על נפשנו המים וכו' שלא נתננו טרף לשניהם ר"ת שנטל כי ע"י שנטלנו ידינו לא נתננו טרף לשניהם של המים הזדונים הנז"ל עכ"ל. נמצא שהבא על א"א ומי שאינו נוטל ידיו עונשם ע"י המים ולז"א כל האוכל בלא נט"י כאלו בא על אשה זונה מפני שעונשם שוה ובזה תבין כמה גדולים ועצומים דברי רז"ל שכל דבריהם יש בהם סודות נעלמים ומלבישים אותם בדברי הפשט:

דף ה.
אחד משמונה בשמינית והטעם נלע"ד בס"ד מפני שאחד משמונה בשמינית הוא אחד מס"ד וס"ד גי' די"ן ולרמוז כי אעפ"י שיהיה לו אחד מס"ד צריך להשים הדין לנגד עיניו שלא יוסיף ואם יוסיף עתיד ליתן את הדין

דף ו.
רש"י ד"ה ופרכוה כדאמר שכן יש לה היתר עכ"ל. ר"ל כמו שפרכוה לרבי יוסי שכן יש לה היתר. ואע"ג דלא נזכה בברייתא שפרכוה לרבי יהודה שכן יש לה היתר אלא לרבי יוסי קים לה להגמרא שה"נ פרכוה לרבי יהודה, אבל מ"ש בגמרא היא הנותנת וכו' לא חשיב לה פירכא כמ"ש בתו' ד"ה אמר להו וכו:

דף ח:
תו' ד"ה מי שנתחיב וכו' וי"ל ט"ס וצל די"ל מפני שהוא לשון נרדף שחוזר על פי' רש"י כמ"ש מהרש"א ז"ל אבל מה שהקשו התו' זה תירצו בי"מ הוא ובנו וכו' ודוק:

דף יא:
בחומר ובלבנים וכו' הא דבחרו המצריים להעביד את ישראל בחומר ובלבנים ולא בדבר אחר נלע"ד בס"ד מפני שיניקת פרעה ומצרים היתה מבחי' העורף כמבואר בשער הכוו' בדרוש א' דפסח וערף הוא אותיות עפר לכך נשתעבדו בהם במלאכת העפר שהוא אותיות שורש אחיזתם, וגם פרעה הוא אותיות העפר ואותיות פרעה לרמוז כי שם שורש אחיזתו:
שם שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים וכו' נראה דהנשים לא היו עושות מלאכה כל היום אלא רק איזה שעות ביום בלבד מפני שיש עליהם עבודת צרכי הבית וכן אמר לקמן בשעה שהולכות לשאוב מים וכו':

שם הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח וכו' הא דהיו הולכות תחת התפוח ולא תחת אילן אחר נלע"ד בס"ד מפני שמדת המלכות נקראת חקל תפוחין כידוע בדברי המקו' לכך היו יולדות בשדה תחת התפוח כדי לעורר מדה זה שתגין עליהם:

שם חד אמר בתי כהונה ולויה וכו' ל"ל מאן דאמר לעיל כלה וחמותה ס"ל בתי כהונה ולויה כדי שיהיה כהונה ולויה בשניהם, ומאן דאמר אשה ובתה ס"ל בתי מלכות, וכיון דמלכות ממרים כמ"ש בגמ' יקרא ג"כ מיוכבד שהיא אמה והרי מלכות משניהם וכהונה ולויה משניהם. ובזה יתישב הפסוק ויעש להם בתים. שהוא ל' רבים ומשמע שעל שניהם הוא אומר ודו"ק:

דף טז.

תו' ד"ה ואם איתא וכו' א"כ ה"נ אפר בכלל משמעותא דעפר אי לאו משום דהכא בקרקע כתיב כצ"ל ור"ל אם לא היה כתוב בקרקע או אם נדרוש בקרקע לדרשא אחרת לכדאיסי בן יהודה או לכדאיסי בן מנחם כדבעי בגמרא וליכא למיפשט מדיר ישמעאל:

דף כה:

תו' ד"ה מתיבי וכו' כך ברייתא זו וכו הוצרכו לזה להביא הברייתא מפני שהוקשה להם קושיית רש"י ז"ל דף כו ע"א דיה אנא דאמרי וכו' וע"ז באו לומר דכיון דהיא ברייתא א' ולא פליג רבי שמעון בן אלעזר אלא באיילונית משמע דבעקרא וזקנה מודה לת"ק באית ליה אשה ובנים וזוהי היא לס' רבי אליעזר דלס' רבנן דמתניתין לא מהני ודו"ק:

דף לו.

גמרא והיו תולעים יוצאות מלשונם ונכנסות בטיבורם וכו' נ"ל הטעם מפני שהוציאו דבה בלשונם על א"י שהיא טיבור העולם לפיכך לקו כך מדה כנגד מדה:

דף טל.

רש"י ד"ה ובפתחו ובעזרא כתיב וכן לקמן דף מ' ע"ב ד"ה קומו ברכו וכו' בספר עזרא כתיב וכו' וא"ת והלא פסוקים אלו בנחמיה כתיבי וכן ציין מראה מקום על הגמרא וא"כ היאך כתב רש"י בעזרא כתיב. ונראה דבזמן רש"י ז"ל היה עדיין ספר נחמיה כלול עם ספר עזרא והכל היה נקרא ספר עזרא וכן מוכח מדברי רש"י ז"ל בריש ס' נחמיה שכתב מכאן ואילך כתב נחמיה ספר זה ואם הוא ספר לבדו למה צריך לכתוב זה והלא אנו רואים שהוא ס' אחר אלא ע"כ צ"ל דבזמן רש"י ז"ל היו עדיין ספר אחד, והטעם שלא נקרא הספר בתחלה על שם נחמיה אמרו בסנהדרין דף צ"ג ע"ב מפני שאמר זכרה לי אלהי לטובה ועוד איתא התם טעם אחר יעו"ש והקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה עד אשר ברוב הימים נתקן על שאמר אלו הדברים ואח"כ נקרא על שמו:

דף מ:
גמרא כדאמר רב חסדא בעזרת נשים וכו' מתיבי והיכן קורין בו בעזרה וכו' וי"ל כיון דמעיקרא הקשה אין ישיבה בעזרה וכו' ותירץ כדאמר, רב חסדא בעזרת נשים הכא נמי בעזרת נשים א"כ מהו שחזר והקשה עוד והיכן קורין בו בעזרה וכי אינו יודע שזה ג"כ יתרץ בעזרת נשים ועוד כיון דאמר מעיקרא כדרב חסדא ורב חסדא דבריו אמורים על קריאת כהן גדול שהיתה בעזרת נשים מה יש להקשות עוד. ויש לו מר דמעיקרא כשתירץ כדאמר רב חסדא בעזרת נשים לא ביאר על מה היתה האמירה זו של רב חסדא וע"כ חזר והקשה והיכן קורין בו בעזרה דמדקאמר עזרה סתם משמע דהיא עזרת כהנים ששם היתה עבודה וממילא דשם ג"כ תהיה הקריאה. וחזר ואמר לו דעל זו בעצמה אמר רב חסדא בעזרת נשים:

דף מב.
תוספות ד"ה משוח מלחמה וכו' הא דלא תנא וכו' כיצד משום דהתם סליק מיניה וכו' ר"ל שכולם הם כסדר זה אחר זה וא"כ כיון שבתחלה כשאמר ואלו נאמרין בלשון הקודש תיכף אמר כיצד לכן גם אח"כ על השאר אמר כיצד אבל משוח מלחמה כיון שלא אמרה על הסדר והפסיק במאי דסליק מיניה לכן לא אמר כיצד:
שם. וא"ת וליתני לעיל פרשת משוח וכו' ר"ל כדי שיאמרנה קודם עגלה ערופה ויבא אח"כ גם פירושם על הסדר ודו"ק:

דף מב:
רש"י ד"ה שמעו דברי וכו' ואע"ג דכתיב בהו ודברו השוטרים לקמן אמרינן דכהן קאמר להו וכו' היינו בנה נטע ארש אבל הירא ורך הלבב שוטרים אומרים ושוטרים משמיעים כדאיתא לקמן דף מ"ג ע"א ומ"ש רש"י ז"ל שמעו דברי מערכי וכו' כגון בנה בית ונטע כרם וארש אשה וירא ורך הלבב ר"ל היינו שכ"ז שומעים מערכי המלחמה אבל חילוק יש שיש מהם כהן אומר ושוטר משמיע ויש מהם ששוטר אומר ושוטר משמיע כנז' ואע"ג שזה פשוט הוצרכתי לבאר מפני שראיתי שיש שנתקשו בדברי רש"י ז"ל:

דף מג:
כאן בהרכבת איסור. הא דלא הקשה לימא דלא כרבי יוסי הגלילי משום דכבר הקשה לעיל גבי בית ותירץ כגון דעבד תשובה וכו' והכא נמי י"ל כגון שעשה תשובה ואפ"ה אינו חוזר כיון שנעשתה באיסור וכ"מ מפ"י רש"י ז"ל ד"ה כאן בהרכבת איסור יעו"ש:

חידושים למס' סנהדרין

דף פא.
תו' ד"ה נידון בזיקה ראשונה. לאו מילתא דפסיקא היא דהא חמותו ונעשית אשת אב איסור מוסיף הוא אי אית ליה אחין וכו' הא דנקט אי אית ליה אחין משום דבעינן איסור מוסיף לגבי דידיה ולגבי דעלמא ומגו דחייל האיסור לגבי עלמא חייל נמי לגבי דידיה. והכא מתחלה היתה חמותו דאיסורא בשרפה וכשנעשת אשת אביו שאיסורא בסקילה הוא דוקא עליו אבל לגבי עלמא היא חנק וא"כ מה שנוסף איסור לעלמא חנק אינו מוסיף לגבי דידיה כדי שנאמר מגו דחייל לעלמה חייל לגבי דידיה דהא איסורא דעלמא דעכשיו קיל מאיסורא דידיה שהיה בתחלה דהא קודם לזה היתה אסורה עליו בשריפה אבל אי אית ליה אחין מגו דחייל איסור מוסיף על אחיו שעליהם ג"כ בסקילה חייל נמי לגבי דידיה למ"ד סקילה חמורה ודו"ק.

חידושים למס' מכות

דף כב:
רש"י ד"ה ורמינהי וכו' נ"ל שחסר שיטה א' בדברי המפרש ה ז"ל וכצ"ל והכא נמי בין שאמדוהו לארבעים לא עבדינן ליה אומד ראשון בין שאמדוהו לשמונה וכו'

חידושי מס' שבועות

דף יד.
תוספות ד"ה כולן קרויין ביתו וכו' ולוים לא מיקרו עם למ"ד וכו' ולע"ד נראה דאפי' למ"ד דהלוים לא מיקרי עם היינו דוקא במקום שלא נזכר רק עם ולא נזכר ישראל כמו במתנות כהונה שאמר וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם וכו ולא נזכר ישראל באותו ענין לא כן הכא דכתיב בראש הענין ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עיזים לחטאת וכו' וא"כ כיון דכתיב בראש הענין ומאת עדת בני ישראל וכו' הרי הלוים בכלל וכיון שנכללו בראש הענין אפי' אמר אח"כ עם תו לא פקע שם הלוים מתוך העם לכ"ע וגם לא מיקרי תו הותר מכללו דמתחלה בא לישראל וללוים ודו"ק:

דף טז.
רש"י ד"ה וקדשום לא פירש לי וכו' ר ל דחומת ירושלים מתקדשת בלחמי תודה וחומת העזרה בשיירי מנחות כמ"ש רש"י לעיל אבל שאר ערי חימה שבא"י ע"י איזי דבר יהיו מקודשים זהו לא פורש לו ודו"ק:

דף טז:
בגמ' א"ר אלעזר כתוב אחד וכו' אם אינו ענין וכו' המדפיסים עשו עיגול על אלו התיבות אם אינו ענין וכו' וזה יצא להם מהרש"ל ז"ל שכתב אם אינו ענין וכו' כ"ז נמחק וצ"ע

דהא רש"י ותוספות גרסי לה ומפרשי לה ואיך יכתוב עליה רש ל ז"ל כ"ז נמחק, ואפשר לומר דהיה כתוב אצל רש"ל ז"ל זה הנוסח ג"כ בתירוץ אחר שמע מיני תרתי וע"ז כתב כ"ז נמחק והמדפיסים טעו וחשבו שע"ז קאמר ועשו לו עיגול:
שם. בגמ' קידה על אפים וכו' היינו שנועץ שני גודלי ידיו בארץ ונשען עליהם ושיחה ונושק את הרצפה וזקוף כמבואר בסוכה נ"ג ע"א ובפי' רש"י שם:

דף יט:
במשנה שאוכל ושלא אוכל. הא דלא נקט סדר המקרא שלא אוכל תחלה שהוא להרע, נראה מפני שרצה התנא להתחיל בכי טוב תחי' שאוכל שהוא להיטיב:
שם בגמרא ורמינהו שבועה לא אוכל לך וכו' מקשה רק ממציעא אשאמר שאמר שבועה שאוכל לך דמשמעו אינו רוצה לאכול ואיך כאן אמר במשנה שאוכל דמשמעו רוצה לאכול:

דף ל:
גמרא. והאמר מר מחלוקת בשעת משא ומתן וכו' ר"ל דלדרבנן משעת התחלת הטענות עד גמר דין דיינין בישיבה ובעלי דינין בעמידה דילפינן מוישב משה לשפוט את העם ויעמוד העם וכו' ולר"י דוקא בשעת גמר דין דיינין בישיבה ובעלי דינין בעמידה וא"כ לרבנן דסברי משעת התחלת הטענות עד גמר דין בעלי דינין בעמידה צריך לעמוד מפניה משעת התחלת הטענות עד גמר דין דכל זמן שהיא עומדת לפניו צריך לקום ולר"י לפחות בשעת גמר שצריכה הוא לעמוד גם הוא יצריך לעמוד לעשות לה הידור וא"כ היאך יכול לקיים זה וזה דהם תרתי דסתרי ותירץ דיתיב כמאן דשרי וכו' כלומר לא עומד ולא יושב כמו שפי' רש"י ז"ל וזה לגבי דיינין בישיבה חשבינן ליה כאלו יושב ולגבי הידור כאלו עומד. וכ"מ בהדיא מפי' הר"ן יעו"ש ודו"ק.

דף לג.
גמרא סיפא חדא קמ"ל וכו' נראה מפי' רש"י ז"ל שכצ"ל סיפא חדא קמ"ל לאפוקי מדרבי נחוניא וכו' והשאר נמחק, ודו"ק:
שם רש"י ד"ה משום בושת ופגם וכו' וכן פגם הוא סוף דיבור והשאר נמחק ור"ל וכן פגם הוי ממון כמ"ש במסכת כתובות דף מ' ע"א איזהו בושת הכל לפי המבייש והמתבייש פגם רואין אותה כאילו היא שפחה נמכרת בשוק וכו' יעו"ש ודו"ק:

דף לד.
רש"י ד"ה ולרבי יוחנן דאמר וכו' וכן לשבועת הפקדון ר"ל שבועת פקדון של קרקע כדמוכח לקמן דף ל"ז ע"ב ומ"ש ברש"י בד"ה איכא בנייהו עדי קנס לר"א חייבין וכן בשבועת הפקדון היינו שבועת פקדון של ממון כדמוכח לקמן דף ל"ז יעו"ש ודו"ק:

דף לז.
רש"י ד"ה לאו זדון עדים. שהתרו בו. ר"ל שאמרו לו אנו יודעים שפלוני יש לו פקדון אצלך ואם תשבע יהיה שקר אבל לא התרו בו למלקות שאמרו לו אם תשבע לשקר תתחייב מלקות דהא רצה לדייק כן מינה לעיל ואמר דלא התרו בו אלא כאן לא בא אלא לדייק שיש עדים שמכירים ואפ"ה חייב קרבן שבועה ואיך יאמר רבא שאם יש עדים ונשבע פטור:
שם תו' ד"ה פרט ללוה בשטר וכו' כגון דאמר לא לייתי דכאומר לא פרעתי דמי ע"כ. פי' דהקשה להם להתו' דהיאך אומר ונשבע על שקר פרט ללוה בשטר וכו' דהא אם אומר פרעתי הוא שקר מוחלט ואיך נמעט אותי מונשבע על שקר וע"כ פי' כגון דאמר לא לויתי וכו' ור"ל דכיון שיש עדים ואמר לא לויתי נוכל לפרש דבריו דחוץ מזה שיש עליו עדים או שטר לא לויתו קאמר אבל מה שיש אצלי לא פרעתי ודו"ק:

דף טל:
רש"י ד"ה כי יתן איש וכו' ואח"כ מתחיל הדיבור דבר חשוב:

חידושים למס' פסחים

דף מ:
גמ' ונוקמה כר' יוסי וכו' הני מילי דאיתיה בעיניה וכו' וי"ל דהא אנן קיימין על י"א דתני בברייתא אף נותן את החומץ ואח"כ נותן את הקמח ור"ל דאע"ג דחומץ כבר מעורב בתבשיל הוא מבשל את הניתן בתוכו כמ"ש רש"י ז"ל וסברת ר' יוסי היא על שעורין שלתתן ונתפחו שורן בחומץ וחומץ צומתן כמ"ש מעבר לדף ומשמע דשורן בחומץ לבד וא"כ מאי קאמר ונוקמה כר' יוסי וכו' והוצרך לתרץ הני מילי דאיתיה בעיניה וכו' דודאי כן הוא דסברת י"א אפי' חומץ מעורב בתבשיל צמית ולסברת ר"י לא צימית אלא דאיתיה בעיניה בלא עירוב ולא אתי כר"י וא"כ למה צריך להקשות ולתרץ בדבר פשוט:
ונלע"ד לפרש כי תחלה סבר כיון שהשעורין שרויים במים וכששורן בחומץ החומץ צומתן הוו"ל כאלו החומץ מעורב בדבר אחר כס' י"א דברייתא דמה לי אם החומץ מעורב או השעורין מעורבין כיון דאיכא דבר אחר מעורב עמהם ואפ"ה צמית ולכן הקשה ונוקמה כר"י וכו' ותירץ כי אשמעינן ליה לר"י הני מילי דאיתיה בעיניה וכו' ר"ל דאע"ג דהשעורין שרויין במים מ"מ הוא מובלע בתוכם והחומץ הוא בעיניה ולכך הוא צמית אבל אם יש דבר מעורב ביניהם שהוא בעין יכול לומר שאינו צמית ולא אתי י"א כר"י:
שם תו' ד"ה רבא וכו' פ"ה קמחא דאבישונא וקשה דהא לעיל אמרינן וכו' ונלע"ד לתרץ לפירש"י דלעיל מר זוטרא הוא דאסר וס"ל לרש"י דרבא פליג אמר זוטרא ושרי

וכדאמרינן בכ"מ גברא אגברא קרמית ודוק. ולברך על המוגמר תפלה לאל חיי שיעזרני על דבר כבוד שמו לעסוק תמיד בתורתו תורת חיים